

การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

โดย

นายสนธยา เสนเอี่ยม

ผู้ตรวจราชการ

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

นักศึกษาวិทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร การป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๕๙

ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๕๙ - ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

เรื่อง การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา

ผู้วิจัย นายสนธยา เสนเอี่ยม

หลักสูตร วปอ.

รุ่นที่ ๕๙

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบริบทในกิจการพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ผลกระทบ ในกิจการพระพุทธ ศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อเสนอรูปแบบ ในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีขอบเขตการวิจัย เน้นการวิจัย กระบวนการ แนวทาง และรูปแบบในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เสนอแนวคิดหรือหลักการ โครงสร้าง บทบาท ภารกิจ ในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยการศึกษา ประมวล และลำดับรับฟังเหตุการณ์ ให้ได้แนวทางในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ผลการวิจัย ได้พบรูปแบบและ กระบวนการในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ๒ รูปแบบ คือ การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาตามปกติ ติดตาม ดูแล อุปถัมภ์ ค้ำครอง ให้การช่วยเหลือ อุดหนุนงบประมาณ จัดสรรทรัพยากรเพื่อการพัฒนา ส่งเสริม การจัดกิจการพระพุทธศาสนา ร่วมกับคณะสงฆ์และหน่วยที่เกี่ยวข้อง ในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา แก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ ดำเนินการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่พิเศษ จัดทำยุทธศาสตร์ส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เสริมศักยภาพให้แก่ วัด คณะสงฆ์ หน่วยงานทางพระพุทธศาสนาและชาวพุทธในพื้นที่ จัดตั้งหน่วยดำเนินงานเฉพาะกิจ จัดทำโครงการพิเศษตามความต้องการของพื้นที่ ช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ ใช้กระบวนการ ศึกษา วิเคราะห์ ปัญหา อุปสรรค บริบทการดำเนินงาน จัดทำยุทธศาสตร์ ๕ ยุทธศาสตร์ คือ ๑) วัด ศาสนสถานเข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันที่ดี ๒) คณะสงฆ์มีความมั่นคงได้รับการอุปถัมภ์ที่ดี ๓) ชาวพุทธอยู่ในพื้นที่อย่างมั่นคงและมีความสุข ๔) ขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ ๕) สร้างศาสนสัมพันธ์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข จัดทำแผนปฏิบัติการ มีการติดตามประเมินผลประเมินความสำเร็จ ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานควรใช้กระบวนการในกิจการพระพุทธศาสนา เน้นในการสร้างความมั่นคงปลอดภัยระดม การมีส่วนร่วม สร้างเครือข่าย ควรศึกษา วิจัย เรื่องที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวางและรอบด้าน.

คำนำ

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตร วิชาการป้องกันประเทศ(วปอ.) รุ่นที่ ๕๙ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๕๙-๒๕๖๐ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาและรับทราบปัญหาสำคัญในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยศึกษาบริบท วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ผลกระทบ ในกิจการพระพุทธ ศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เสนอกระบวนการ แนวทาง แนวคิดหรือหลักการ โครงสร้าง บทบาท ภารกิจ และรูปแบบในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ กำหนด ยุทธศาสตร์ จัดทำแผนปฏิบัติการ กำหนดกลยุทธ์ แผนงาน โครงการ ตามยุทธศาสตร์ และติดตามประเมินผลความสำเร็จ เพื่อนำเสนอให้หน่วยงานผู้รับผิดชอบและเกี่ยวข้องได้นำไปใช้ ดำเนินการ ในการดูแล แก้ปัญหา ความมั่นคง และกิจการพระพุทธศาสนา ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยนี้คงเป็นประโยชน์กับส่วนที่เกี่ยวข้องตามสมควร.

(นายสนธยา เสนเอี่ยม)
นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๕๙
ผู้วิจัย

สารบัญ

บทคัดย่อ	ก
คำนำ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	จ
บทที่ ๑ บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๑
ขอบเขตของการวิจัย	๒
วิธีดำเนินการวิจัย	๒
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๒
คำจำกัดความ	๒
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี ระเบียบ ข้อกฎหมาย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
ทฤษฎีแนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนา	๔
บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ และระเบียบข้อกฎหมายสำคัญ	๒๐
กฎหมายเฉพาะทางพระพุทธศาสนา	๒๔
ทัศนคติ ค่านิยม และวัฒนธรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา	๔๑
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๙
สรุป	๕๓
บทที่ ๓ งานกิจการพระพุทธศาสนา	๕๔
ประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย	๕๔
องค์ประกอบของกิจการพระพุทธศาสนา	๖๓
งานภารกิจกิจการพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้	๗๓
ข้อมูลสารสนเทศและบริบทของกิจการพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้	๗๔
บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกิจการพระพุทธศาสนา	๗๕
สรุป	๘๖

สารบัญ(ต่อ)

บทที่ ๔ แนวทางการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา	๗๗
สภาพปัจจุบันและปัญหาของกิจการพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้	๗๗
ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา	๗๙
กิจกรรม โครงการนำร่องในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่	๘๑
รูปแบบและกระบวนการในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา	๘๒
สรุป	๘๖
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ	๘๗
นโยบาย แนวคิดแนวทางในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา	๘๗
สรุป	๘๘
ข้อเสนอแนะ	๘๘
บรรณานุกรม	๘๙
ภาคผนวก	๙๓
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ ๒ พ.ศ.๒๕๓๕	๙๓
กฎหมายอาญา	๑๐๘
ประวัติย่อผู้วิจัย	๑๑๒

สารบัญตาราง

ตารางที่

๓ - ๑	ข้อมูลทั่วไปทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้	๗๔
๓ - ๒	ร้อยละผู้นับถือพระพุทธศาสนาและอัตราส่วนวัดต่อพุทธศาสนิกชน	๗๕
๔ - ๑	ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์/มาตรการในการส่งเสริมความมั่นคงทาง พระพุทธศาสนา ในจังหวัดชายแดนภาคใต้	๘๕

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่อยู่คู่กับการก่อตั้งประเทศไทยมาเป็นระยะเวลาช้านาน คนไทยส่วนใหญ่ จำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ ๙๕ นับถือพระพุทธศาสนา ทุกภูมิภาคทั่วประเทศมีผู้นับถือ พระพุทธศาสนากะกระจายไปโดยกว้างขวาง พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่มีความผูกพันคู่กับคนไทยอย่างแยกกันไม่ออก หรือพูดได้ว่า “ที่ใดมีคนไทย ที่นั่นมีพระพุทธศาสนา” อีกทั้งพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันอันสำคัญของชาติไทยมาช้านาน ถึงแม้ว่าในบางภูมิภาคพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม แต่ก็ยังมีกลุ่มคนไทยผู้นับถือพระพุทธศาสนาและปฏิบัติศาสนากิจ อย่างเป็นปกติวิสัยและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงตลอดมา

เมื่อสังคมโลกและสถานการณ์บ้านเมืองในประเทศมีการเปลี่ยนแปลงไปในด้านที่กระทบกับความมั่นคงของประเทศ โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ๕ จังหวัด คือ จังหวัดนราธิวาส จังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี จังหวัดสงขลา และจังหวัดสตูล จึงมีแนวโน้มเกิดการเปลี่ยนแปลงที่จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่ เป็นต้นว่า พุทธบริษัท พุทธศาสนิกชน หรือชาวพุทธ ในพื้นที่ที่มีความเป็นอยู่ที่ลำบาก ยุ่งยาก ขาดความมั่นคง ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ไม่สามารถปฏิบัติศาสนากิจได้โดยสะดวกและเรียบร้อย การเผยแผ่พระพุทธศาสนากระทำไม่ได้โดยจำกัด อีกทั้งยังมีภัยคุกคามต่อบุคลากรทางพระพุทธศาสนาอยู่เป็นระยะๆ ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานผู้รับผิดชอบ จึงควรดำเนินการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นรูปอย่างจริงจังและยั่งยืนต่อไป จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาวิจัย เรื่อง “การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาบริบทในกิจการพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
๒. เพื่อศึกษา วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ผลกระทบ ในกิจการพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
๓. เพื่อเสนอรูปแบบ ในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

ขอบเขตของการวิจัย

๑. เน้นการวิจัยเฉพาะกระบวนการ แนวทาง และรูปแบบในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
๒. เสนอแนวคิดหรือหลักการกว้าง ๆ เกี่ยวกับโครงสร้าง บทบาท ภารกิจ ในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ขององค์กรที่รับผิดชอบ โดยไม่พิจารณาถึงรายละเอียดของการดำเนินการ
๓. มุ่งวิจัย ศึกษา เฉพาะข้อมูล นโยบาย และกระบวนการที่สามารถเปิดเผยได้เท่านั้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาวิเคราะห์กระบวนการ แนวทาง วิธีการ รูปแบบ และบริบทสำคัญในการดำเนินกิจการทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่ที่เป็นอยู่ และวิเคราะห์ ศึกษา ปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัด ผลกระทบ ปัจจัยเสี่ยง และบริบทอื่น โดยการศึกษาประมวลและลำดับรับฟังเหตุการณ์ เพื่อให้ได้แนวทางในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม และนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงโดยยั่งยืนต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ได้ทราบบริบท สภาพปัจจุบัน ข้อเท็จจริงในกิจการพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
๒. ได้ทราบปัญหา อุปสรรค มูลเหตุแห่งปัญหา อุปสรรค และผลกระทบ ในกิจการพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
๓. ได้รู้รูปแบบ แนวคิด แนวทาง บทบาท และกระบวนการวิธี ในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

คำจำกัดความ

พระพุทธศาสนา	หมายถึง	ศาสนาที่มี พุทธศาสดา ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และศาสนพิธี
พุทธศาสดา	หมายถึง	ศาสดาผู้ก่อกำเนิด บัญญัติ พระพุทธศาสนา คือ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ศาสนธรรม	หมายถึง	พระธรรมเป็นคำสอนและเป็นข้อปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา
ศาสนบุคคล	หมายถึง	บุคคลสำคัญในพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระสงฆ์เป็นสาวก เป็นศาสนทายาท พุทธบริษัท คือ ภิกษุ/สามเณร ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และพุทธศาสนิกชน คือ ผู้นับถือพระพุทธศาสนา
ศาสนสถาน	หมายถึง	วัด สถานที่ที่ใช้สำหรับทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา
ศาสนวัตถุ	หมายถึง	ทรัพย์สิน วัตถุ สิ่งของมีค่าที่ใช้ในกิจการพระพุทธศาสนา
ศาสนพิธี	หมายถึง	พิธีการสำคัญในพระพุทธศาสนา
กิจการพระพุทธศาสนา	หมายถึง	งานในสารบบของพระพุทธศาสนาทั้งปวง
จังหวัดชายแดนภาคใต้	หมายถึง	จังหวัดในภาคใต้ ที่อยู่ในแนวชายแดนไทย-มาเลเซีย จำนวน ๕ จังหวัด คือ จังหวัดนราธิวาส จังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี จังหวัดสงขลา และจังหวัดสตูล

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี ระเบียบ ข้อกฎหมาย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ระเบียบ ข้อกฎหมาย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาวิเคราะห์ ผลการศึกษา และเป็นส่วนรับรองความถูกต้องตามหลักวิชาด้านต่างๆ ของงานวิจัยนี้ให้มากที่สุด โดยมุ่งเน้นศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

ทฤษฎีแนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนา

๑. แนวคิดเกี่ยวกับศาสนา

ศาสนา (Religion) หมายถึง ลัทธิความเชื่อของมนุษย์ เกี่ยวกับการกำเนิดและสิ้นสุดของโลก หลักศีลธรรม ตลอดจนลัทธิพิธีที่กระทำตามความเชื่อนั้น ๆ หลายศาสนามีการบรรยายสัญลักษณ์และประวัติศาสตร์ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเจตนาอธิบายความหมายของชีวิต และ/หรืออธิบายกำเนิดชีวิตหรือเอกภพ จากความเชื่อของศาสนาเกี่ยวกับจักรวาลและธรรมชาติมนุษย์ คนได้รับศีลธรรม จริยศาสตร์ กฎหมายศาสนาหรือวิถีชีวิตลำดับก่อน บางการประมาณว่า มีศาสนาราว ๔,๒๐๐ ศาสนาในโลกนอกจากนี้ ยังมีผู้ไม่นับถือศาสนาใด ๆ ซึ่งเรียกว่า “ผู้ที่ไม่มีศาสนา”

๒. การกำเนิดศาสนาและการพัฒนา

การกำเนิดของศาสนานั้นไม่แน่นอน มีหลายทฤษฎีเกี่ยวกับจุดกำเนิดของวัตรศาสนา จัดตั้ง (organized religious practice) จอห์น มอนาแกน และปีเตอร์จัสต์ นักมนุษยวิทยา กล่าวว่า "ศาสนาใหญ่ของโลกหลายศาสนาดูเหมือนเริ่มต้นเป็นขบวนการคืนชีวิต (revitalization) บางแบบ โดยวิสัยทัศน์ของศาสดาผู้เปี่ยมบารมีจุดจินตนาการของผู้แสวงคำตอบครอบคลุมยิ่งขึ้นของปัญหาของเขา มากกว่าที่รู้สึกว่าคุณเชื่อประจำวันให้ได้ ปัจจุบันบุคคลผู้มีบารมีอุบัติขึ้นหลายกาลและเทศะในโลก ดูเหมือนว่าปัจจัยสู่ความสำเร็จระยะยาว และหลายขบวนการมาแล้วโดยมีผลระยะยาวเล็กน้อยสัมพันธ์กับศาสนาน้อย ซึ่งปรากฏด้วยความสม่ำเสมอประหลาดใจ แต่สัมพันธ์มากกว่ากับพัฒนาการของกลุ่มผู้สนับสนุนซึ่งสามารถจัดตั้งขบวนการนั้นเป็นสถาบัน" การพัฒนาศาสนามีหลายแบบในหลายวัฒนธรรม บางศาสนาเน้นความเชื่อ ฝ่ายบางศาสนาเน้นวัตร บางศาสนาเน้นประสบการณ์อัตวิสัยของศาสนิกชน ฝ่ายบางศาสนาถือกิจกรรมของชุมชนศาสนาสำคัญที่สุด บางศาสนาอ้างว่าเป็นนสากล โดยเชื่อว่ากฎหมายและจักรวาลวิทยาของศาสนานั้นผูกมัดทุกคน ฝ่ายบางศาสนาตั้งใจให้ปฏิบัติเฉพาะในกลุ่มนิกายหรือจำกัดแคบ ๆ ในหลายพื้นที่ ศาสนาสัมพันธ์กับสถาบันสาธารณะอย่างการศึกษา โรงพยาบาล ครอบครัว รัฐบาลและลำดับชั้นบังคับบัญชาทางการเมือง

๓. องค์ประกอบของศาสนา

พิจารณาถึงองค์ประกอบของศาสนา แบ่งองค์ประกอบของศาสนาเป็น ๖ ประการ คือ

๓.๑ ศาสดาหรือผู้ก่อตั้ง คือ ผู้ก่อตั้งศาสนาหรือผู้สอนศาสนาตั้งเดิม ท่านเหล่านี้เดิมเป็นคนธรรมดา แต่มีความฉลาดมาก บางท่านได้บำเพ็ญบารมีสะสมความดีมามาก พร้อมทั้งมีความวิริยะอุตสาหะอย่างมากที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ จึงแสวงหาจนพบแล้วตั้งคำสอนหรือบัญญัติให้คนทั้งหลายประพฤติปฏิบัติ

๓.๒ หลักคำสอนหรือศาสนธรรม องค์ประกอบที่ 2 นี้ถือว่าสำคัญมาก เพราะถือว่าเป็นผลงานของศาสนาหรือผู้ก่อตั้งศาสนา เพราะถ้าไม่มีผลงานเป็นที่ยอมรับของคนทั้งหลายแล้ว ท่านก็คงไม่ได้เป็นศาสดา เพราะฉะนั้น ทุกศาสนาก็ต้องมีหลักคำสอนเป็นสาระสำคัญ ทั้งที่เป็นระดับศีลธรรมจรรยาในการครองชีวิต และระดับปรมัตถส์จจะ เป็นจุดหมายขั้นสุดท้ายของชีวิต

๓.๓ นักบวช สวาก หรือศาสนบุคคล สถาบันศาสนาที่ดำรงอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ ก็โดยอาศัยการศึกษาปฏิบัติและการทำงานเผยแผ่ของสวากหรือนักบวชของศาสนานั้น ๆ เพราะเป็นผู้แทนศาสดา เป็นผู้สืบต่อศาสนา และเป็นศาสนทายาทโดยตรง ศาสนานั้น ๆ จะเจริญหรือเสื่อมโทรม ก็โดยอานิยมผลงานการเผยแผ่ของสวากเป็นสำคัญ

๓.๔ ศาสนิกชน ต้องมีศาสนิกชนผู้นับถือเลื่อมใสในศาสนานั้น ๆ เพราะการทำงานเผยแผ่ของพระ นักพรตหรือนักบวช ศาสนิกชนเหล่านี้มักเรียกตามชื่อศาสนาที่ตนเลื่อมใสในนับถือ เช่น พุทธศาสนิกชน คริสตศาสนิกชน อิสลามิกชนหรือมุสลิม เป็นต้น

๓.๕ ศาสนสถาน ทุกศาสนาย่อมกำหนดสภาวะศักดิ์สิทธิ์ให้แก่สถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นที่เคารพสักการบูชาสำหรับศาสนิกชน ศาสนสถานเหล่านี้ยอมรับกันว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้เข้ามาจะต้องแสดงความเคารพ ใครจะมาล่วงเกินหรือประพฤติกิริยาที่ไม่เหมาะสมหรือดูถูกเหยียดหยามไม่ได้

๓.๖ พิธีกรรมหรือศาสนพิธี ทุกศาสนามีพิธีกรรมทางศาสนา และมักประกอบพิธีในศาสนสถานหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรมทางศาสนานับว่ามีส่วนสำคัญมากในการแสดงความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ทำให้ศาสนิกชนของศาสนานั้น ๆ มีโอกาสมาพบปะสังสรรค์กัน

๔. ลักษณะของศาสนา

เพราะความแตกต่างทางภูมิศาสตร์สิ่งแวดล้อมและความเชื่อถือจึงทำให้เกิดศาสนาหลายรูปแบบขึ้นศาสนาแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะและข้อเท็จจริงของศาสนาเหล่านั้น ลักษณะของศาสนาแบ่งออกเป็น ๔ ประเภทคือ

๔.๑ เอกเทวนิยม (Monotheism) บูชาพระเจ้าองค์เดียว เช่น ศาสนายิว ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม เป็นต้น

๔.๒ พหุเทวนิยม (Polytheism) บูชาในพระเจ้าหลายองค์ เช่น ศาสนาฮินดูและศาสนากรีกโบราณ เป็นต้น

๔.๓ พหุัตถเทวนิยม(Pantheism) บูชาพระเจ้าสถิตอยู่ในทุกหนทุกแห่ง เช่น ศาสนาฮินดู(บางลัทธิ) เชื่อว่าพระพรหมสถิตอยู่ในทุกหนทุกแห่ง

๔.๔ อเทวนิยม (Atheism) ไม่เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก ได้แก่ พระพุทธศาสนา เป็นต้น

๕. ศาสนาในโลกปัจจุบัน

จากการสำรวจจำนวนผู้นับถือศาสนา ในโลกปัจจุบัน พบว่า มีผู้นับถือศาสนาต่างๆ จำแนกได้ดังนี้ ศาสนาคริสต์ ร้อยละ ๓๑.๕ ศาสนาอิสลาม ร้อยละ ๒๓.๒ ไม่นับถือศาสนา ร้อยละ ๑๖.๓ ศาสนาฮินดูร้อยละ ๑๕.๐ ศาสนาพุทธ ร้อยละ ๗.๑ ศาสนาพื้นบ้าน ร้อยละ ๕.๙ ศาสนายูดาห์ ร้อยละ ๐.๒ ศาสนาอื่นๆ ร้อยละ ๐.๘

๖. ศาสนากับปรัชญา และวิทยาศาสตร์

ศาสนากับปรัชญา และวิทยาศาสตร์ มีความใกล้เคียงกันอย่างยิ่งในความหมายระหว่าง “ปรัชญา” (philosophy) “ศาสนา” (religion) “ลัทธิ” (Doctrine) “วิทยาศาสตร์” (science) ซึ่งตามทัศนะการศึกษาจะเห็นข้อเปรียบเทียบได้ ดังนี้

๖.๑ ความแตกต่างระหว่างปรัชญา ศาสนา ลัทธิ และ วิทยาศาสตร์

ปรัชญา หมายถึง กลุ่มทฤษฎีความเชื่อเกี่ยวกับวิชาการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น ว่าด้วยเรื่องความมีอยู่จริงของธรรมชาติที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ หรือ ปรัชญา หมายถึง ศาสตร์ที่ศึกษาหาความรู้ ความจริง ของมนุษย์โลก ธรรมชาติ และชีวิตเพื่ออธิบาย เหตุการณ์ และสิ่งต่างๆ โดยใช้หลักการของเหตุผลในวิชาตรรกวิทยาเป็น เครื่องมือ ในการเข้าถึงความจริงหรือความรู้ที่แน่นอน ปรัชญา จึงเป็น วิชาที่ว่าด้วยหลักแห่งความรู้และหลักแห่งความจริง

ศาสนา หมายถึง ความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งหรือหลายองค์ รวมทั้งกิจกรรมหรือแนวทางในการปฏิบัติที่ปฏิสัมพันธ์กับความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อพระองค์หรือศาสนา หมายถึง ลัทธิความเชื่อของมนุษย์ซึ่งแสดง ถึงกำเนิดของโลกอธิบายการกระทำที่เป็นบุญ บาป ซึ่งจะมีผลต่อชีวิตในโลกหน้า อธิบายแบบแผนชีวิต ข้อปฏิบัติพิธีกรรมในแต่ละวันแต่ละช่วงชีวิต ศาสนา จึงเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า, ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ลัทธิ หมายถึง คำสั่งสอนที่มีผู้เชื่อถือและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เช่น ลัทธิทางการเมือง ลัทธิเศรษฐกิจ ลัทธิปรัชญา ลัทธิทางศาสนา เป็นต้นลัทธิ จึงเป็นความเชื่อถือ, ความรู้และประเพณีที่ได้รับและปฏิบัติสืบต่อกันมา

วิทยาศาสตร์ หมายถึง กระบวนการความรู้ที่ได้จากการศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

ทั้งปรัชญา ศาสนา และ วิทยาศาสตร์ ส่วนใหญ่จะประกอบด้วยองค์ความรู้ที่สัมพันธ์กัน ดังที่ โทมัส อควินัส (St.Thomas Aquinas : 1225 – 1274) เคยกล่าวว่า “ปรัชญาคือสาวใช้ของศาสนา” หรือในเวลาต่อมาที่วิทยาศาสตร์เริ่มค้นพบความจริงใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับแนวความคิดเดิมทางด้านปรัชญาเราจะพบกับคำพังเพยว่า “ปรัชญาคือมารดาของวิทยาศาสตร์” ส่วน ไอน์สไตน์ (Albert Einstein : 1879–1955) นักวิทยาศาสตร์เอกของโลกให้ความเห็นเกี่ยวกับศาสนากับวิทยาศาสตร์ ไว้ว่า “วิทยาศาสตร์ที่ปราศจากศาสนาเปรียบเสมือน คนง่อย” ศาสนาที่ปราศจากวิทยาศาสตร์เปรียบเสมือน คนตาบอด”

ดังนั้นศาสนาและปรัชญาที่มีความแตกต่างในประเด็นดังต่อไปนี้

๖.๑.๑ ศาสนานั้นมีคำตอบที่แน่นอนว่า หลักแห่งความรู้ และความจริงนั้นเป็นอย่างไร ส่วนปรัชญา ไม่มีคำตอบที่แน่นอนเด็ดขาดว่า หลักแห่งความรู้ และความจริงนั้นเป็นอย่างไร

๖.๑.๒ ศาสนาจะยกย่องผู้เสนอความคิดทางศาสนาว่า เป็นผู้ค้นพบหลักแห่งความรู้และความจริง และมีฐานะเป็น ศาสตรา ส่วนปรัชญา ไม่ได้ยกย่องผู้เสนอความคิดทางปรัชญาว่าเป็น ศาสตราแต่ยกย่องในฐานะผู้ริเริ่มแนวคิดใหม่ๆ ในการอธิบายหลักแห่งความรู้และความจริง

๖.๑.๓ ศาสนา เห็นว่าวิธีเดียวที่จะเข้าถึงหลักแห่งความรู้ และความจริง นั้นคือ ความศรัทธาเนื้อหาของศาสนาจึงมีทั้งส่วนที่เข้าถึงด้วยเหตุผลและส่วนที่เป็นปาฏิหาริย์ ส่วนปรัชญามีความเห็นแตกต่างออกไปในเรื่องวิธีที่จะเข้าถึงหลักแห่ง ความรู้และความจริง

๖.๑.๔ ศาสนา กำหนดให้มี พิธีกรรม หลักปฏิบัติที่บุคคลผู้เชื่อในศาสนานั้นๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติเหมือนกัน ส่วนปรัชญานั้นจะไม่มีข้อกำหนดเรื่องพิธีกรรมหรือวัตรปฏิบัติ

๖.๒ บทสรุปปรัชญาและศาสนา

ศาสนา หมายถึง ลัทธิความเชื่อของมนุษย์ซึ่งแสดงถึงกำเนิดของโลกอธิบายการกระทำที่เป็นบุญ บาปซึ่งจะมีผลต่อชีวิตในโลกหน้า อธิบายแบบแผนชีวิตข้อปฏิบัติพิธีกรรมในแต่ละวันแต่ละช่วงชีวิต ส่วนปรัชญา คือ ศาสตร์ที่ศึกษาหาความรู้ความจริงของมนุษย์โลก ธรรมชาติ และชีวิตเพื่ออธิบายเหตุการณ์ และสิ่งต่างๆ โดยใช้หลักการของเหตุผลในวิชาตรรกวิทยาเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงความจริงหรือความรู้ที่แน่นอน จึงสรุปได้ว่า ปรัชญาคือความรู้ส่วนศาสนาคือคำสอน ปรัชญาเริ่มจากความสงสัยแต่ศาสนาเริ่มจากความกลัวปรัชญาจะต้องหาข้อพิสูจน์จนค้นพบความจริงแล้วจึงจะปฏิบัติตามแต่ศาสนาไม่ต้องพิสูจน์เพราะว่าเป็นคำสอนที่ทุกคนจะปฏิบัติตาม ในความสัมพันธ์ของปรัชญากับวิทยาศาสตร์ นั้นมีว่า วิทยาศาสตร์และปรัชญาต่างมีธรรมชาติของตน วิทยาศาสตร์ไม่ใช่ปรัชญา เพราะว่ามันจะจงศึกษาความจริงเพื่อนำไปใช้สู่ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต นักวิทยาศาสตร์ไม่ได้มุ่งความสนใจไปที่คำถามที่เป็นปัญหาของปรัชญา (ความจริงคืออะไร รู้ได้อย่างไร ฯลฯ) โดยตรง วิทยาศาสตร์สนใจทำการศึกษาค้นคว้าทดลองตามหลักการของตน เพื่อตอบปัญหาในสิ่งที่วิทยาศาสตร์สนใจ

๗. การศึกษาเรื่องศาสนา

การศึกษาศาสนาอย่างเป็นทางการเริ่มต้นมาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยศึกษาได้จากงานวิจัยเชิงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาของอาจารย์คนสำคัญๆ ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกในการศึกษาเรื่องนี้ เราพบว่าทำให้คำจำกัดความคำว่า “ศาสนา” กลายเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาโดยเฉพาะ เพราะศาสนามีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์คือ ค่อนข้างคลุมเครือ ไม่ชัดเจนเป็นขาวเป็นดำ ในตอนแรก การให้คำจำกัดความ “ศาสนา” เป็นการให้ความหมายเกี่ยวกับความเชื่อในพระเจ้าและการที่มนุษย์พยายามสื่อสารกับพระเจ้าเป็นสำคัญ แต่ต่อมาการศึกษาศาสนากว้างมากขึ้น และได้จำกัดเฉพาะศาสนา

เอกเทวนิยม (Monotheism) ซึ่งมีพระเจ้าเป็นศูนย์กลางของความเชื่อ (The belief in a single deity (one god or goddess) นักวิชาการตะวันตกเริ่มหันมาศึกษาศาสนาทางตะวันออกและรับรู้ถึงอุดมการณ์สูงสุดของศาสนาที่ไม่จำเป็นต้องเป็นพระเจ้าเสมอไป (อเทวนิยม : Atheism) เช่น

ศาสนาพุทธ เป็นต้น เมื่อมีข้อมูลเกี่ยวกับศาสนามากขึ้น ข้อมูลในการพิจารณาเขียนคำจำกัดความก็เปลี่ยนไป เดอร์ไคม์ (David Emile Durkheim : 1858 - 1917) ซึ่งเป็นนักมานุษยวิทยาให้คำจำกัดความว่า “ศาสนาคือระบบรวมว่าด้วย ความเชื่อและปฏิบัติเพื่อความสัมพันธ์ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์” (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ, ๒๕๔๖: ๔)

๘. พุทธปรัชญา

พุทธปรัชญา ได้แก่ หลักคำสอนเกี่ยวกับความจริง (สัจธรรม) และหลักปฏิบัติ (จริยธรรม) บางประการของพระพุทธศาสนาที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลตามวิธีการของปรัชญา นิยามความหมายนี้ทำให้มองเห็นขอบเขตของพุทธปรัชญาว่าจำกัดอยู่ในส่วนที่เป็นศาสนธรรมของพุทธศาสนาเท่านั้น จะไม่รวมไปถึงองค์ประกอบอื่น ๆ เว้นเสียแต่ว่าองค์ประกอบเหล่านี้ จะเกี่ยวข้องับศาสนธรรม จึงจะศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลเชิงปรัชญาด้วยเท่านั้น

ปรัชญาพุทธ เชื่อว่า สรรพสิ่งทั้งหลายทั้งในและนอกจักรวาลไม่มี “สัตต” อันเป็นสิ่งนิรันดร์ใดๆ มีเพียง “ภาวะ” อันเนื่องจากการแปรปรวนเปลี่ยนแปลง เป็นสังขตธรรม (โลก และ ชีวิต) ทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่สามารถปรุงแต่งได้ อยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์) ที่เลื่อนไหลติดต่อกัน เป็นสภาวะธรรมที่มีการเกิดดับอยู่ทุกชั่วขณะ สรรพสิ่งที่เรารู้ด้วยประสาทสัมผัสไม่ว่าจะเป็นสสาร หรือเป็นอสสารเช่น พระเจ้า ล้วนแต่เป็นมายาอันเนื่องมาจากจินตนาการ ไม่มีสิ่งใดเที่ยง มีการเกิดดับหมุนเวียนด้วยเหตุปัจจัยตามหลัก อิทัปปัจจยตา เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับลง เป็นอนิจตา เป็นทุกขตา และเป็น อนัตตตา ตามกฎไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) และตามธรรมนิยามในปรัชญาพุทธทุกประการ

๙. พระพุทธศาสนา มหายาน กับเถรวาท

ในบรรดาศาสนาที่สำคัญของโลก ๔ ศาสนาได้แก่ ศาสนาคริสต์ อิสลาม ฮินดู และศาสนาพุทธนั้น ศาสนาพุทธเป็นศาสนาหลักของชาวไทยมาแต่โบราณกาล อีกทั้งยังเป็นศาสนาหลักของประเทศเพื่อนบ้านในคาบสมุทรอินโดจีน หรือ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ “สุวรรณภูมิ” รวมทั้งแถบพื้นที่ทางตอนเหนือของเอเชีย ทั้งเนปาล ทิเบต มองโกเลีย จีน เกาหลี ญี่ปุ่น เวียดนาม สรุปว่าศาสนาพุทธได้แผ่กว้างขวางในภาคพื้นทวีปเอเชีย นิกายในศาสนาพุทธนั้น มีแบ่งแยกกันเป็น ๒ นิกายหลัก คือ นิกายมหายาน (Mahayana) ซึ่งหมายรวมถึง “วัชรยาน” (Vajrayana) หรือ “พุทธแบบทิเบต” หรือ “ตันตระ” (Tantra) ไว้ด้วย และนิกายเถรวาท (Theravada) หรือ หินยาน (Hinayana)

เมื่อเวลาได้ล่วงเลยประมาณ ๑๐๐ ปี ภายหลังกุปฺพนิพพานได้เกิดความแตกแยกทางความคิดความเห็น ทำให้พุทธศาสนาถูกแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายมหาสังฆิกะ (mahasamghika) หรือมหายาน ซึ่งมีความเห็นว่า ควรมีการแก้ไขปรับปรุงพระธรรมวินัยบางข้อ กับ

ฝ่ายเถรวาท ที่เห็นควรให้คงไว้ซึ่งพระธรรมวินัยดั้งเดิม ต่อมาฝ่ายสังฆิกะได้พัฒนาปลายมาเป็นพุทธศาสนานิกายวัชรยาน

ความแตกต่างระหว่างนิกายมหายาน กับนิกายเถรวาท คือ ในด้านเปลือกนอก เราจะมองเห็นความแตกต่างในรูปแบบของการครองจีวรระหว่างภิกษุทั้งสองนิกาย ความแตกต่างในการประกอบพิธีทางศาสนา กับความแตกต่างกันในภาษาที่ใช้บันทึกคำสอนของพระพุทธองค์โดยทางเถรวาทให้ภาษาบาลี ขณะที่นิกายมหายานใช้ภาษาสันสกฤต ส่วนความแตกต่างในแนวคิด ได้แก่ การเน้นความสำคัญในด้านการสอนการปฏิบัติพระธรรมวินัย เช่นทางเถรวาท เน้นความสำคัญในการรักษาพระธรรมวินัยเดิม ซึ่งถือว่าเป็นความจำเป็นพื้นฐานต่อการปฏิบัติธรรมขั้นสูง ส่วนมหายาน มีการปรับปรุงพระวินัยย่อยบางข้อ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เช่น แนวความคิดในเรื่องของพระโพธิสัตว์ที่ทางเถรวาทแม้จะยอมรับและมีการสอนอยู่บ้าง แต่กลับเป็นเรื่องที่ทางมหายานเน้นย้ำและให้ความสำคัญและเป็นหัวใจหลักในการปฏิบัติภาวนา อย่างไรก็ตาม แนวทางปฏิบัติทั้งในฝ่ายเถรวาทและมหายานหากจะมองให้ลึกก็จะมีให้เห็นตรงกันในแก่นคำสอนหลัก เช่น ในเรื่อง อริยสัจ ๔ (Four Noble Truths) มรรค ๘ (Noble Eightfold Path) การบำเพ็ญศบารมี (Ten perfections=parami) ในเถรวาท และบารมี ๖ ในทางมหายาน สติปัฏฐาน ๔ (One Only Way = Four Satipatthana : foundations of mindfulness) ความเกี่ยวพันระหว่างปัจจัยทั้ง ๑๒ อย่างในปฏิจจสมุปบาท (บาลี: Paticcasamuppada; สันสกฤต: Pratityasamutpada) กฎว่าด้วยเหตุปัจจัย แนวทางการตรัสรู้ (enlighten) และการถือนิพพาน (Nirvana, Nibbana) คือเป้าหมายสูงสุดต่อการปฏิบัติธรรม ทั้งนี้รวมทั้งเรื่องกฎแห่งกรรม (Law of Karma) และการเวียนว่ายตายเกิด (metempsychosis, transmiration of soul = cycle of birth and death = samsara = การเวียนว่ายตายเกิด = วิภวสงสารหรือ สังสารวิภว หรือ สงสารวิภว) นอกจากนี้ทั้งสองนิกายยังมีความเห็นร่วมกันในเรื่องบทบาทของความเมตตากรุณาและปัญญา ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่ความรู้แจ้งในสัจธรรม (Dharmic truth) โดยทั้งสองนิกายยึดมั่นในการสอนให้หมั่นบำเพ็ญเพียรภาวนาในการสร้างคุณงามความดีทั้งหลาย เช่น สอนให้มีความเมตตากรุณา มีความกตัญญูรู้คุณ และให้ความเคารพนับถือต่อผู้สูงวัย มี นีวาตะ ได้แก่ ความอ่อนน้อมถ่อมตน (Humility) เห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่น มีการทำบุญให้ทาน รักษาศีล มีสติ ไม่ยึดติด และให้ความเมตตาต่อสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกเป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ จึงอาจสรุปได้ว่า ความแตกต่างในสองนิกายยังคงตั้งอยู่บนหลักการเดียวกันในด้านแก่นคำสอน วัตถุประสงค์แนวทางในการปฏิบัติรวมทั้งเป้าหมายสูงสุดแห่งพุทธศาสนา

๑๐. คัมภีร์ หลักธรรมสอนทางพระพุทธศาสนา

ในส่วนของพระพุทธศาสนานั้น สิ่งเคารพสูงสุด สรรณะหรือที่พึ่งอันประเสริฐของพระพุทธศาสนาเรียกว่าพระรัตนตรัย ได้แก่พระพุทธ พระธรรม และ พระสงฆ์ โดย "พระพุทธเจ้า" ทรงตรัสรู้ "พระธรรม" แล้วทรงสั่งสอนให้พระภิกษุได้รู้ธรรมจนหลุดพ้นตามในที่สุด ทรงจัดตั้งชุมชนของพระภิกษุให้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุกด้วยการบัญญัติพระวินัย เพื่อเป็นกติกากในการอยู่ร่วมกันอย่างประชาธิปไตยเพื่อศึกษาพระธรรม (คันถธุระ) และฝึกฝนตนเองให้หลุดพ้น (วิปัสสนาธุระ) เรียกว่า

"พระสงฆ์" (สงฆ์ แปลว่าหมู่, ชุมชุม) แล้วทรงมอบหมายให้พระสงฆ์ทั้งหลายเผยแผ่พระธรรม เพื่อประโยชน์สุขของสัตว์โลกทั้งปวง

คัมภีร์ หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา ในยุคก่อนจะบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ใช้วิธีท่องจำ (มุขปาฐะ) โดยใช้วิธีการแบ่งให้สงฆ์หลายๆกลุ่มรับผิดชอบท่องจำในแต่ละเล่ม เป็นเครื่องมือช่วยในการรักษาความถูกต้องของหลักคำสอนจนได้มีการบันทึกพระธรรมและพระวินัยเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นภาษาบาลี รักษาไว้ในคัมภีร์เรียกว่า "พระไตรปิฎก" แปลว่าตะกร้าสามใบ ซึ่งหมายถึง คัมภีร์หรือตำราสามหมวดหลัก ๆ ได้แก่

๑๐.๑ วินัยปิฎก ว่าด้วยวินัยหรือศีลของภิกษุ ภิกษุณี จัดเป็นรากของพระศาสนา เพราะเป็นการรักษาความน่าเชื่อถือของนักบวช

๑๐.๒ สุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระธรรมทั่วไป และเรื่องราวต่าง ๆ จัดเป็นกิ่ง ใบ ผล ร่มเงาของพระศาสนา เพราะธรรมะย่อมก่อให้เกิดประโยชน์แตกต่างกันไปในแต่ละคน ซึ่งแต่ละคนสามารถนำไปใช้เพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก

๑๐.๓ อภิธรรมปิฎก ว่าด้วยธรรมะที่เป็นปรมาัตถ์ธรรม หรือธรรมะที่แสดงถึงสภาวะล้วน ๆ ไม่มีการสมมุติ จัดเป็นลำต้นของพระศาสนา

ผู้สืบทอด ได้แก่ พุทธบริษัท ๔ อันหมายถึง พุทธศาสนิกชน พุทธมามกะพุทธสาวก อันเป็นกลุ่มผู้ร่วมกันนับถือ ร่วมกันศึกษา และร่วมกันรักษาพุทธศาสนาไว้

พระพุทธานุศาสนามีสาระที่เป็นประโยชน์มีความสำคัญทั้งในด้านทฤษฎีที่เป็นเหตุเป็นผล และวิธีการที่เป็นสากล เหมาะสมกับทุกยุคทุกสมัยรวมทั้งมีข้อปฏิบัติที่ยึดทางสายกลางพุทธศาสนิกชนพึงวิเคราะห์และตระหนักในคุณค่าของทฤษฎี วิธีการและหลักปฏิบัติเหล่านั้น น้อมนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตเพื่อความสงบสุขและความเจริญของตนเองและสังคม (อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ และ กวีวิศิรวรรณ. ๒๕๓๓ : ๑) หลักธรรมและวิธีการที่เป็นสากลของพระพุทธานุศาสนาจำแนกออกเป็นดังนี้

๑) หลักธรรมที่เป็นสากล เป็นหลักธรรมที่สามารถถือประพฤติปฏิบัติได้ทุกชาติ ทุกภาษา ทุกชนชั้นของสังคมหากประพฤติปฏิบัติตามก็จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้อย่างสันติสุข โลกเกิดความสงบ ไม่เบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกันไม่ก่อให้เกิดสงครามซึ่งส่งผลเสียหายต่อมวลมนุษยชาติและธรรมชาติอย่างมหาศาลหลักธรรมที่เป็นสากลของพระพุทธานุศาสนา มีดังต่อไปนี้

(๑) หลักความเป็นกฎธรรมชาติ ได้แก่ การถือว่าความจริงนั้นเป็นกฎธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติของมัน พระพุทธเจ้ามีฐานะเป็นผู้ค้นพบ หมายความว่ากฎความจริงของธรรมชาตินั้นมีอยู่อย่างนั้นเองเป็นธรรมดาพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่อุบัติขึ้นก็ตามธรรมชาตินั้นก็เป็นธรรมชาติดู้อย่างนั้นไม่มีใครฝืนกฎของธรรมชาตินี้ไปได้ซึ่งหลักการนี้ถือว่าเป็นสากลเพราะการที่เรามีธรรมชาตินี้จะก่อให้เกิดความเสียหายมากมาย เช่นการผลิตเทคโนโลยีที่สนองความต้องการหรือความสะดวกสบายของมนุษย์ก่อให้เกิดผลเสียต่อธรรมชาติ เกิดมลพิษทั้งในอากาศ ในน้ำและบนบก เป็นต้น

หลักธรรมที่เป็นกฎธรรมชาติ เช่น หลักไตรลักษณ์ (The Three Characteristics of Existence) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าสามัญลักษณะ แปลว่า ลักษณะที่ทั่วไปหรือเสมอเหมือนกันแก่สิ่งทั้งปวงประกอบด้วย อนิจจตา (Impermanence) ได้แก่ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืนภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป ทุกขตา (Stress and Conflict) ได้แก่ ความเป็นทุกข์ ภาวะที่ไม่สามารถคงทนอยู่ได้ และ อนัตตตา (Soullessness or Non-Self) ได้แก่ ความเป็นอนัตตาคือความไม่ใช่ตัวตนที่ไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง

(๒) หลักของความเป็นเหตุเป็นผล หรือความเป็นเหตุปัจจัยแบบอิงอาศัยกันของสิ่งทั้งหลายเรียกว่า “กฎปฏิจจสมุปบาท” ซึ่งมีสาระสำคัญโดยย่อว่า “อิมสมิ สติ อิทโหติ; อิมสมิ อสติ อิท น โหติ. “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี; เมื่อสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้ก็ไม่มี” อิมสสุปปาทา อิทอุปปชชติ; อิมสส นิโรธา อิท นิรุชชติ. “เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด; เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ” หมายความว่าเมื่อมีผลอย่างหนึ่ง ก็มีเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลเช่นนั้น เช่น เมื่อเราปลูกต้นมะม่วง ต้นมะม่วงงอกงามขึ้นมากก็เป็นผล และมีเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดเป็นต้นมะม่วง เช่น อาศัยดิน อาศัยน้ำ อาศัยออกซิเจนอาศัยอุณหภูมิที่พอเหมาะ อาศัยปุ๋ย เป็นต้น

(๓) หลักศรัทธา เป็นหลักศรัทธาที่นำมาสู่ปัญญา นั่นคือ ความไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ จะต้องเชื่อความจริงที่พิสูจน์ได้ ทดลองได้ หลักธรรมนี้ได้แก่ “กาลามสูตร” เช่นอย่าเชื่อ เพราะได้ฟัง ตามกันมา เพราะได้เรียนตามกันมาเพราะได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา เพราะเสียงเล่าลือ เพราะอ้างตำรา เพราะตรรกะเพราะอนุমানเอา เพราะคิดตรองตามแนวเหตุผล เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีของตน เพราะมีรูปลักษณะน่าเชื่อ และเพราะเห็นว่าเป็นสมณะ เป็นครูอาจารย์ของเราตั้งนั้นจากหลักธรรมข้อนี้แสดงให้เห็นว่าบุคคลทุกคนไม่ควรเชื่ออย่างไรเหตุผลการจะเชื่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะต้องมีการพิสูจน์ ตรวจสอบ คิดไตร่ตรองด้วยสติปัญญาเป็นต้น

(๔) หลักการแก้ปัญหาด้วยการกระทำของมนุษย์ตามหลักเหตุผล เป็นหลักที่มนุษย์สามารถแก้ปัญหาด้วยการกระทำของตนเองและด้วยสติปัญญาของตนเองไม่ใช่หวังอ่อนวอนจากปัจจัยภายนอกหรือสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เช่น ภูตผีปีศาจ รุกขเทวดา เทพเจ้าทั้งหลาย เป็นต้นพระพุทธเจ้าเล่าไว้ในพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “มนุษย์ทั้งหลายถูกภัยคุกคามแล้วพากันถึงเจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าภูผา ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่พึ่ง แต่สิ่งเหล่านั้นไม่ใช่สรณะอันเกษม เมื่อยึดเอาสิ่งเหล่านั้นเป็นสรณะย่อมไม่สามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง” “แต่ชนเหล่าใดมาถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมพระสงฆ์ เป็นสรณะ รู้เข้าใจอริยสัจ ๔ เห็นปัญหา เหตุเกิดแห่งปัญหา ภาวะไร้ปัญหาและวิธีปฏิบัติให้ถึงความสิ้นปัญหาจึงจะสามารถหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้” วิธีการแก้ปัญหาด้วยปัญญาของมนุษย์ก็คือหลักธรรม “อริยสัจ ๔” ได้แก่ ทุกข์ คือ เริ่มด้วยปัญหาต้องรู้ปัญหาเกิดจากอะไร สมุทัย คือสืบสาวหาสาเหตุของปัญหา นิโรธ คือ กำหนดจุดหมายที่จะดับหรือแก้ปัญหาานั้น ๆ มรรค คือปฏิบัติตามวิธีการให้ถึงความดับหรือแก้ปัญหา นั้น ๆ ได้

(๕) หลักกฎแห่งกรรม เป็นหลักที่ว่าด้วยกรรม (การกระทำ) และวิบากกรรม (ผลของการกระทำ) ซึ่งเป็นหลักสากลที่ว่ากรรมใดก็ตามก็ย่อมได้รับผลกรรมนั้นตอบสนอง

หรือพูดง่าย ๆ ก็คือหากตนเองกระทำเรื่องใดก็ตามก็ย่อมได้ผลการกระทำนั้นตอบสนอง นั่นคือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

(๖) หลักพระธรรมวินัย หลักการของพระธรรมวินัยหรือคำสั่งในพระพุทธศาสนา ที่ถือว่าเป็นสากลสามารถนำไปปฏิบัติได้ทุก ๆ คน ได้แก่ สอนให้พึ่งตนเอง สอนให้ทำความดีด้วยการเสียสละ สอนให้เอาชนะใจตนเอง สอนให้ลงมือปฏิบัติเพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริง สอนให้ถือความถูกต้องเป็นหลัก สอนให้ก้าวหน้าในความดีเสมอ สอนให้รักษากาย วาจา ใจด้วยศีล สอนแบบจำแนกแจงตามเหตุผล สอนโดยคำนึงถึงความแตกต่างของคน และสอนเป็นระดับ คือ ในระดับโลกียะและระดับโลกุตระ

๖) วิธีการทางพระพุทธศาสนาที่เป็นสากล

มีวิธีการมากมายที่เป็นสากลสามารถนำไปเป็นแนวปฏิบัติได้ทั้งหมดในที่นี้จะขอกกล่าวในส่วนที่เป็นวิธีการสำคัญ คือ วิธีการพัฒนามนุษย์และสังคม ขบวนการการพัฒนามนุษย์ที่สำคัญ ได้แก่ การศึกษาหลักของการศึกษาของพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๓ ด้านโดยสอดคล้องกับองค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มี ๓ ด้านคือ พลวัตกรรม(ศีล) จิตใจ(สมาธิ) และปัญญา เรียกว่า “ไตรสิกขา”

๑๑. พระพุทธศาสนากับการเมืองและสันติภาพ

มนุษย์ไม่อาจอยู่โดดเดี่ยวตามลำพังจำเป็นต้องรวมกันอยู่เป็นสังคม เป็นกลุ่มก้อนดังนั้นจำเป็นต้องจัดระบบในการอยู่ร่วมกัน โดยจะต้องมีฝ่ายปกครองและอยู่ภายใต้การปกครองซึ่งไม่ว่าการปกครองจะเป็นลักษณะใดก็ตามถือว่าเป็น “การเมือง” การเมืองจึงเป็นเรื่องของการปกครองความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองจะผูกมัดสมาชิกทั้งหมดในสังคม

๑๑.๑ หลักการปกครองของพระพุทธศาสนา

มีประเด็นสำคัญที่นำศึกษาและควรนำมาประพฤติปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือพระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นมาในช่วงที่มนุษย์ถูกกดขี่อธรรม มีการถือชั้นวรรณะเป็นการจำกัดสิทธิและหน้าที่ของมนุษย์ยังผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงไม่เท่าเทียมกันในสังคม โดยเฉพาะสังคมชนชั้นของอินเดียในสมัยนั้นได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของชนชาติอริยกะซึ่งเป็นผู้ผูกขาดอำนาจแต่เพียงผู้เดียว จนกระทั่งพระพุทธองค์ได้อุบัติขึ้นในโลกทรงปฏิเสธการถือชั้นวรรณะทั้ง ๔ คือ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร ด้วยการยึดถือหลัก “อาวุโส” เป็นประการสำคัญ (ประสิทธิ์ จันรัตน์, ๒๕๓๙ : ๓)

พระพุทธศาสนากลับมีแนวคิดตรงข้ามกับการแสวงหาอำนาจที่มากกว่าผู้อื่นแต่มุ่งเน้นในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข วัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนาก็เพื่อรับใช้และเอื้อประโยชน์แก่มนุษยชาติ ตามทัศนะของชาวพุทธการพยายามทำให้คนอื่นกลับใจหันมานับถือศาสนาพุทธไม่ใช่เป็นการกิจอันสำคัญอะไร และไม่สามารถเทียบเท่าได้กับการบำเพ็ญประโยชน์ให้กับมนุษยชาติพระพุทธองค์ทรงอุทิศพระองค์เป็นแบบอย่าง ให้พุทธศาสนิกชนได้เห็นถึงความเป็นผู้มีเมตตาพละและความอดทน ในการบำเพ็ญประโยชน์ให้กับชาวโลกอย่างเสียสละพระพุทธองค์ให้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เป็นสำคัญ ถ้าเรามีความสามารถช่วยเหลือได้แต่ถ้าไม่สามารถช่วยได้ เราก็อย่าเบียดเบียนเขา

หัวใจของพระพุทธศาสนาคือสันติภาพภายในตัวของมนุษย์ ถ้าเรามีสันติหรือความสงบในหัวใจเราก็สามารถต่อสู้กับปัญหาภายนอกได้ด้วยความสุขุมรอบคอบ และด้วยปัญญาเราจะเป็นคนที่ยิ้มสู้ปัญหา พระพุทธศาสนาสอนให้เรารักกัน มีความเมตตากรุณาต่อกันมีความอดทน ไม่เบียดเบียนกันและคำสอนที่สำคัญที่ทำให้เรามีสันติภาพภายใน คือหลักของ อิทัปปยจตา ที่สอนว่า “สรรพสิ่งอิงอาศัยกัน และกันตามเหตุปัจจัยปรุงแต่ง” จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามุ่งเน้นสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขแต่การจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขนั้นสมาชิกของสังคมจะต้องร่วมกันให้เกิดการปกครองที่ดี โดยใช้หลักการปกครอง ๒ แนวทางหลัก คือ

๑๑.๑.๑ รู้หลักอิทธิปัตย์ คือ รู้หลักความเป็นใหญ่ที่เรียกว่า อิทธิปัตย์ ๓ ประการ คืออรรถาธิปัตย์ถือตนเป็นใหญ่ โลกาธิปัตย์ถือโลกเป็นใหญ่ และธรรมาธิปัตย์ถือธรรมหลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงามเหตุผลเป็นใหญ่ เป็นต้น

๑๑.๑.๒ มีส่วนในการปกครอง โดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อมนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียว

๑๑.๒ หลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑๑.๒.๑ อปริหานิยธรรม ๗ เป็นหลักธรรมสำหรับใช้ในการปกครองเพื่อป้องกันมิให้การบริหารหมู่คณะเสื่อมถอยแต่กลับเสริมให้เจริญเพียงส่วนเดียวสามารถนำไปใช้ได้ทั้งหมู่ชนและผู้บริหารบ้านเมืองดังนี้คือ

๑๑.๒.๑.๑ หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ เป็นการประชุมพบปะปรึกษาหารือกิจการงานต่าง ๆ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และหาแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกันโดยสม่ำเสมอ

๑๑.๒.๑.๒ พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุมและทำกิจกรรมร่วมกันเป็นการประชุมและการทำกิจกรรมทั้งหลายที่พึงกระทำร่วมกันหรือพร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันบ้านเมือง

๑๑.๒.๑.๓ ไม่บัญญัติหรือลัทธิลี้ลับลึกลับข้อบัญญัติต่าง ๆ เป็นการไม่เพิกถอน ไม่เพิ่มเติมไม่ละเมิดหรือวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อันมิได้ตกลงบัญญัติไว้และไม่เหยียบย่ำลัทธิลี้ลับสิ่งที่ยกวางบัญญัติไว้แล้วถือปฏิบัติมั่นอยู่ในบทบัญญัติใหญ่ที่วางไว้เป็นธรรมเนียม

๑๑.๒.๑.๔ ให้ความเคารพ และรับฟังความคิดเห็นของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์ยาวนาน ดังนั้นเราต้องให้เกียรติ ให้ความเคารพนับถือและรับฟังความคิดเห็นของท่านในฐานะที่เป็นผู้รู้และมีประสบการณ์มามาก

๑๑.๒.๑.๕ ไม่ข่มเหงสตรี เป็นการให้เกียรติและคุ้มครองสตรีมิให้มีการกดขี่ข่มเหงรังแก

๑๑.๒.๑.๖ เคารพบูชาสักการะเจดีย์ คือ การให้ความเคารพ ศาสนสถาน ปุชนียสถานอนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความจำ ปลุกเร้าให้เรา ทำความดี และเป็นที่ยอมรับของหมู่ชน ไม่ละเลยพิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานที่สำคัญเหล่านั้น

๑๑.๒.๑.๗ ให้การอารักขาพระภิกษุสงฆ์หรือผู้ทรงศีล เป็นการจัดการให้ความอารักขา บำรุงคุ้มครอง อันชอบธรรม แก่บรรพชิต ผู้ทรงศีลทรงธรรมบริสุทธิ์ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชนเต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก

๑๑.๒.๒ หลักสารณียธรรม ๖ หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง หมายถึงมีความปรารถนาดีต่อกัน เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน ดังนี้

๑๑.๒.๒.๑ เมตตากายกรรม ได้แก่ การเข้าไปตั้งกายกรรม ประกอบด้วย เมตตา นั่นคือการอยู่ด้วยกันด้วยการกระทำดีต่อกัน ไม่เบียดเบียนทำร้ายกันไม่ก่อสงคราม แต่มุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือกัน เพื่อความผาสุกของมวลมนุษย์ เป็นต้น

๑๑.๒.๒.๒ วชิกรรมได้แก่ การเข้าไปตั้งวชิกรรมประกอบด้วย เมตตา คือใช้หลักการทูตโดยการเจรจาให้เข้าใจกัน ไม่กล่าวร้ายเสียดสีกัน เป็นต้น

๑๑.๒.๒.๓ เมตตาโมโนธรรม ได้แก่ การเข้าไปตั้งมโนกรรม ประกอบด้วยเมตตาคือการไม่คิดทำร้ายซึ่งกันและกัน มีความซื่อสัตย์เคารพในความคิดเห็นซึ่งกันและกันมีจิตเมตตาต่อกัน เป็นต้น

๑๑.๒.๒.๔ แบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้มาด้วยความชอบธรรมแก่เพื่อนมนุษย์ ได้แก่การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านอาหารเครื่องอุปโภคบริโภคเครื่องมือการเกษตรตลอดจนวิทยากรความรู้ต่างๆให้แก่เพื่อนมนุษย์รวมตลอดถึงการรู้จักใช้

ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน ไม่ทำลายระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดผลกระทบมวลมนุษย์ เป็นต้น

๑๑.๒.๒.๕ รักษาความประพฤติ(ศีล)เสมอกัน ได้แก่ การดำเนินนโยบายต่าง ๆต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับมติสากลหรือหลักการขององค์การสหประชาชาติหรือองค์การระหว่างประเทศไม่ฝ่าฝืนมติหรือหลักการนั้นอันจะก่อให้เกิดความหวาดระแวงไม่ไว้วางใจกัน เชื่อใจกัน

๑๑.๒.๒.๖ มีความเห็นร่วมกันไม่วิวาทเพราะมีความเห็นผิดกัน ได้แก่การอยู่ร่วมกันจะต้องยอมรับในกฎกติกาทางสังคมที่กำหนดไว้ไม่กระทำตนเสมือนว่าเป็นการฝ่าฝืนมติของสังคมโลกไม่เอาไรต์เอาเปรียบกันหรือข่มเหงกีดกันผู้อื่นมีแต่จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและสังคมที่ตนอาศัยอยู่ด้วย

๑๑.๒.๓ หลักสังคหวัตถุ ๔ คือ เครื่องยึดเหนี่ยว มีความหมายว่า คุณธรรมเหล่านี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่นไว้ได้ คือเป็นเครื่องก่อให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวสนิทสนมยิ่งๆขึ้นและผูกพันให้มั่นคงตลอดไปซึ่งมีดังต่อไปนี้

๑๑.๒.๓.๑ ทาน แปลว่า การให้ หมายถึง การแบ่งให้ เฉลี่ยให้ ปันให้ เพื่อแสดงอหยาศัยไมตรีผูกสามัคคีกันไว้ เช่น เมื่อเพื่อนมนุษย์ถูกภัยพิบัติ เราก็ควรส่งอาหารสิ่งของยารักษาโรคไปให้ตามกำลังความสามารถของเรา หรือเพื่อนมนุษย์เป็นปกติสุขเราก็แบ่งปันให้ความรู้วิทยากรเงินทุนเครื่องมือทำการเกษตร เป็นต้น

๑๑.๒.๓.๒ ปิยวาจา แปลว่า เจรจาอ่อนหวาน หมายถึง พูดคำที่สุภาพอ่อนโยนและเป็นคำที่มีประโยชน์ที่ผู้ฟังได้ฟังแล้วชื่นใจสบายใจเห็นประโยชน์ในคำพูดนั้น

๑๑.๒.๓.๓ อัถถจริยา แปลว่าประพฤติประโยชน์ หมายความว่า การบำเพ็ญตนให้เป็นคนมีประโยชน์ต่อผู้อื่นได้แก่ การไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่เพื่อนมนุษย์และไม่นิ่งดูตายเมื่อผู้อื่นขอความช่วยเหลือการสนับสนุนในสิ่งที่เห็นว่าถูกต้องดีงามเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ต่อสังคม และประเทศชาติ

๑๑.๒.๓.๔ สมานัตตา แปลว่า ความเป็นคนมีตนสม่ำเสมอ หมายความว่า ไม่ถือตัวคือไม่หยิ่งจองหองในเมื่อได้ดีมีฐานะ ซึ่งได้แก่ การให้ความนับถือเพื่อนมนุษย์ผู้มีฐานะศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับตน ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามบุคคลที่ด้อยกว่าตนเป็นต้น

๑๑.๒.๔ หลักพรหมวิหาร ๔ หมายถึงหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์หรือธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักในใจและควบคุมความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมวลมนุษยชาติและสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยชอบธรรม มี ๔ ประการ คือ

๑๑.๒.๔.๑ เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดีอย่างให้เพื่อนมนุษย์มีความสุขมีจิตอันแผ่เมตตาและคิดทำประโยชน์แก่มนุษยชาติและสรรพสัตว์ทั้งหลายโดยทั่วหน้า

๑๑.๒.๔.๒ กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ไขใจในอันที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย

๑๑.๒.๔.๓ มุทิตาคือความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตใจ่องใสบันเทิงประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงอยู่ปกติสุขพลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๑๑.๒.๔.๔ อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง มีจิตใจเที่ยงตรงไม่เอนเอียงไม่เกิดอคติต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย

ในขณะเดียวกันพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมือง จะต้องมียุทธสมบัติ และข้อปฏิบัติ เพื่อให้บุคคลในรัฐอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ผู้ปกครองรัฐจะต้องมีหลักปฏิบัติ โดยประกอบด้วยธรรมต่อไปนี้

๑๑.๒.๕ หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ คือ มีคุณธรรมของผู้ปกครอง หรือราชธรรม (ธรรมของพระราชา) ๑๐ ประการดังนี้

๑๑.๒.๕.๑ ทาน หมายถึง การให้ และแบ่งปันให้มวลประชา คือ บำเพ็ญตนเป็นผู้ให้โดยมุ่งปกครองหรือทำงานเพื่อให้กับมวลประชา เอาใจใส่ จัดสรรสวัสดิการให้การสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ให้ประชากรราษฎรได้รับประโยชน์สุข ความสะดวกปลอดภัยตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อนประสบทุกข์และให้ความสนับสนุนแก่คนทำความดี

๑๑.๒.๕.๒ ศีล หมายถึง รักษาความสุจริต คือ ประพฤติดีงาม สำนวณกายและวจี ประกอบการอย่างสุจริตประพฤติตนให้เป็นแบบอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของ คนทั่วไป

๑๑.๒.๕.๓ ปริจจาคะ หมายถึง บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ คือ สามารถเสียสละความสุขสำราญ เป็นต้นตลอดจนเสียสละชีวิตของตนได้เพื่อประโยชน์สุขของ ประชาชนและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๑๑.๒.๕.๔ อาชวะ หมายถึง ปฏิบัติการโดยซื่อตรง คือ ซื่อตรงไร้มารยาปฏิบัติภารกิจโดยสุจริตมีความจริงใจไม่หลอกลวงประชาชน

๑๑.๒.๕.๕ มัททวะ หมายถึง ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองศ์มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีที่ริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุน ละไมควรได้รับความรักภักดี

๑๑.๒.๕.๖ ตปะ หมายถึง พ้นจากการมัวเมาโดยเผากิเลส คือ ตัดกิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำจิตใจระงับยับยั้งข่มใจได้ไม่หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและ มั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจในหน้าที่ให้บริบูรณ์

๑๑.๒.๕.๗ อักโกธะ หมายถึง ไมโกรธ คือ ไม่เกรี้ยวกราด ไม่ วินิจฉัยความ และกระทำการด้วยอำนาจความโกรธมีเมตตาประจำใจไว้ระงับความเคืองชุนวินิจฉัย ความและกระทำการด้วยจิตอันสุขุมราบเรียบตามธรรม

๑๑.๒.๕.๘ อวิหิงสา หมายถึง ไม่เบียดเบียน คือ ไม่หลงอำนาจ ไม่บีบบังคับกดขี่ มีความกรุณาไม่หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใดด้วยอาศัยความ อาฆาตเกลียดชัง

๑๑.๒.๕.๙ ชั้นติ หมายถึง ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ ตรากตรำอดทนต่อความเหนื่อยยากอดทนต่อการบำเพ็ญกรณียกิจโดยชอบธรรม

๑๑.๒.๕.๑๐ อวิโรธนะ หมายถึง ความไม่คลาดธรรม คือการ ประพฤติอยู่ในธรรมอันถือประโยชน์สุขความดีงามของรัฐและราษฎรเป็นที่ตั้งสิ่งใดที่ประชาราษฎร์ ปรารถนาโดยชอบธรรมก็ไม่ขัดขืน การใดที่จะเป็นไปโดยชอบธรรมเพื่อประโยชน์สุขของประชาราษฎร์ ก็ไม่ขัดขวาง วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำดีร้าย ลากสักการะหรืออารมณ์ที่ปรารถนาและไม่ปรารถนาใด ๆ มีความเที่ยงธรรม และมีนิติธรรมคือ มี ระเบียบแบบแผน มีหลักในการปกครองตลอดจนประพฤติตนอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม

๑๒. พระพุทธศาสนากับการจัดระเบียบสังคม

ปัญหาวิกฤตทางสังคมต่าง ๆ นั้น เกิดขึ้นจาก "คน" ดังนั้นการที่จะดำเนินการไม่ให้สังคม เกิดความวุ่นวายหรือเกิดวิกฤตจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการแก้ไขปัญหาที่เป็นต้นเหตุ นั่นคือ "คน"

เป็นต้นเหตุของปัญหาทั้งปวง การจัดระเบียบสังคม โดยทั่วไปหมายถึงการทำให้สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามรวมทั้งการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุขขององค์ประกอบการจัดระเบียบสังคมในทางสังคมวิทยาจะประกอบด้วย วัฒนธรรมโครงสร้างทางสังคม การขัดเกลาทางสังคม นิเวศน์วิทยา ครอบครัว ศาสนาเศรษฐกิจและการเมืองในทางพระพุทธศาสนามีหลักการสอนและหลักปฏิบัติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคมและสะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมมากที่สุดก็คือคำสอนและหลักปฏิบัติในชั้น “ศีล” เพราะศีลเป็นระบบการควบคุมชีวิตด้านนอกเกี่ยวกับการแสดงออกทางกายวาจาเป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจการต่าง ๆ ของหมู่การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่ชนนั้นและแก่ความผาสุกแห่งสมาชิกทั้งปวงของหมู่ชนอันจะเอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจการที่ดียิ่งๆ ขึ้นไป ศีลพื้นฐานหรือขั้นต้นที่สุด คือศีล ๕ (พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๕:๔๓๑)

อย่างไรก็ตามปัญหาวิกฤตทางสังคมต่างๆ นั้น เกิดขึ้นจาก “คน” ดังนั้นการที่จะดำเนินการไม่ให้สังคมเกิดความวุ่นวายหรือเกิดวิกฤตจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการแก้ไขปัญหาที่เป็นต้นเหตุ นั่นคือ “คน” เป็นต้นเหตุของปัญหาทั้งปวง การดำเนินการจัดสังคมให้เป็นระเบียบจะดำเนินการอยู่ ๓ ระดับ คือ

๑๒.๑ ระดับที่ ๑ การควบคุมพฤติกรรมของคน

ในทางโลกเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของคน ก็คือ ระเบียบข้อบังคับ กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม ส่วนในทางพระพุทธศาสนาเห็นว่า “ศีล” เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของคน ศีลแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ ระดับที่หนึ่งระดับธรรม คือ เป็นข้อแนะนำสั่งสอน หรือหลักของความประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม เช่นโอวาทปาฏิโมกข์ กฎแห่งกรรม เป็นต้น ระดับที่สอง ระดับวินัยคือเป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติไว้ คำว่าวินัย มีความหมายอยู่ ๒ นัยคือ (พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๓:๔๔๙-๔๕๐)

๑๒.๑.๑ การฝึกให้มีความประพฤติ และความเป็นอยู่เป็นระเบียบแบบแผน หรือการบังคับควบคุมตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผนรวมทั้งการใช้ระเบียบแบบแผนต่างๆ เป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติความเป็นอยู่ของตนและกิจการของสังคม

๑๒.๑.๒ ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่างๆที่วางไว้เป็นหลักหรือเป็นมาตรฐาน สำหรับใช้ฝึกคนหรือใช้บังคับควบคุมตนตลอดจนเป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติความเป็นอยู่ของคนและกิจการของสังคมให้เรียบร้อยดีงาม

ดังนั้นความสำคัญในการรักษาศีลหรือปฏิบัติตามศีล แยกออกเป็น ๒ ด้าน คือการฝึกหัดขัดเกลาตนเองและการคำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นหรือของสังคม ศีลในระดับวินัย เรียกว่า คิหิวินัย พระธรรมปิฎก(พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๕:๔๓๑) กล่าวถึง วินัยชาวพุทธ ที่จะต้องปฏิบัติเป็นมาตรฐาน ดังนี้คือ

๑๒.๑.๒.๑ กฎที่ ๑ เว้นจากความชั่วและถือปฏิบัติ ๔ ประการคือ

๑) กุศลกรรมบถ ๑๐ ได้แก่ ทางกาย ๓ ประการ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากความประพฤติผิดในกาม ทางวาจา ๔ ประการ คือ เว้นจากการกล่าวเท็จ เว้นจากการกล่าวส่อเสียด เว้นจากการกล่าวคำหยาบ และเว้นจากการกล่าวเพื่อเจ้อ ทางใจ ๓ ประการ คือ เว้นจากความโลภ เว้นจากการพยาบาทและเว้นจากความหลงผิด

๒) เว้นจากอคติ ๔ คือ ลำเอียงเพราะชอบ ลำเอียงเพราะชังลำเอียงเพราะกลัวลำเอียงเพราะเขลา

๓) เว้นจากอบายมุข ๖ คือ ไม่ดื่มของมึนเมาทุกชนิด ไม่เที่ยวกลางคืน ไม่เที่ยวดูการละเล่นต่าง ๆ ไม่เล่นการพนัน ไม่คบคนชั่วเป็นมิตร และไม่เกียจคร้านทำการงาน

๔) ปฏิบัติต่อทิศ ๖ คือ ทิศที่ ๑ ทิศเบื้องหน้า บิดา มารดา ทิศที่ ๒ ทิศเบื้องขวา ครูบาอาจารย์ ทิศที่ ๓ ทิศเบื้องหลัง สามิภรรยา ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องซ้าย มิตรสหาย ทิศที่ ๕ ทิศเบื้องล่าง ลูกน้อง ลูกจ้าง บริวาร และทิศที่ ๖ ทิศเบื้องบน พระสงฆ์

๑๒.๑.๒.๒ กฎที่ ๒ เตรียมทุนชีวิต ๒ ด้าน คือ

๑) เลือกสรรคนที่จะเสวนาคบคนที่จะนำชีวิตไปในทางแห่งความเจริญและสร้างสรรค์ โดยหลักเว้นมิตรเทียมคบหามิตรแท้ คือ

(๑) รู้ทันมิตรเทียม ๔ ประเภท คือ

- คนปกอลอก มีลักษณะ ๔ คือ คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว, ยอมเสียน้อย โดยหวังเอามาก, ตัวมีภัยจึงมาช่วยทำกิจของเพื่อน และคบเพื่อน เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์

- คนดีแต่พูด มีลักษณะ ๔ คือ ดีแต่ใช้ของหมดแล้วมาปราศรัย, สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่หาประโยชน์มิได้ และเมื่อเพื่อนมีกิจอ้างแต่เหตุขัดข้อง

- คนหัวประจบ มีลักษณะ ๔ คือ จะทำชู้ก็เห็นด้วย, จะทำดีก็ เห็นด้วย, ต่อหน้าสรรเสริญ และลับหลังนินทา

- คนชวนฉิบหาย มีลักษณะ ๔ คือ คอยเป็นเพื่อนดื่มน้ำเมา, คอยเป็นเพื่อนเที่ยวกลางคืน, คอยเป็นเพื่อนเที่ยวดูการละเล่น และคอยเป็นเพื่อนไปเล่นการพนัน

(๒) รู้ถึงมิตรแท้ ๔ ประเภท คือ

- มิตรมีอุปการะ มีลักษณะ ๔ คือ เพื่อนประมาทช่วยรักษาเพื่อน, เพื่อนประมาทช่วยรักษาทรัพย์สินของเพื่อน, เมื่อมีภัยเป็นที่พึ่งพำนักได้ และมีกิจจำเป็นช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก

- มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ ๔ คือ บอกรัก ความลับแก่เพื่อน, รักษาความลับของเพื่อน, มีภัยอันตรายไม่ละทิ้งและแม้ชีวิตก็สละให้ได้

- มิตรแนะนำประโยชน์ มีลักษณะ ๔ คือ จะทำชั่วเสียหายคอยห้ามปราม, แนะนำสนับสนุนให้ตั้งอยู่ในความดี, ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟัง และบอกทางสุขทางสวรรค์ให้

- มิตรมีใจรัก มีลักษณะ ๔ คือ เพื่อนมีทุกข์ พลอยไม่สบายใจ, เพื่อนมีสุข พลอยยินดีด้วย, เขาติเตียนเพื่อนช่วยยับยั้งแก้ไข และเขาสรรเสริญเพื่อนช่วยพูดเสริมสนับสนุน

๒) จัดสรรทรัพย์ ที่หามาได้ด้วยสัมมาชีพ ดังนี้

(๑) ชั้นที่ ๑ ขยันหมั่นทำงาน เก็บออมทรัพย์

(๒) ชั้นที่ ๒ เมื่อทรัพย์มากมาย พึงวางแผนใช้จ่าย

คือแบ่ง ๑ ส่วน เลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัว ดูแลคนเกี่ยวข้อง ทำความดี แบ่ง ๒ ส่วน ใช้ทำหน้าที่การงาน ประกอบกิจการอาชีพ แบ่ง ๓ ส่วน เก็บไว้เป็นหลักประกันชีวิตและกิจการคร่าวจำเป็น

๑๒.๑.๒.๓ กฎที่ ๓ รักษาความสัมพันธ์ทิศ ๖

๑) ทำทุกทิศให้เกษมสันต์ คือ ปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลที่สัมพันธ์กับตนให้ถูกต้องตามฐานะทั้ง ๖ คือ ทิศที่ ๑ ทิศเบื้องหน้า ในฐานะบุตรพึงเคารพบิดามารดา และบิดามารดาพึงอนุเคราะห์บุตร ทิศที่ ๒ ทิศเบื้องขวา ในฐานะที่เป็นศิษย์ พึงแสดงความเคารพอาจารย์และอาจารย์พึงอนุเคราะห์ศิษย์ ทิศที่ ๓ ทิศเบื้องหลัง ในฐานะที่เป็นสามีพึงให้เกียรติบำรุงภรรยา และภรรยาพึงอนุเคราะห์ตอบ ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องซ้าย ในฐานะที่เป็นมิตรสหาย พึงปฏิบัติต่อมิตรสหายและมิตรสหายพึงอนุเคราะห์ตอบ ทิศที่ ๕ ทิศเบื้องล่าง ในฐานะที่เป็นนายจ้างพึงบำรุงลูกน้องและลูกน้องพึงแสดงน้ำใจต่อนายจ้าง ทิศที่ ๖ ทิศเบื้องบน ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน พึงแสดงความเคารพนับถือต่อพระสงฆ์และพระสงฆ์พึงอนุเคราะห์คฤหัสถ์

๒) เกื้อกูลกันประสานสังคม คือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมสร้างสรรค์สังคม ให้สงบสุข มั่นคง สามัคคี มีเอกภาพ ด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน คือ เพื่อแบ่งปัน ปิยวาจา คือ พูดวาจาไพเราะอ่อนหวาน อัตถจริยา คือ ทำประโยชน์แก่สังคมบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณชน ตตตตาคือช่วยประสานสัมพันธ์

เรื่องของศีลทางสังคม ซึ่งอยู่ฝ่ายของวินัยนั้นย่อมครอบคลุมเรื่องการจัดระเบียบชีวิต ด้านนอกทั้งหมดเท่าที่จะช่วยทำสภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไป กิจการทั้งหลายของสังคมความสัมพันธ์ กับสภาพแวดล้อม และสภาพแวดล้อมที่ควรจัดได้ให้มีสภาพที่เกื้อกูลแก่ความเจริญงอกงามของชีวิต ตนเองและส่งผลต่อการเจริญงอกงามของสังคมโดยรวมด้วย

๑๒.๒ ระดับที่ ๒ สร้างจิตสำนึกการควบคุมพฤติกรรมของคน

เป็นการควบคุมเบื้องต้นสามารถควบคุมพฤติกรรมได้ในระดับหนึ่งเท่านั้นจำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกให้กับ “คน” ในสังคมให้มีจิตสำนึกที่ติงามและเป็นกรอบในการควบคุมพฤติกรรมของตนเองในระดับที่สูงขึ้น ดังนั้น กระบวนการสร้างจิตสำนึกจะต้องควบคุมโดยอาศัย

“สมาธิ” โดยการสร้างจิตที่มีคุณภาพ สร้างสมรรถภาพทางจิตและสร้างสุขภาพจิตที่ดีดังที่กล่าวแล้วในเบื้องต้น กระบวนการของสมาธิถือว่าเป็น “เกราะป้องกันจิต” ไม่ให้ลุ่มหลงมัวเมาในอกุศล หรือความชั่วทั้งหลาย เช่น มีความอดทน(ขันติ)มีความข่มใจ(ทมะ) ต่อสิ่งยั่วยู่ทั้งหลาย เป็นต้น

๑๒.๓ ระดับที่ ๓ สร้างองค์ความรู้การสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้อง เข้าใจสภาพตามความเป็นจริง ถือว่า เกิด “ปัญญา” การมีปัญญาสามารถช่วยแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง ใช้ปัญญาไปในทางที่ตรงมาก็จะก่อให้เกิดการดำเนินวิถีชีวิตได้อย่างมีสันติสุขได้ในที่สุด

บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ และระเบียบข้อกฎหมายสำคัญ

๑. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ที่ตราไว้ ณ วันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ได้บัญญัติประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง ในส่วนต่างๆ ไว้ดังต่อไปนี้

๑.๑ เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์

หมวด ๒ พระมหากษัตริย์ “มาตรา ๗ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก” หมายถึง พระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นพระประมุขของชาติ ทรงดำรงตนเป็นพุทธพุทธมามกะหรือทรงเป็นชาวพุทธโดยสมบูรณ์ และทรงอุปถัมภ์ทุกศาสนาในชาติด้วย

๑.๒ ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของคนไทย

หมวด ๓ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย “มาตรา ๓๑ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนาและย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรม ตามหลักศาสนาของตน แต่ต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของปวงชนชาวไทยไม่เป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของรัฐ และไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

๑.๓ ว่าด้วยหน้าที่ของคนไทย

หมวด ๔ หน้าที่ของปวงชนชาวไทย “มาตรา ๕๐ บุคคลมีหน้าที่ ดังต่อไปนี้ (๑) พิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๑.๔ ว่าด้วยนโยบายของรัฐ

หมวด ๖ แนวนโยบายแห่งรัฐ “มาตรา ๖๗ รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธรูปและศาสนานิกายอื่นในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธรูปอันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธรูปเถรวาท เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา และต้องมีมาตรการและกลไกในการ

ป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาไม่ว่าในรูปแบบใด และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกดังกล่าวด้วย”

๒. กฎหมายเกี่ยวกับศาสนา ศาสนสถาน

กฎหมายเกี่ยวกับศาสนาของประเทศไทย ในที่นี้จะเน้นถึงกฎหมายศาสนาที่บุคคลทั่วไปจำเป็นต้องทราบ คือ กฎหมายเกี่ยวกับการหมิ่นศาสนาและกฎหมายอื่นที่ควรทราบ ได้แก่ กฎหมายเกี่ยวกับการทรัพย์สินของพระนักบวชและกฎหมายที่ดินทางศาสนาขอเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

๒.๑ กฎหมายเกี่ยวกับการหมิ่นศาสนา

ประมวลกฎหมายอาญา ได้บัญญัติเกี่ยวกับความผิดในลักษณะเหยียดหยามศาสนาบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญา ในหลายมาตราด้วยกันคือ

มาตรา ๒๐๖ “ผู้ใดกระทำความผิดด้วยประการใด ๆ แก้วัตถุหรือสถานอันเป็นที่เคารพในทางศาสนาของหมู่ชนใด อันเป็นการเหยียดหยามศาสนานั้น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงเจ็ดปี หรือปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงหนึ่งหมื่นสี่พันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

องค์ประกอบภายนอก

(๑) ผู้ใด (ผู้กระทำ)

(๒) กระทำความผิดด้วยประการใด ๆ (การกระทำ)

(๓) แก้วัตถุหรือสถานอันเป็นที่เคารพในทางศาสนาของหมู่ชนใด (วัตถุแห่งการกระทำ)

(๔) อันเป็นการเหยียดหยามศาสนา (องค์ประกอบภายนอกซึ่งไม่ใช่ข้อเท็จจริงแต่เป็นพฤติการณ์ประกอบการกระทำ)

องค์ประกอบภายในเจตนา (ประสงค์ต่อผลหรือย่อมนิ่งเห็นผล)

(๓) แก้วัตถุหรือสถานอันเป็นที่เคารพในทางศาสนาของหมู่ชนใด

วัตถุ - หมายถึงสิ่งที่เคลื่อนที่ได้ เช่นพระพุทธรูป ไม้กางเขน ซึ่งเป็นที่เคารพทางศาสนา

สถาน - สิ่งที่ติดกับที่ดิน เช่น โบสถ์เจดีย์ สุเหร่า ซึ่งเป็นที่เคารพทางศาสนา
ศาสนาของหมู่ชน สัตว์โลก

มาตรานี้มีตัวอย่าง คำพิพากษาศาลฎีกามาประกอบ เป็นคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๘๐๗/๒๕๕๐ พิพากษาว่าพระพุทธรูปเป็นที่เคารพสักการะในทางศาสนาของประชาชนผู้นับถือศาสนาพุทธทั่วไป การกระทำของจำเลยตามที่ปรากฏในภาพถ่าย จำเลยแต่งกายเป็นภิกษุแล้วใช้เท้าข้างหนึ่งยืนอยู่บนฐานพระพุทธรูปปางห้ามญาติ โดยเท้าจำเลยอยู่บนส่วนหนึ่งของพระบาทพระพุทธรูปยกมือขวาขึ้นเลียนแบบพระพุทธรูป ส่วนใบหน้าของจำเลยแสดงท่าทางล้อเลียนถลึงตาอ้าปากเช่นนี้ นอกจากจะ

เป็นการไม่เคารพต่อพระพุทธรูปแล้ว จำเลยยังได้แสดงตนเสมอกับพระพุทธรูป จึงเป็นการกระทำอันไม่สมควรและเป็นการดูหมิ่นเหยียดหยามพุทธศาสนา จำเลยจึงมีความผิดตามฟ้องที่จำเลยอ้างว่า จำเลยทำพิธีรักษาโรค โดยนั่งฟังกระแสจิตเกิดตัวลอยขึ้นไปยืนอยู่บนฐานพระพุทธรูปไม่มีเจตนา ล้อเลียนนั้น เป็นข้ออ้างที่ไม่สมเหตุผลและไม่พยานหลักฐานสนับสนุน ไม่มีน้ำหนักหักล้าง พยานหลักฐานโจทก์ได้ คงจำคุก ๘ เดือน และปรับ ๔,๐๐๐ บาท โทษจำคุกให้รอการลงโทษไว้ มีกำหนด ๒ ปี จากคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าว จะเห็นว่า แม้จำเลยจะอ้างว่าตนไม่ได้มีเจตนาเหยียดหยามพระพุทธรูป หากแต่ตนมีเจตนาทำพิธีรักษาโรคก็ตามแต่ถ้าเป็นการกระทำที่มีลักษณะ “เหยียดหยามศาสนา” ตามความรู้สึกของศาสนิก ก็จะต้องถือว่าเป็นความผิด

ฉะนั้นจึงพูดได้ว่าความผิดตามมาตรานี้ จึงไม่ได้มีเจตนารมณเพื่อมุ่งปกป้องวัตถุหรือศาสนสถานของแต่ละศาสนาแต่อย่างใด หากแต่มีเจตนารมณของกฎหมายคือเพื่อปกป้องความรู้สึกของประชาชนในการนับถือศาสนาเสียมากกว่า ฉะนั้นการพิจารณาความผิดตามมาตรานี้ จึงต้องนำความรู้สึกของคนปกติทั่วไปในแต่ละศาสนาเข้าคำนึงประกอบ นั้นหมายความว่า หากศาสนิกทั่วไปในศาสนานั้นๆ เห็นว่าเป็นการเหยียดหยามศาสนา ก็ต้องถือว่าเป็นการเหยียดหยามศาสนา แม้ผู้กระทำจะอ้างว่าตนไม่ได้มีเจตนาเหยียดหยามศาสนา แต่กระทำไปด้วยเจตนาอื่นก็ตาม และการกระทำที่ถือเป็นการเหยียดหยามศาสนาจะต้องเป็นการกระทำที่ถึงขนาดก่อความสงบสาธารณะด้วย ยังมีตัวอย่างคำพิพากษาอีกอันหนึ่งแต่ก็ไม่ชัดเจนนัก คือคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๗๓๖/๒๕๐๕ จำเลยขณะเป็นพระภิกษุ ได้ร่วมประเวณีกับหญิงในกุฏิของจำเลยบนเขาวัง จังหวัดเพชรบุรี มีภิกษุพระใกล้เคียงหลายหลัง มีพระพุทธรูปพระฉายบนเขาวัง เป็นสถานที่ที่ประชาชนเคารพนับถือนั้นเห็นได้ว่าเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่งแต่จะถือว่าเป็นการเหยียดหยามศาสนาตามความในมาตรา ๒๐๖

มาตรา ๒๐๗ ผู้ใดก่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในที่ประชุมศาสนิกชนเวลาประชุมกันนั้สการหรือกระทำพิธีกรรมตามศาสนาใด ๆ โดยชอบด้วยกฎหมาย ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินสองพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๒๐๘ ผู้ใดแต่งกายหรือใช้เครื่องหมายที่แสดงว่าเป็นภิกษุ สามเณร นั้กพรตหรือนั้กบวชในศาสนาใดโดยมิชอบ เพื่อให้บุคคลอื่นเชื่อว่าตนเป็นเช่นนั้นต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินสองพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๓๓๕ ทวิ ผู้ใดลักทรัพย์ที่เป็นพระพุทธรูปหรือวัตถุในทางศาสนา ถ้าทรัพย์นั้นเป็นที่สักการะบูชาของประชาชน หรือเก็บรักษาไว้เป็นสมบัติของชาติ หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของพระพุทธรูป หรือวัตถุดังกล่าว ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีถึงสิบปี และปรับตั้งแต่หกพันบาทถึงสองหมื่นบาท ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคแรก ได้กระทำในวัด สำนักสงฆ์ สถานอันเป็นที่เคารพในทางศาสนา โบราณสถานอันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน สถานที่ราชการหรือ

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ผู้กระทำได้ระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงสิบห้าปี และปรับตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงสามหมื่นบาท

กฎหมายหมิ่นศาสนาไม่ได้มีอยู่แต่ในประมวลกฎหมายอาญานั้น แต่ยังมีอยู่ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ อีกด้วย คือ

มาตรา ๔๔ ทวิ ผู้ใดหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายสมเด็จพระสังฆราช ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๔๔ ตรี ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์หรือคณะสงฆ์อื่น อันก่อให้เกิดความเสื่อมเสีย หรือความแตกแยก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

๒.๒ กฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินของพระภิกษุสงฆ์

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้กล่าวถึงทรัพย์สินของพระภิกษุสงฆ์ ไว้ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑๖๖๒ “พระภิกษุนั้น จะเรียกร่องเอาทรัพย์มรดกในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมไม่ได้ เว้นแต่จะได้สืบทอดจากสมณเพศมาเรียกร่องภายในกำหนดอายุความตามมาตรา ๑๗๕๔ แต่พระภิกษุนั้น อาจเป็นผู้รับพินัยกรรมได้”

มาตรา ๑๖๖๓ “ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นไว้แต่พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม”

มาตรา ๑๖๖๔ “ทรัพย์สินใดเป็นของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ทรัพย์สินนั้นหากตกเป็นสมบัติของวัดไม่ และให้เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของบุคคลนั้น หรือบุคคลนั้นจะจำหน่ายโดยประการใดตามกฎหมายก็ได้”

ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกา

ฎีกา ๑๒๖๕/๒๕๕๕ พระภิกษุถึงมรณภาพในขณะที่เป็นพระภิกษุอยู่ โดยมิได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์มรดกให้ใคร มรดกของพระภิกษุนั้นย่อมตกได้แก่วัดที่พระภิกษุนั้นอยู่ แม้ทายาทจะครอบครองที่ดินมรดกของพระภิกษุนั้นเกิน 10 ปีนับแต่วันมรณภาพทายาทนั้นก็เอาที่ดินมรดกนั้นไม่ได้ เพราะที่ดินมรดกนั้นเป็นของวัด จะใช้อายุความ 10 ปียันวัดให้เสียสิทธิไม่ได้

ฎีกา ๑๐๖๔/๒๕๓๒ บิดามารดายกที่นาให้แก่พระภิกษุ ข. ภายหลังที่พระภิกษุ ข. บวชเป็นพระภิกษุ เมื่อพระภิกษุ ข. ขายที่นาแปลงดังกล่าวและนำเงินที่ขายได้ไปฝากธนาคาร เงินที่นำไปฝากธนาคารรวมทั้งดอกเบี้ยที่ได้รับ ถือว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างที่อยู่

ในสมณเพศ เมื่อพระภิกษุ ข. ถึงแก่มรณภาพเงินฝากดังกล่าวย่อมตกเป็นของวัดโจทก์ซึ่งเป็นภุมิลำเนาของพระภิกษุ ข.

สรุป ทรัพย์สินของพระภิกษุเมื่อมรณภาพ แบ่งเป็น ๒ กรณี

กรณีที่ ๑ ทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบท เมื่อท่านมรณภาพทรัพย์สินนี้จะตกสู่ทายาทโดยธรรม

กรณีที่ ๒ ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างอุปสมบท เมื่อท่านมรณภาพ ทรัพย์สินนี้จะตกอยู่แก่วัดที่เป็นภุมิลำเนา(วัดที่สังกัด)ของพระภิกษุรูปนั้นๆ เว้นแต่จะทำพินัยกรรมหรือได้จำหน่ายในขณะที่มีชีวิต

๒.๓ กฎหมายที่ดินเกี่ยวกับศาสนา

พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ.๒๔๙๗ หมวด ๗ ได้กำหนดสิทธิในที่ดินเพื่อการศาสนา ไว้ดังนี้

มาตรา ๘๔ “การได้มาซึ่งที่ดินของวัดวาอาราม วัดบาดหลวงโรมันคาทอลิก มูลนิธิเกี่ยวกับคริสต์จักร หรือมัสยิดอิสลาม ต้องได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรี และให้ได้มาไม่เกิน ๕๐ ไร่ ในกรณีที่เป็นการสมควร รัฐมนตรีจะอนุญาตให้ได้มาซึ่งที่ดินเกินจำนวนที่บัญญัติไว้ในวรรคแรกก็ได้ บทบัญญัติในมาตรานี้ ไม่กระทบกระเทือนการได้มาซึ่งที่ดินที่มีอยู่แล้วก่อนวันที่ประมวลกฎหมายนี้ใช้บังคับ และการได้มาซึ่งที่ดินของมัสยิดอิสลามโดยทางบทบัญญัติแห่งศาสนาอิสลามในจังหวัดที่มีตำแหน่งตะโตะยุติธรรม”

มาตรา ๘๕ “ในกรณีที่นิติบุคคลได้มาซึ่งที่ดินเกินกำหนดตามความในมาตรา ๘๔ เมื่อประมวลกฎหมายนี้ได้ใช้บังคับแล้ว ให้นิติบุคคลดังกล่าวจัดการจำหน่ายภายในห้าปี ถ้าไม่จำหน่ายที่ดินภายในเวลาที่กำหนด ให้อธิบดีมีอำนาจจำหน่ายที่ดินนั้น และให้นำบทบัญญัติเรื่องการบังคับจำหน่ายที่ดินตามความในหมวด ๓ มาใช้บังคับโดยอนุโลม”

กฎหมายเฉพาะทางพระพุทธศาสนา

กฎหมายได้บัญญัติเพื่อรับรองกิจการพระพุทธศาสนา องค์การพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ ศาสนาสถาบัน ศาสนสมบัติ และพระธรรมวินัย เป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม กฎกระทรวง และระเบียบต่างๆ ให้มีผลบังคับใช้ โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

๑. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นกฎหมาย สำคัญในกิจการพระพุทธศาสนาและการคณะสงฆ์ไทย เป็นกฎหมายหลักในการควบคุมดูแลกิจการพระพุทธศาสนาและการคณะสงฆ์ ปัจจุบันใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่ ๒)

พ.ศ. ๒๕๓๕ และแก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า "พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕"

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวัน ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔

มาตรา ๔ ภายในระยะเวลาหนึ่งปี นับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ บรรดากฎกระทรวง สังฆานัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับและระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ที่ใช้บังคับต่อไปเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้จนกว่าจะมี กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับหรือระเบียบของมหาเถรสมาคมยกเลิก หรือมีความอย่างเดียวกัน หรือขัดหรือแย้งกัน หรือกล่าวไว้เป็นอย่างอื่น

มาตรา ๕ เพื่อประโยชน์แห่งมาตรา ๔ บรรดาอำนาจหน้าที่ ซึ่งกำหนดไว้ในสังฆานัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับและระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพระภิกษุตำแหน่งใดหรือคณะกรรมการสงฆ์ใดซึ่งไม่มีในพระราชบัญญัตินี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจกำหนดโดยกฎมหาเถรสมาคมให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพระภิกษุตำแหน่งใด รูปใด หรือหลายรูป ร่วมกันเป็นคณะตามที่เห็นสมควร

มาตรา ๕ ทวิ ในพระราชบัญญัตินี้

คณะสงฆ์ หมายความว่า บรรดาพระภิกษุที่ได้รับบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้ หรือตามกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาณาจักร

คณะสงฆ์อื่น หมายความว่า บรรดาบรรพชิตจันนิกายหรือนันนิกาย

พระราชาคณะ หมายความว่า พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งและสถาปนาให้มีสมณศักดิ์ตั้งแต่สามัญจนถึงชั้นสมเด็จพระราชาคณะ

สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ หมายความว่า สมเด็จพระราชาคณะที่ได้รับสถาปนาก่อนสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่น ถ้าได้รับสถาปนาในวันเดียวกันให้ถือรูปที่ได้รับสถาปนาในลำดับก่อน

มาตรา ๕ ตริ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสถาปนา และถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุในคณะสงฆ์

มาตรา ๖ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวงเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวด ๑ สมเด็จพระสังฆราช

มาตรา ๗ พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง และให้นายกรัฐมนตรี ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

มาตรา ๘ สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายอาญา

มาตรา ๙ ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชทรงลาออกจากตำแหน่งหรือพระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดให้ออกจากตำแหน่ง พระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระสังฆราชหรือตำแหน่งอื่นใดตามพระราชอัธยาศัยก็ได้

มาตรา ๑๐ ในเมื่อไม่มีสมเด็จพระสังฆราช ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ถ้าสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้กรรมการมหาเถรสมาคมที่เหลืออยู่เลือกสมเด็จพระราชาคณะรูปหนึ่งผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์ รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ในเมื่อสมเด็จพระสังฆราชไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือไม่อาจทรงปฏิบัติหน้าที่ได้สมเด็จพระสังฆราชจะได้ทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน

ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชมิได้ทรงแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนตามวรรคสาม หรือสมเด็จพระราชาคณะซึ่งได้แต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราชไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ สมเด็จพระสังฆราชได้ให้นำความในวรรคหนึ่งและวรรคสองมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศนามสมเด็จพระราชาคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชตามมาตรานี้ในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา ๑๑ สมเด็จพระสังฆราชพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

- (๑) มรณภาพ
- (๒) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ
- (๓) ลาออก
- (๔) ทรงพระกรุณาโปรดให้ออก

หมวด ๒ มหาเถรสมาคม

มาตรา ๑๒ มหาเถรสมาคมประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และ

พระราชกฤษฎีกาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกินสิบสองรูปเป็นกรรมการ

มาตรา ๑๓ ให้อธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และให้กรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

มาตรา ๑๔ กรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งอยู่ในตำแหน่งคราวละสองปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้

มาตรา ๑๕ นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระตามมาตรา ๑๔ กรรมการมหาเถรสมาคมซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

- (๑) มรณภาพ
- (๒) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ
- (๓) ลาออก
- (๔) สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาให้ออก

ในกรณีที่กรรมการมหาเถรสมาคมพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ สมเด็จพระสังฆราชอาจทรงแต่งตั้งพระราชกฤษฎีกาซึ่งรูปใดรูปหนึ่งเป็นกรรมการแทน

กรรมการซึ่งได้รับแต่งตั้งตามความในวรรคก่อนอยู่ในตำแหน่ง ตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน

มาตรา ๑๕ ทวิ การแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมตามมาตรา ๑๒ และการให้กรรมการมหาเถรสมาคมพ้นจากตำแหน่งตามมาตรา ๑๕ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

มาตรา ๑๕ ตริ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
- (๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
- (๓) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
- (๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
- (๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคมออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา 19 เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

มาตรา ๑๕ จัตวา เพื่อรักษาหลักธรรมวินัย และเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครอง สำหรับพระภิกษุ และสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนา และการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้

พระภิกษุและสามเณรที่ได้รับโทษตามวรรคหนึ่ง ถึงขั้นให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวัน นับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ

มาตรา ๑๖ ในกรณีที่ประธานกรรมการมหาเถรสมาคมไม่อาจมาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุมมหาเถรสมาคม และมีได้มอบหมายให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน

ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์ ซึ่งอยู่ในที่ประชุมเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน

มาตรา ๑๗ การประชุมมหาเถรสมาคมต้องมีกรรมการโดยตำแหน่งและกรรมการ โดยการแต่งตั้งร่วมกันประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของกรรมการทั้งหมด จึงเป็นองค์ประชุม

ระเบียบการประชุมมหาเถรสมาคมให้เป็นไปตามกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา ๑๘ ในกรณีนี้ที่ยังไม่มีการแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมแทนตำแหน่งที่ว่างตามมาตรา ๑๕ วรรคสอง ให้ถือว่ามหาเถรสมาคมมีกรรมการเท่าจำนวนที่เหลืออยู่ในขณะนั้น

มาตรา ๑๙ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ตามมติมหาเถรสมาคม ประกอบด้วยพระภิกษุหรือบุคคลอื่นจำนวนหนึ่ง มีหน้าที่พิจารณาถ้อยแถลงเรื่องที่จะเสนอต่อมหาเถรสมาคมและปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย โดยขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม

การจัดให้มีคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ การแต่งตั้งกรรมการหรืออนุกรรมการ การพ้นจากตำแหน่งของกรรมการหรืออนุกรรมการ และระเบียบการประชุม ให้เป็นไปตามระเบียบมหาเถรสมาคม

หมวด ๓ การปกครองคณะสงฆ์

มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา ๒๐ ทวิ เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์

การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา ๒๑ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้จัดแบ่งเขตปกครอง ดังนี้

- (๑) ภาค
- (๒) จังหวัด
- (๓) อำเภอ
- (๔) ตำบล

จำนวน และเขตปกครองดังกล่าวให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายธรรมนูญ

มาตรา ๒๒ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้มีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้นตามลำดับ ดังต่อไปนี้

- (๑) เจ้าคณะภาค
- (๒) เจ้าคณะจังหวัด
- (๓) เจ้าคณะอำเภอ
- (๔) เจ้าคณะตำบล

เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบล เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะนั้นๆ ก็ได้

มาตรา ๒๓ การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุอันเกี่ยวกับตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่นๆ และไวยาวัจกรให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายธรรมนูญ

หมวด ๔ นิคหกรรมและการสละสมณเพศ

มาตรา ๒๔ พระภิกษุจะต้องรับนิคหกรรมก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย

มาตรา ๒๕ ภายใต้บังคับมาตรา ๒๔ มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายธรรมนูญกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิคหกรรมเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม และให้ถือว่าเป็นการชอบด้วยกฎหมายที่มหาเถรสมาคมจะกำหนดในกฎหมายธรรมนูญ

ให้มหาเถรสมาคมหรือพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งใดเป็นผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยกับทั้งการกำหนดให้การวินิจฉัยการลงนิคหกรรมให้เป็นอันยุติในชั้นใดๆ นั้นด้วย

มาตรา ๒๖ พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุด ให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในสี่สัปดาห์นับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น

มาตรา ๒๗ เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(๑) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ ให้รับนิคหกรรม ไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับ
นิกหกรรมนั้น

(๒) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจिन

(๓) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

(๔) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ ตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎหมาย
สมาคม

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่
วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น

มาตรา ๒๘ พระภิกษุรูปใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย ต้องสึก
ภายในสามวันนับแต่วันที่คดีถึงที่สุด

มาตรา ๒๙ พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงาน
สอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้น
สังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมหรือ
พระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้น
สละสมณเพศเสียได้

มาตรา ๓๐ เมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษา หรือ
คำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษา หรือคำสั่ง
ของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการ
สละสมณเพศนั้น

หมวด ๕ วัด

มาตรา ๓๑ วัดมีสองอย่าง

(๑) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

(๒) สำนักสงฆ์

ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

มาตรา ๓๒ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัดและการขอรับ
พระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ในกรณียุบเลิกวัด ทรัพย์สินของวัดที่ถูกยุบเลิกให้ตกเป็นศาสนสมบัติกลาง

มาตรา ๓๒ ทวิ วัดใดเป็นวัดร้างที่ไม่มีพระภิกษุอยู่อาศัยในระหว่างที่ยังไม่มีการยุบเลิกวัดให้กรมการศาสนามีหน้าที่ปกครองดูแล รักษาวัดนั้น รวมทั้งที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และทรัพย์สินของวัดนั้นด้วย

การยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๓๓ ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด มีดังนี้

- (๑) ที่วัด คือที่ซึ่งตั้งวัด ตลอดจนเขตของวัดนั้น
- (๒) ที่ธรณีสงฆ์ คือที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด
- (๓) ที่กัลปนา คือที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา

มาตรา ๓๔ การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้กระทำได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ เว้นแต่เป็นกรณีตามวรรคสอง

การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้แก่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ เมื่อมหาเถรสมาคมไม่ขัดข้องและได้รับคำผัดท้วงจากส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจหรือหน่วยงานนั้นแล้ว ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา

ห้ามมิให้บุคคลใดยกอายุความขึ้นต่อสู้กับวัดหรือกรมการศาสนา แล้วแต่กรณีในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง

มาตรา ๓๕ ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และที่ศาสนสมบัติกลาง เป็นทรัพย์สินซึ่งไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี

มาตรา ๓๖ วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และถ้าเป็นการสมควรจะให้มีรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้

มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

- (๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- (๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- (๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- (๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

- (๑) ห้ามบรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่
อาศัยในวัด
- (๒) สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสีย
จากวัด
- (๓) สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายใน
วัด หรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้า
อาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของ
มหาเถรสมาคม

มาตรา ๓๙ ในกรณีที่ไม่มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้ง
ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสมีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าอาวาส
การแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดใน
กฎมหาเถรสมาคม

หมวด ๖ ศาสนสมบัติ

มาตรา ๔๐ ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็น สองประเภท

- (๑) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนา ซึ่งมีใช้ของวัดใดวัด
หนึ่ง
- (๒) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง
- การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลาง ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมการศาสนา
เพื่อการนี้ให้ถือว่ากรมการศาสนาเป็นเจ้าของศาสนสมบัตินั้นด้วย
- การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎ
กระทรวง

มาตรา ๔๑ ให้กระทรวงศึกษาธิการจัดทำงบประมาณประจำปีของศาสนสมบัติกลาง
ด้วยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้งบประมาณ
นั้นได้

หมวด ๗ บทกำหนดโทษ

มาตรา ๔๒ ผู้ใดมิได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ หรือถูกถอดถอนจากความเป็น
พระอุปัชฌาย์ ตามมาตรา ๒๓ แล้ว กระทำการบรรพชาอุปสมบทแก่บุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่
เกินหนึ่งปี

มาตรา ๔๓ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัตวา วรรคสอง มาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสาม หรือมาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา ๔๔ ผู้ใดพ้นจากความเป็นพระภิกษุเพราะต้องปาราชิกมาแล้ว ไม่ว่าจะมีความวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ หรือไม่ก็ตาม แต่มารับบรรพชาอุปสมบทใหม่ โดยกล่าวความเท็จหรือปิดบังความจริงต่อพระอุปัชฌาย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา ๔๔ ทวิ ผู้ใดหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายสมเด็จพระสังฆราช ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๔๔ ตริ ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์หรือคณะสงฆ์อื่นอันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

หมวด ๘ เบ็ดเตล็ด

มาตรา ๔๕ ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา ๔๖ การปกครองคณะสงฆ์อื่นให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

๒. กฎมหาเถรสมาคม

กฎมหาเถรสมาคม เป็นกฎหมายเฉพาะของคณะสงฆ์ ออกตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ใช้บังคับในส่วน of คณะสงฆ์และงานที่เกี่ยวข้องกับกิจการพระพุทธศาสนา โดยกำหนดเป็นระเบียบข้อปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ประกอบด้วย

๒.๑ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๒๑) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม

๒.๒ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๓๕) ว่าด้วยระเบียบการประชุมมหาเถรสมาคม

๒.๓ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๔ (พ.ศ. ๒๕๓๕) และฉบับที่ ๒๒ (พ.ศ. ๒๕๓๙) ว่าด้วยจำนวนและเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

๒.๔ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์

๒.๕ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๘ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนไวยาวัจกร

๒.๖ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๙ (พ.ศ. ๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส

- ๒.๗ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๑ (พ.ศ.๒๕๓๘) ว่าด้วยการให้
พระภิกษุสละสมณเพศ
- ๒.๘ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๒ (พ.ศ. ๒๕๓๙) ว่าด้วยจำนวนและเขตปกครอง
คณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค
- ๒.๙ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะ
สงฆ์
- ๒.๑๐ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) และฉบับที่ ๒๘ (พ.ศ. ๒๕๔๖)
ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ
- ๒.๑๑ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๗ (พ.ศ. ๒๕๔๖) ว่าด้วยระเบียบการปกครอง
คณะสงฆ์
- ในที่นี้ขอยกเอา กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑)ว่าด้วยระเบียบการ
ปกครองคณะสงฆ์ เป็นตัวอย่าง ดังนี้

กฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑)

ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตีร มาตรา ๒๐ และมาตรา ๒๐ ทวิ แห่ง
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.
๒๕๓๕ มหาเถรสมาคมตรากฎมหาเถรสมาคมไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ กฎมหาเถรสมาคมนี้เรียกว่า "กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่า
ด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์

ข้อ ๒ กฎมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์
คณะสงฆ์ เป็นต้นไป

ข้อ ๓ ตั้งแต่วันใช้กฎมหาเถรสมาคมนี้ ให้ยกเลิกกฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๑๕ (พ.ศ.
๒๕๓๕) ว่าด้วยระเบียบการปกครอง คณะสงฆ์

บรรดา กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ หรือประกาศอื่นใด ในส่วนที่กำหนดไว้แล้ว
ในกฎมหาเถรสมาคมนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับกฎมหาเถรสมาคมนี้ ให้ใช้กฎมหาเถรสมาคมนี้แทน
หมวด ๑ บททั่วไป

ข้อ ๔ การปกครองคณะสงฆ์ ทุกส่วนทุกชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะ
ธรรมยุต ปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น

หมวด ๒ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง

ข้อ ๕ วิธีดำเนินการเพื่อความเรียบร้อยดีงาม วิธีดำเนินการศาสนศึกษาและศึกษา
สงเคราะห์ วิธีดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิธีดำเนินการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์
อันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม

ข้อ ๖ เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ ตามข้อ ๔ ให้เจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่
เกี่ยวกับการคณะสงฆ์ในชั้นๆ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้

(๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ ภาค
๒ ภาค ๓ ภาค ๑๓ ภาค ๑๔ และภาค ๑๕

(๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔ ภาค
๕ ภาค ๖ และภาค ๗

(๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๘
ภาค ๙ ภาค ๑๐ ภาค ๑๑ และภาค ๑๒

(๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๖ ภาค
๑๗ และภาค ๑๘

(๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุต
ภาคทุกภาค

ข้อ ๗ เจ้าคณะใหญ่มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมาย กฏ
มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามการศาสนศึกษา
การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้
ดำเนินไปด้วยดี

(๓) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค
หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้
อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในบังคับ
บัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ ๘ ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะใหญ่ หรือเจ้าคณะใหญ่ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ สมเด็จพระ
สังฆราชทรงแต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม รักษาการแทน
เจ้าคณะใหญ่

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะใหญ่ เมื่อได้ปฏิบัติตามความในวรรคต้นแล้ว ให้
ดำเนินการเพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ภายในเวลาไม่เกิน ๑ ปี

ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะใหญ่

ข้อ ๙ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ ให้มีเลขานุการเจ้าคณะใหญ่ ๒ รูป ทำหน้าที่การเลขานุการ

หมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

ส่วนที่ ๑ ภาค

ข้อ ๑๐ เจ้าคณะภาคมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาคของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นจังหวัด

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมผู้บังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้ อยู่ในบังคับบัญชาหรือ อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ที่อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ ๑๑ ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะภาค หรือเจ้าคณะภาคไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้เจ้าคณะใหญ่แต่งตั้งรองเจ้าคณะภาครักษาการแทนเจ้าคณะภาค ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาค หรือรองเจ้าคณะภาคไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่เหมาะสมควรรักษาการแทนเจ้าคณะภาค แล้วรายงานให้มหาเถรสมาคมทราบ

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะภาค เมื่อได้ปฏิบัติตามความในวรรคต้นแล้ว ให้เจ้าคณะใหญ่ดำเนินการเพื่อมีการแต่งตั้งเจ้าคณะภาคภายในเวลาไม่เกิน ๑ ปี

ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะภาคมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะภาค

ข้อ ๑๒ รองเจ้าคณะภาคเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะภาค มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าคณะภาคมอบหมาย

ข้อ ๑๓ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะภาคและรองเจ้าคณะภาค ให้มีเลขานุการเจ้าคณะภาค และเลขานุการรองเจ้าคณะภาค ทำหน้าที่การเลขานุการ

ส่วนที่ ๒ จังหวัด

ข้อ ๑๔ เจ้าคณะจังหวัด หมายถึงเจ้าคณะกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะจังหวัด นอกจากกรุงเทพมหานคร

รองเจ้าคณะจังหวัด หมายถึง รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร

ในกรณีที่มีข้อความกล่าวถึงเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัดที่ปรากฏอยู่ใน
ในกฎหมายธรรมนูญนี้ กฎหมายธรรมนูญอื่น ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ สำหรับ
กรุงเทพมหานคร ให้หมายถึง เจ้าคณะกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร

ข้อ ๑๕ เจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย มหา
ธรรมนูญ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของ
ผู้บังคับบัญชาเหนือตน

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา
การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้
ดำเนินไปด้วยดี

(๓) ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัย ข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำ
วินิจฉัยชั้นเจ้าคณะอำเภอ

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้
อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับ
บัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ ๑๖ ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะจังหวัดไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้เจ้า
คณะภาคแต่งตั้งรองเจ้าคณะจังหวัดรักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัด หรือรอง
เจ้าคณะจังหวัดไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งซึ่งเห็นสมควรรักษาการแทนเจ้า
คณะจังหวัด แล้วรายงานให้เจ้าคณะใหญ่ทราบ

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะจังหวัด เมื่อได้ปฏิบัติตามวรรคต้นแล้ว ให้เจ้าคณะภาค
ดำเนินการเพื่อมีการแต่งตั้ง เจ้าคณะจังหวัดภายในเวลาไม่เกิน 1 ปี

ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะจังหวัด

ข้อ ๑๗ รองเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าคณะ
จังหวัดมอบหมาย

ข้อ ๑๘ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดและรองเจ้าคณะ
จังหวัด ให้มีเลขานุการเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัด ทำหน้าที่การเลขานุการ
ส่วนที่ ๓ อำเภอ

ข้อ ๑๙ เจ้าคณะอำเภอ หมายถึงเจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานคร เจ้าคณะอำเภอใน
จังหวัดนอก จากกรุงเทพมหานคร

รองเจ้าคณะอำเภอ หมายถึงรองเจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานครและรองเจ้า
คณะอำเภอ ในจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร

ในกรณีที่มีข้อความกล่าวถึงเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายธรรมนูญ กฏมหาเถรสมาคมอื่น ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ สำหรับกรุงเทพมหานคร ให้หมายถึงเจ้าคณะเขตและรองเจ้าคณะเขต

ข้อ ๒๐ เจ้าคณะอำเภอมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตอำเภอของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฏมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะตำบล

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ ๒๑ ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะอำเภอ หรือเจ้าคณะอำเภอไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้เจ้าคณะจังหวัดแต่งตั้งรองเจ้าคณะอำเภอรักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอ ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ หรือรองเจ้าคณะอำเภอไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งให้เห็นสมควรรักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอ แล้วรายงานให้เจ้าคณะภาคทราบ

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะอำเภอ เมื่อได้ปฏิบัติตามวรรคต้นแล้ว ให้เจ้าคณะจังหวัดดำเนินการเพื่อมีการแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอภายในเวลาไม่เกิน ๑ ปี

ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอมีอำนาจเจ้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะอำเภอ

ข้อ ๒๒ รองเจ้าคณะอำเภอเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะอำเภอ มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าคณะอำเภอมอบหมาย

ข้อ ๒๓ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอและรองเจ้าคณะอำเภอให้มีเลขานุการเจ้าคณะอำเภอ และเลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอ ทำหน้าที่การเลขานุการ

ส่วนที่ ๔ ตำบล

ข้อ ๒๔ เจ้าคณะตำบล หมายถึงเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะตำบลในจังหวัด นอกจากกรุงเทพมหานคร

ในกรณีที่มีข้อความกล่าวถึงเจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบลที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายธรรมนูญ กฏมหาเถรสมาคมอื่น ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ สำหรับกรุงเทพมหานคร ให้หมายถึงเจ้าคณะแขวงและรองเจ้าคณะแขวง

ข้อ ๒๕ เจ้าคณะตำบลมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตตำบลของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) ระวังอธิการกรณี วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าอาวาส

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมและบังคับบัญชาเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือ อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ ๒๖ ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะตำบล หรือเจ้าคณะตำบลไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้เจ้าคณะอำเภอแต่งตั้งรองเจ้าคณะตำบลรักษาการแทนเจ้าคณะตำบล ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะตำบล หรือรองเจ้าคณะตำบลไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่เห็นสมควรรักษาการแทนเจ้าคณะตำบล แล้วรายงานให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะตำบล เมื่อได้ปฏิบัติตามวรรคต้นแล้ว ให้เจ้าคณะอำเภอดำเนินการเพื่อมีการแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลภายในเวลาไม่เกิน 1 ปี

ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะตำบลมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะตำบล

ข้อ ๒๗ รองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะตำบล มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าคณะตำบลมอบหมาย

ข้อ ๒๘ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะตำบล ให้มีเลขานุการเจ้าคณะตำบล ทำหน้าที่การเลขานุการ

หมวด ๔ บทเบ็ดเตล็ด

ข้อ ๒๙ เพื่อยกย่องเชิดชูเจ้าคณะและรองเจ้าคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่มาโดยความเรียบร้อย มหาเถรสมาคมจะให้มีที่ปรึกษาของเจ้าคณะในส่วนภูมิภาคชั้นใดๆ ก็ได้ ให้ที่ปรึกษามีหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่เจ้าคณะชั้นนั้นๆ

๓. ระเบียบมหาเถรสมาคม

ระเบียบมหาเถรสมาคม เป็นกฎหมายเฉพาะของคณะสงฆ์อีกลักษณะหนึ่ง ออกตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ใช้เป็นข้อปฏิบัติในส่วนของคณะสงฆ์ และงานที่เกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนา โดยกำหนดถือปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ได้แก่

- ๓.๑ ระเบียบการลาสิกขาของพระสมณศักดิ์ พ.ศ.๒๔๙๕
- ๓.๒ ระเบียบการจ่ายเงินผลประโยชน์ของวัด พ.ศ.๒๔๙๘
- ๓.๓ ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการปลุกฯ
- ๓.๔ ระเบียบมหาเถรสมาคม กำหนดวิธีปฏิบัติในการไปต่างๆ
- ๓.๕ ระเบียบมหาเถรสมาคม กำหนดวิธีปฏิบัติหน้าที่พระอุปัชฌา
- ๓.๖ ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ.๒๕๓๗
- ๓.๗ ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการขอซื้อไม้ฯ
- ๓.๘ ระเบียบมหาฯ กำหนดจำนวนและเขตปกครองตำบล
- ๓.๙ ระเบียบมหาฯ กำหนดจำนวนและเขตปกครองอำเภอ
- ๓.๑๐ ระเบียบมหาเถรสมาคม กำหนดหลักเกณฑ์ให้มีรองฯ
- ๓.๑๑ ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการปลุกฯ
- ๓.๑๒ ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการอนุโมทนาฯ
- ๓.๑๓ ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการร้องทุกข์ พ.ศ.๒๕๓๗
- ๓.๑๔ ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ
- ๓.๑๕ ระเบียบมหาฯ ว่าด้วยการขอพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์

๔. ประกาศมหาเถรสมาคม

ประกาศมหาเถรสมาคม เป็นกฎหมายเฉพาะของคณะสงฆ์อีกลักษณะหนึ่ง ออกตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ที่ประกาศใช้เป็นข้อปฏิบัติในส่วนของคณะสงฆ์และงานที่เกี่ยวกับกิจการพระพุทธศาสนา ใช้ถือปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ได้แก่

- ๔.๑ ประกาศห้ามมิให้ภิกษุเป็นหม่อมทำเสน่ห์ยาแฝดอาถรรพณ์
- ๔.๒ ประกาศห้ามพระเณรไม่ให้บวชหญิงเป็นบรรพชิต
- ๔.๓ ประกาศห้ามพระภิกษุสามเณรไม่ให้เกี่ยวข้องในเรื่องฯ
- ๔.๔ ประกาศห้ามมิให้ภิกษุสามเณรไม่ให้เป็นสมาชิกในสมาคมฯ
- ๔.๕ ประกาศห้ามมิให้ภิกษุสามเณรเทศน์มหาชาติตลก
- ๔.๖ ประกาศ เรื่อง ภิกษุสามเณรเซ็นนามแสดงภาวะไม่แน่นอนฯ
- ๔.๗ ประกาศห้ามภิกษุสามเณรไปจดเลขสลากกินแบ่ง
- ๔.๘ ประกาศให้พระภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย
- ๔.๙ ประกาศ เรื่อง ห้ามภิกษุสามเณรเรียกเงินค่าเวทย์มนตร์
- ๔.๑๐ ประกาศ เรื่อง ห้ามบรรพชิตรับบุตรบุญธรรม
- ๔.๑๑ ประกาศ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นฯ
- ๔.๑๒ ประกาศ เรื่อง ห้ามการแสวงหาลาภด้วยวิธีออกบัตรฯ

- ๔.๑๓ ประกาศ ห้ามพระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพฯ
- ๔.๑๔ ประกาศ เรื่องวันพระ
- ๔.๑๕ ประกาศ เรื่องเกี่ยวกับกล้องถ่ายรูป กล้องส่องทางไกล
- ๔.๑๖ ประกาศ เรื่องเกี่ยวกับวิทยุและโทรทัศน์
- ๔.๑๗ ประกาศ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรพักแรมในสถานที่ฯ
- ๔.๑๘ ประกาศ เรื่องการเรียกค่าน้ำชื้อของพระสงฆ์
- ๔.๑๙ ประกาศ เรื่องคำถวายพระพรในการถวายพระธรรมเทศนาฯ
- ๔.๒๐ เอกสารโรเนียว เรื่อง ขอให้รับรองคุณสมบัติผู้จะอุปสมบท

ซึ่งรายละเอียดระเบียบมหาเถรสมาคม และประกาศมหาเถรสมาคมปรากฏในคู่มือพระสังฆาธิการ และเอกสารสำคัญในกิจการพระพุทธศาสนา

ทัศนคติ ค่านิยม และวัฒนธรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

๑. หลักการทางพระพุทธศาสนา

หลักการและแนวคิดสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีส่วนยึดโยงจาก พระไตรปิฎก พระธรรมวินัย และหลักคำสอนต่างๆ โดยสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

๑.๑ พระพุทธศาสนามีหลักการเดียวกับวิทยาศาสตร์ คือ

- ๑.๑.๑ สอนอย่างมีเหตุผล
- ๑.๑.๒ ศึกษาจากของจริงที่มีอยู่จริง
- ๑.๑.๓ เชื่อจากสิ่งที่เกิดขึ้นจริง

๑.๒ คำสอนทั้งหมดของพระพุทธศาสนาสรุปอยู่ที่

- ๑.๒.๑ ละเว้นความชั่วทั้งปวง
- ๑.๒.๒ ทำความดีให้เต็มเปี่ยม
- ๑.๒.๓ ทำจิตให้บริสุทธิ์

๑.๓ พระพุทธศาสนามีคำสอนอยู่ ๒ ระดับ คือ

๑.๓.๑ ระดับศีลธรรม หรือระดับต่ำ ที่สอนให้ละเว้นความชั่ว และทำความดี โดยเอาไว้อสอนคนที่มีควมรู้น้อย เช่นชาวบ้าน ประชาชนทั่วไป

๑.๓.๒ ระดับสูง ที่สอนให้ทำจิตให้บริสุทธิ์ หรือดับทุกข์ของจิตใจในปัจจุบัน โดยใช้หลักวิทยาศาสตร์ โดยเอาไว้อสอนคนที่มีความรู้

๑.๔ คำสอนที่สำคัญของพระพุทธศาสนาก็คือ คำสอนระดับสูง คือ เรื่อง อริยสัจ ๔ อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับการดับทุกข์ อันได้แก่

๑.๔.๑ ทุกข์ คือเรื่องความทุกข์ของจิตใจมนุษย์ในปัจจุบัน

๑.๔.๒ สมุทัย คือเรื่องสาเหตุของความทุกข์ทั้งปวง

๑.๔.๓ นิโรธ คือเรื่องความดับสนิทของความทุกข์ทั้งปวง

๑.๔.๔ มรรค คือเรื่องวิธีปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับทุกข์ทั้งปวง

ส่วนคำสอนระดับศีลธรรมนั้น ไม่ใช่คำสอนที่สำคัญของพุทธศาสนา เพราะศาสนาไหนๆ เขาก็มีคำสอนเช่นนี้กันอยู่แล้ว อีกทั้งคำสอนระดับศีลธรรม ก็ยังเจือปนอยู่กับเรื่องงมงายที่ปลอมปนเข้ามามากมายในภายหลัง ซึ่งไม่เป็นวิทยาศาสตร์ และขัดแย้งกับคำสอนระดับสูงอย่างมาก ถ้าใครยึดถือในคำสอนระดับศีลธรรม ก็จะไม่เข้าใจคำสอนระดับสูงได้ ดังนั้นคำสอนส่วนใหญ่ของพุทธศาสนา จึงมุ่งเน้นมาที่เรื่องการดับทุกข์นี้เท่านั้น

๑.๕ พระพุทธศาสนาสอนว่าเมื่อเริ่มต้นศึกษาพุทธศาสนา อย่าเพิ่งสนใจเรื่องเหล่านี้ คือ

๑.๕.๑ เรื่องว่าพระพุทธเจ้าหรือพระอริยะทั้งหลาย ว่าจะมีจริงหรือไม่

๑.๕.๒ เรื่องว่าสมาธิจะมีจริงหรือไม่ หรือทำให้เกิดอะไรที่น่าอัศจรรย์ขึ้นมาได้จริงหรือไม่

๑.๕.๓ เรื่องว่าเมื่อเราทำสิ่งใดไว้แล้ว จะต้องได้รับผลจากการกระทำนั้นในอนาคตจริงหรือไม่

๑.๕.๔ เรื่องที่ไร้สาระทั้งหลายของโลก ที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องการ ดับทุกข์

๑.๖ พระพุทธศาสนาจะสอนเฉพาะเรื่องในปัจจุบันเท่านั้น ไม่สอนเรื่องหลังจากตายไปแล้ว คือพุทธศาสนาจะสอนให้เราศึกษาชีวิตในปัจจุบัน โดยใช้หลักวิทยาศาสตร์ จนเกิดความเข้าใจชีวิตอย่างแจ่มแจ้งก่อน แล้วก็จะเข้าใจเรื่องภายหลังจากความตายได้ด้วยตนเอง โดยไม่เชื่อจากใครๆ

๑.๗ พระพุทธศาสนาจะสอนให้ใช้ปัญญาหน้าหน้า โดยสอนเรื่อง ความเชื่อ ๑๐ ประการ คือ อย่าเชื่อจาก ฟังต่อบอกต่อกันมา อย่าเชื่อจาก เห็นเขาทำตามๆกันมา อย่าเชื่อจาก คำล่ำลือ อย่าเชื่อจาก ตำรา อย่าเชื่อจาก เหตุผลตรงๆ (ตรรกะ) อย่าเชื่อจาก เหตุผลแหวดล่อม (นัยยะ)

อย่าเชื่อจาก สามัญสำนึกของเราเอง อย่าเชื่อจาก มันตรงกับความเห็นที่เรามีอยู่ อย่าเชื่อจาก ผู้สอน
นี้ดูน่าเชื่อถืออย่าเชื่อจาก ผู้สอนนี้เป็นครูของเราเอง

เมื่อได้รับคำสอนใดมาให้นำมาพิจารณาดูก่อน ถ้าเห็นว่ามีโทษ ให้ละทิ้งเสีย แต่ถ้าเห็น
ว่าไม่มีโทษและมีประโยชน์ ก็ให้นำมาทดลองปฏิบัติดูก่อน ถ้าไม่ได้ผลก็ให้ละทิ้งไป แต่ถ้าได้ผลจึงค่อย
เชื่อและรับเอามาปฏิบัติต่อไป

๑.๘ พระพุทธศาสนามีหลักการศึกษายู่ ๓ ระดับ คือ

๑.๘.๑ ศึกษาจากการฟัง หรืออ่านมา

๑.๘.๒ ศึกษาจากการคิดพิจารณา

๑.๘.๓ ศึกษาจากการปฏิบัติจริง

ในขั้นแรกพระพุทธศาสนาจะสอนให้ฟังหรืออ่านมาก่อน แล้วนำมาคิดพิจารณาด้วยเหตุ
ด้วยผลให้เกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง แล้วจึงนำความเข้าใจนั้นมาทดลองปฏิบัติ จึงจะได้รับผลจริง
เพียงแค่การฟังมาหรืออ่านมานั้นยังไม่มีผลอะไร แม้ความเข้าใจก็ยังช่วยได้เพียงทำให้ความทุกข์
บรรเทาเบาบางลงเท่านั้น จะต้องมีการปฏิบัติจริงอย่างถูกต้องสมบูรณ์ จึงจะมีผลเป็นความดับลงของ
ทุกข์จริง

๑.๙ การที่จะรู้จักพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง ไม่ใช่เพียงแค่การฟังมาหรืออ่าน
มาเท่านั้น เพราะอาจจะได้รับคำสอนที่ผิดมาก็ได้ จะต้องถึงขั้นมีความ เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง เท่านั้น จึง
จะเรียกได้ว่ารู้จักพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องแท้จริง ซึ่งการที่จะเกิดความเข้าใจพระพุทธศาสนา
อย่างแจ่มแจ้งนั้น จะต้องศึกษากฎสูงสุดของธรรมชาติ จนเกิดความเข้าใจ แล้วนำกฎนั้นมาศึกษา
ร่างกายและจิตใจของเรา จนเกิดความเข้าใจว่า แท้จริงไม่มีเรา จึงจะเรียกว่าเกิดความเข้าใจอย่างแจ่ม
แจ้ง

๑.๑๐ พระพุทธศาสนาจะสอนเรื่องง่ายๆ ฟุ้งๆ ที่เราทุกคนสามารถศึกษาให้เกิดความ
เข้าใจได้ และปฏิบัติได้จริงโดยไม่ต้องอาศัยความสามารถพิเศษอะไรเลย ส่วนเรื่องลึกลับโกลตัว หรือ
เรื่องยากๆที่เราอาจจะเคยได้ฟังมานั้น เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมาในภายหลัง ซึ่งทำให้ยากแก่การศึกษา

หรือศึกษาไม่ได้เลย และไม่ทำให้เกิดความเข้าใจขึ้นมาได้จริง มีแต่ทำให้เกิดความลึกลับสงสัยยิ่งขึ้น เราจึงไม่ควรสนใจ

๑.๑๑ คำสอนในพระพุทธศาสนานั้น สามารถย่อลงให้เหลือเพียงประโยคเดียวได้ และสามารถขยายออกไปได้มากมาย ซึ่งคำสอนโดยย่อนั้นก็คือ สิ่งทั้งหลายทั้งปวง อันใครๆไม่ควรยึดถือว่าเป็นตัวตน ซึ่งนี่ก็คือ หลักอริยสัจ ๔ โดยสรุป

๑.๑๒ หลักอริยสัจ ๔ จะสอนว่า ความทุกข์ทั้งหมดของจิตใจมนุษย์ เกิดมาจากสาเหตุเดียว คือ ความยึดถือว่ามีตัวเรา (ความยึดถือ ก็คือ ความอยากให้สิ่งต่างๆเป็นไปตามที่จิตอยากจะเป็น แต่เมื่อมันไม่เป็นไปตามที่จิตอยาก จิตที่อยากนั้นจึงเป็นทุกข์)

๑.๑๓ หลักอริยสัจ ๔ จะสอนว่า เมื่อไม่มีความยึดถือว่ามีตัวเรา ความทุกข์ทั้งปวงก็จะไม่เกิดขึ้น เมื่อจิตไม่มีทุกข์ มันก็สงบเย็น ปลอดโปร่ง สดชื่นแจ่มใส ซึ่งพุทธศาสนาจะเรียกว่า นิพพาน ที่แปลว่า ความดับสิ้นไปของทุกข์

๑.๑๔ วิธีปฏิบัติเพื่อไม่เกิดความยึดถือว่ามีตัวเราได้นั้น จะต้องใช้จิตที่เข้มแข็ง (มีสมาธิ) มาระงับความยึดถือนี้ โดยมีความเข้าใจว่า แท้จริงมันไม่เรา (มีปัญญา) มาคอยควบคุม และมีจิตที่ปกติ (มีศีล) เป็นพื้นฐานอยู่ก่อนแล้ว ถ้าปฏิบัติได้ชั่วคราว ทุกข์ก็ดับลงเพียงชั่วคราว แต่ถ้าปฏิบัติได้ถาวร ทุกข์ก็ดับลงถาวร

๑.๑๕ ศีลนั้นเราทุกคนก็สามารถปฏิบัติได้ ด้วยการตั้งใจว่าจะไม่เบียดเบียนชีวิต และทรัพย์สินของผู้อื่น แม้วัยกายหรือวาจาก็ตาม เพียงทำนี้เราก็มีศีลได้เองแล้ว

๑.๑๖ สมานินั้น เพียงเราตั้งใจในการคิด การพูด หรือการเคลื่อนไหวของร่างกายให้มันคงต่อเนื่องกันได้นานๆ เราก็มีสมาธิที่พร้อมใช้ดับทุกข์ได้แล้ว ถ้าใครยังทำไม่ได้ ก็ต้องไปฝึกมาก่อน

๑.๑๗ ส่วนปัญญานั้น เพียงเรามีความเข้าใจอย่างถูกต้องว่า แท้จริงไม่มีสิ่งใดหรือสภาวะใดที่จะเป็นเราหรือตัวเราได้ เพียงเท่านี้เราก็มีปัญญาที่แท้จริงขึ้นมาแล้ว

๑.๑๘ การที่จะเกิดความเข้าใจว่าไม่มีเราได้นั้น จะต้องเข้าใจถึงกฎสูงสุดของธรรมชาติ ก่อนว่า ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นต้องมาจากเหตุและปัจจัย(ปัจจัย หมายถึง สิ่งที่มาช่วยสนับสนุน) เท่านั้น คือสิ่งใดจะเกิดขึ้น จะต้องอาศัยสิ่งอื่นหลายๆสิ่งมาปรุงแต่งหรือสร้างขึ้นเสมอ ไม่มีสิ่งใดจะเกิดขึ้นหรือตั้งอยู่ได้ลอยๆโดยไม่มีสิ่งอื่นมาปรุงแต่ง

๑.๑๙ เมื่อทุกสิ่งเกิดขึ้นมาและตั้งอยู่ได้เพราะเหตุปัจจัย ดังนั้นทุกสิ่งที่เกิดขึ้นมา จึงไม่มีสถานะที่จะเป็นตัวตนที่แท้จริงของตัวเอง ชนิดที่จะเป็นตัวตนที่เที่ยงแท้ถาวรหรือเป็นอมตะได้ คือเมื่อสิ่งใดเกิดขึ้นมาแล้ว ก็จะต้องดับสลายหรือหายไปอย่างแน่นอน ไม่ช้าก็เร็ว

๑.๒๐ วัตถุทั้งหลายของโลก ก็ล้วนเกิดขึ้นมาจากเหตุปัจจัย ดังนั้นวัตถุทั้งหลายของโลก จึงไม่มีสถานะที่จะเป็นตัวตนของตนเอง หรือไม่มีตัวตนที่แท้จริง ชนิดที่จะตั้งอยู่ตลอดไปชั่วนิรันดรได้

๑.๒๑ ร่างกายของมนุษย์และสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย ก็เกิดมาและตั้งอยู่ได้เพราะมีเหตุปัจจัย (คือมีอาหาร, น้ำ, ความร้อน, และอากาศ) เมื่อขาดเหตุหรือปัจจัยใดไป ร่างกายก็จะแตกสลายหรือตายไปทันที ดังนั้นร่างกายของสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย จึงไม่มีตัวตนที่แท้จริง ชนิดที่จะตั้งอยู่ได้ตลอดไปชั่วนิรันดร คือสรุปได้ว่า ร่างกายของเราจริงๆนั้นมันไม่มี มีแต่ร่างกายชั่วคราว ที่เรามาสมมติเรียกกันเท่านั้น

๑.๒๒ จิตใจของมนุษย์และสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย ก็เกิดมาและตั้งอยู่ได้เพราะมีเหตุปัจจัย (คือมีร่างกายที่ยังไม่ตาย จึงทำให้เกิดจิตใจขึ้นมารับรู้และรู้สึกสิ่งต่างๆได้ และมีความทรงจำจากสมอง จึงมีความจำและคิดได้) เมื่อขาดเหตุหรือปัจจัยใดไป จิตใจก็จะดับหายไปทันที ดังนั้นจิตใจของสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย จึงไม่มีตัวตนที่แท้จริง ชนิดที่จะตั้งอยู่ได้ตลอดไปชั่วนิรันดร คือสรุปได้ว่า จิตใจของเราจริงๆนั้นมันไม่มี มีแต่จิตใจชั่วคราว ที่เรามาสมมติเรียกกันเท่านั้น

๑.๒๓ สรุปว่า ไม่มีสิ่งใดหรือสถานะใดที่จะมาเป็นเรา หรือตัวเรา หรือตัวตนของใครๆได้ เพราะทุกสิ่งมันเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของมัน เมื่อทุกสิ่งเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของมัน ดังนั้นเมื่อเหตุหรือปัจจัยของมันเสื่อมสลายหรือดับหายไป สิ่งที่เกิดขึ้นมานั้นจึงต้องเสื่อมสลายหรือดับหายตามไปด้วยเสมอ นี่คือความไม่เที่ยงแท้ถาวรของสิ่งที่เกิดขึ้นมาทั้งปวง

๑.๒๔ เมื่อทุกสิ่งที่เกิดขึ้นมาล้วนต้องอาศัยเหตุปัจจัย มาปรุงแต่งขึ้นมา ดังนั้นเมื่อมันยังตั้งอยู่ มันก็ต้องทนที่จะประคับประคองตัวตนชั่วคราวของมันเอาไว้ด้วยความยากลำบาก มากบ้างน้อยบ้างตลอดเวลา ถ้าไม่ทนมันก็จะแตกสลาย (ใช้กับวัตถุ) หรือดับหายไป (ใช้กับจิตใจ) ทันที นี่คือความเป็นทุกข์ของสิ่งที่เกิดขึ้นมาทั้งปวง

๑.๒๕ เมื่อจิตโง่เพราะไม่เข้าใจว่า สิ่งที่เกิดขึ้นมาทั้งหลาย โดยเฉพาะร่างกายและจิตใจของตัวเอง ก็ไม่ใช่ของตัวเองจริง และไม่เที่ยงแท้ยั่งยืนถาวร รวมทั้งยังต้องทนอยู่ด้วย

แล้วก็ไปยึดถือสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ถาวรนี้เข้า เมื่อสิ่งที่ยึดถือเอาไว้มันเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัยของมัน จิตใจนี้จึงเป็นทุกข์ไปอย่างช่วยไม่ได้

๑.๒๖ เมื่อเรา (ตามที่สมมติเรียก) เข้าใจแล้วว่า แท้จริงมันไม่เรา เราก็นำเอาความเข้าใจนี้มาเพ่งพิจารณาเข้าไปในร่างกายและจิตใจของเรา (และของคนอื่นด้วย) อย่างมั่นคงต่อเนื่องกันได้นานๆ จิตก็จะเกิดสมาธิขึ้นมาได้ และสมาธินี้ก็จะมีมาระงับหรือทำให้ความยึดถือว่ามีตัวเรา หรือตัวตนของใครๆดับหายไปจากจิตของเราได้

๑.๒๗ เมื่อไม่มีความยึดถือว่ามีตัวเรา อันเป็นสาเหตุของความทุกข์ทั้งหลาย ความทุกข์ทั้งหลายก็ย่อมที่จะไม่มีตามไปด้วย เมื่อจิตไม่มีทุกข์สภาวะที่ตรงข้ามกับความทุกข์ หรือความสงบเย็น (นิพพาน) ก็ย่อมที่จะปรากฏขึ้นมาแทนที่ความทุกข์ทันที

๑.๒๘ ถ้าเราสามารถปฏิบัติให้เกิดปัญญา และสมาธิขึ้นมาได้เมื่อใด นิพพานก็จะปรากฏเมื่อนั้น แต่ถ้าผลอให้ปัญญาและสมาธินี้หายไปเมื่อใด ความทุกข์ก็จะยังกลับมาเกิดขึ้นได้ใหม่เรื่อยไป จนกว่าเราจะสามารถปฏิบัติให้เกิดปัญญาและสมาธินี้ ได้อย่างต่อเนื่องมั่นคงสม่ำเสมอ เป็นเวลานานๆ จนนิสัยที่จะเกิดความยึดถือว่ามีตัวเราที่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึกของเรา ได้เลื่อนหายไปจากจิตใต้สำนึกอย่างถาวร นิพพานก็จะปรากฏได้อย่างถาวรเหมือนกัน

๑.๒๙ สรุปลัทธิพุทธศาสนา ก็มีอยู่แค่นี้ คือ ถ้าไปยึดถือสิ่งใดว่าเป็นเราหรือของเรา จิตก็เป็นทุกข์ แต่ถ้ามีปัญญา แล้วไม่ไปยึดถือสิ่งใดๆว่าเป็นเราหรือของเรา จิตก็ไม่เป็นทุกข์ ถ้าใครเข้าใจเพียงแค่นี้ก็เท่ากับเข้าใจพุทธศาสนาทั้งหมด ถ้าใครปฏิบัติได้เพียงเท่านี้ ก็เท่ากับได้ปฏิบัติพุทธศาสนาทั้งหมด และถ้าใครได้รับผลเพียงเท่านี้ ก็เท่ากับได้รับผลทั้งหมดในพุทธศาสนา

๒. ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย

พระพุทธศาสนาอยู่คู่กับสังคมไทยมานาน วิถีชีวิตของชาวไทยส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ชาวไทยร้อยละ ๙๕ นับถือพระพุทธศาสนา ได้นำหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิต จนกลายเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม และเอกลักษณ์มรดกของชาติไทยตราบเท่าทุกวันนี้ พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญต่อสังคมไทยในลักษณะต่อไปนี้

๒.๑ พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรม

สังคมไทยมีหลักปฏิบัติและวิถีชีวิตอยู่บนหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน หลักธรรมคำสอนและความเชื่อตลอดจนแนวปฏิบัติตนตามหลักศาสนาได้ซึมซาบอยู่กับวิถีชีวิตของคนไทยทุกคน จึงกล่าวได้ว่าสังคมไทยทุกระดับได้รับเอาความเชื่อทางศาสนามาเป็นแบบอย่างแห่งการดำเนินชีวิต จนก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้นมา เพื่อ

ความเข้าใจจะได้นำเสนอเกี่ยวกับเรื่องความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรม ดังนี้

วัฒนธรรม หมายถึงสภาพและลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงามในด้านวิถีชีวิต ความคิด การปรับตัว ความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงวิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ซึ่งได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ซึ่งมี ๒ ประเภท ได้แก่ วัฒนธรรมด้านวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ

วัฒนธรรมไทยที่มีบ่อเกิดมาจากพระพุทธศาสนา ใน ๔ ด้าน คือ ด้านภาษา ด้านศิลปกรรม ด้านประเพณี และด้านจิตใจ

๒.๑.๑ วัฒนธรรมไทยที่มีบ่อเกิดมาจากพระพุทธศาสนา ด้านภาษาและวรรณกรรม

ภาษาที่ใช้กันในปัจจุบันในประเทศไทย มีแหล่งกำเนิดมาจากพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ถ้าเป็นพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้นำภาษาบาลีเข้ามา ถ้าเป็นฝ่ายมหายาน ได้นำภาษาสันสกฤตเข้ามาใช้ เช่น คำที่ใช้เรียกชื่อต่าง ๆ ชื่อคน ชื่อเมือง ชื่อบ้าน และชื่อสถานที่ราชการ เป็นต้น

วรรณกรรมของไทยที่มาจากพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรภูมิพระร่วง ปฐมสมโพธิกถา มหาชาติคำหลวง เป็นต้น

๒.๑.๒ วัฒนธรรมไทยที่มีบ่อเกิดมาจากพระพุทธศาสนา ด้านศิลปกรรม

ศิลปกรรม คือ งานสร้างสรรค์ที่มนุษย์ได้จัดสร้างหรือประดิษฐ์ขึ้น ที่มีอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา ได้แก่ งานจิตรกรรม ได้แก่ การเขียนภาพ ลวดลายไทย งานปฏิมากรรม ได้แก่ การปั้น การหล่อ และการสลักรูป งานวรรณกรรม ได้แก่ การประพันธ์ร้อยแก้ว ร้อยกรอง สถาปัตยกรรม การออกแบบ การก่อสร้าง และนาฏศิลป์ ดุริยางศิลป์ ได้แก่ การขับร้อง ฟ้อนรำ เป็นต้น ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

๒.๑.๓ วัฒนธรรมไทยที่มีบ่อเกิดมาจากพระพุทธศาสนา ด้านประเพณี

ประเพณี คือ แบบแผนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน ประเพณีสำคัญ ๆ ของไทยที่สืบทอดมาจากพระพุทธศาสนา เช่น วันสำคัญทางศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ประเพณีอื่นๆ เช่น การบวช นาค การทำบุญเนื่องในวันต่างๆ เช่น ครบรอบวันเกิด ครบรอบวันแต่งงาน การทำบุญอุทิศแก่ผู้ตายและประเพณีทำบุญต่างๆ เช่น การตักบาตร การถวายสังฆทาน การถวายสลากภัต การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน การถวายผ้าอาบน้ำฝน เป็นต้น

๒.๑.๔ วัฒนธรรมไทยที่มีบ่อเกิดมาจากพระพุทธศาสนา ด้านจิตใจ

คนไทยมีลักษณะนิสัยเฉพาะตัว ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา เช่น ความโอบอ้อมอารี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตา ความเคารพอ่อนน้อม ความอดทน รักอิสระ

รักสันโดษ ชอบช่วยเหลือตนเอง ไม่มีการบังคับข่มเหงซึ่งกันและกัน ยิ้มง่าย ใจดี เป็นต้น จนได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย

พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นบ่อเกิดวัฒนธรรมทั้งด้านวัตถุและไม่ใช่วัตถุ เห็นได้ดังนี้

๒.๑.๔.๑ วัฒนธรรมด้านวัตถุทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศิลปกรรมสาขาต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย ที่เป็นผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ด้วยสติปัญญาซึ่งถ่ายทอดให้ทราบถึงความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความศรัทธา และจินตนาการที่เป็นรูปธรรมอันละเอียด มี ๔ ประเภท ได้แก่

- ๑) สถาปัตยกรรม ในรูปของวัดวาอาราม และปูชนียสถาน
- ๒) ประติมากรรม ในรูปของการปั้น การหล่อ การแกะสลักพระพุทธรูป
- ๓) จิตรกรรม ในรูปของการเขียนภาพ เช่น ภาพฝาผนังพระอุโบสถ
- ๔) วรรณกรรม ในรูปของงานประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง

๒.๑.๔.๒ วัฒนธรรมด้านไม่ใช่วัตถุทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การปฏิบัติหรือแนวความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ ศิลธรรมจรรยา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ปรัชญา กฎหมาย ที่รับการปฏิบัติสืบทอดกันมา มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิตและยุสมัย ที่ได้รับมาจากพระพุทธศาสนา ได้แก่

๑) ภาษาและวรรณคดีต่างๆ ภาษาในประเทศไทย นิยมนำคำบาลีสันสกฤตมาใช้ในการตั้งชื่อคน สถานที่ เพื่อให้เกิดความหมายและเป็นสิริมงคลตามความเชื่อในคติของพระพุทธศาสนา ส่วนวรรณคดีต่างๆ ของไทยส่วนมากเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สวรรค์ นรก เป็นต้น

๒) ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ คือแบบแผนที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน เช่น การเกิด การบวชนาค การแต่งงาน การตาย หรือวันสำคัญต่างๆ เช่น วันสารท วันตรุษ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น

๓) ลักษณะนิสัยของคนไทย ที่รับการถ่ายทอดมาจากพระพุทธศาสนา เช่น เป็นผู้มีจิตใจกว้างขวาง ร่าเริงแจ่มใส เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีน้ำใจไมตรี เสียสละ เป็นต้น

๔) กฎระเบียบของสังคม เช่น กฎหมายเรื่องการผิดประเวณี การลักขโมย เป็นต้น ล้วนเกิดมาจากพระพุทธศาสนา

๒.๒ พระพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติ

ประเทศไทย ได้รับเอาวัฒนธรรมมาจากพระพุทธศาสนามาประพาดปฏิบัติเป็นวิถีชีวิต จนกลายมาเป็นรูปแบบเอกลักษณ์เฉพาะของคนไทย พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชนชาติไทย ซึ่งจะเห็นได้จากการที่มีวัดกระจายอยู่ทั่วไปในทุกหมู่บ้าน ทุกชุมชนของสังคมไทย วัดจัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทย ที่มีบทบาทต่อสังคมในฐานะเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทำบุญตามประเพณี จัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นที่พบปะสร้างสรรค์เนื่องในโอกาสต่างๆ ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ เห็นได้ชัด ดังนี้

- ๒.๒.๑ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา
- ๒.๒.๒ ประมุขของชาติไทย ทรงเป็นพุทธมามกะทุกพระองค์
- ๒.๒.๓ พระราชพิธีและรัฐพิธีต่าง ๆ มีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา รวมอยู่ด้วย
- ๒.๒.๔ กิจกรรมทางสังคมทั้งหมดของประชาชนทั่วไป จะมีพิธีกรรมทางศาสนาแทรกอยู่ด้วยเสมอ เช่น การเกิด การขึ้นบ้านใหม่ การสมรส และงานฉลองต่างๆ ตลอดจนงานศพตั้งแต่เกิดเกิดจนตายก็ว่าได้
- ๒.๒.๕ สิ่งก่อสร้างต่างๆ ในประเทศไทย ซึ่งเป็นที่รู้จักของคนทั่วโลก ได้แก่ โบสถ์ เจดีย์ วิหาร หรือศาลาการเปรียญ เป็นต้น
- ๒.๒.๖ รูปแบบการปฏิบัติของพระสงฆ์และจรรย์วัตรต่าง ๆ เช่น การรักษาศีล การบิณฑบาต การนุ่งห่ม ซึ่งมีปรากฏให้เห็นเฉพาะสังคมไทย
- เอกลักษณ์ของประเทศไทย ที่กล่าวมานี้ ถือว่าได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา จนกลายเป็นมรดกของชนชาติไทยตราบเท่าทุกวันนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาพระพุทธศาสนามีผู้วิจัย ในด้านต่างๆที่สำคัญไว้ ดังนี้

พระอภัย อภิชาติ (ชูขุนทด) (๒๕๕๕, หน้า ข) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ ในสังคมปัจจุบัน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ปัญหาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน หลักธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในพระพุทธศาสนา เถรวาท และการประยุกต์หลักธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน พบว่า ความหมายพฤติกรรมของมนุษย์ หมายถึง การแสดงออกทางกรกระทำด้วยกิริยาอาการ ได้แก่ ทางกาย วาจา และใจ ซึ่งเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นบุคคลใดหรือนับถือศาสนาใดก็ตาม การกระทำย่อมส่งผลให้เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็อยู่ที่การกระทำเป็นสำคัญ ลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์มี ๓ ประเภท คือ พฤติกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยพฤติกรรมของมนุษย์มีอยู่ ๒ ประเภท คือ ประเภทการกระทำที่ทุจริต และสุจริต หรือบุญกับบาป สังเกตเห็นได้ว่าปัญหาทางด้านพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน มี ๔ ด้าน คือ ปัญหา ด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านการปกครอง และ ด้านสังคม หลักธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท พบว่ามีอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) หลักเบญจศีล คือ ข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม แบ่งเป็นประเภทของเบญจศีลได้ ๕ ประเภท คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต, เว้นจาก การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้, เว้นจากการประพฤตินิดในกาม, เว้นจากการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท และอันสงส์ของบุคคลผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมมีโภคทรัพย์ ย่อมแก่กล้า ไม่ก่อเขิน ย่อมไม่หลงลืมสติ หลังจากตายแล้ว ย่อมไม่เกิดในสุคติโลกสวรรค์ และ (๒) เบญจธรรม หมายถึง กัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมที่มีความงามเป็นข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่าศีล ซึ่งจะทำได้

มนุษย์เป็นคนดี มีคุณธรรม มีกาย วาจา ใจ ที่สะอาดงดงามแบ่งออกเป็นประเภทของเบญจธรรม ๕ ประเภท คือ ความเมตตากรุณา, การเลี้ยงชีพโดยชอบ, ความสำรวมในกาม, พูดความจริง และ ความระลึกรู้สึกตัวอยู่เสมอ บุคคลนำไปประพฤติปฏิบัติแล้วจะเกิดผลดีแก่ผู้ปฏิบัติอย่างแน่นอน การประยุกต์หลักธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน พบว่า การประยุกต์หลักเบญจศีล และเบญจธรรมมาใช้ในสังคมปัจจุบัน จะสามารถควบคุมพฤติกรรมและพัฒนาทางร่างกาย และจิตใจของตนเองได้สุจริต ก็จะทำให้สังคมมนุษย์อยู่อย่างสงบสุข ภายใต้กฎระเบียบวินัย และกฎเกณฑ์ของสังคม นอกจากนี้ยังพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นอริยบุคคล ๔ จาพวก คือ โสดาบันบุคคล อนาคามีบุคคล สกทาคามีบุคคล และ พระอรหันต์ ได้ในที่สุด

พระครูสิริสุตาทิณนธ์ (ศุภชัย คาปน) วันทนีย์ จันทร์เอี่ยม (๒๕๕๙, หน้า ๘๔) ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุและสามเณรชนเผ่าในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๗” การวิจัย พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุและสามเณรชนเผ่า ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๗ อยู่ในระดับที่มีปัญหาน้อย แต่ก็มีแนวโน้มที่จะมีปัญหา เพราะเมื่อพิจารณาจากแนกตามองค์ประกอบของปัญหาพบว่า การที่พระภิกษุและสามเณรชนเผ่ามีองค์ความรู้ไม่เพียงพอในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และความไม่ต่อเนื่องในการประพฤติและปฏิบัติตามแนววิถีพุทธอยู่ในระดับที่มีปัญหา ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุและสามเณรชนเผ่า ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๗ ได้แก่ การขาดการนิเทศและการตรวจการของคณะสงฆ์ และความห่างไกลจากศูนย์กลางความเจริญ แนวทางที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุและสามเณรชนเผ่า ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๗ ต้องให้ความสำคัญในเรื่อง การบริหารจัดการ การจัดระบบการนิเทศงาน คณะสงฆ์ต้องให้ความสำคัญ เน้นการให้คำปรึกษาแนะนำทั้งในด้านความชัดเจนของเนื้อหา การพัฒนาศักยภาพ เทคนิคการเผยแผ่ สนับสนุนความสามารถพิเศษส่วนบุคคล เพื่อเพิ่มศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนที่เป็นชนเผ่า ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารการคมนาคมสมัยใหม่ การปฏิบัติงานของพระภิกษุและสามเณร ควรมีการปฏิบัติงานในลักษณะทีมงานหรือเครือข่ายการทำงาน โดยใช้พื้นที่เป็นฐานในการแบ่งกลุ่มเพื่อที่จะสามารถช่วยเหลือกันได้อย่างเหมาะสม ควรเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้มีบทบาทในการดูแลและบำรุงรักษาพุทธศาสนสถานร่วมกับพระภิกษุและสามเณร การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเนื่องในวันสำคัญ ควรมีการแลกเปลี่ยนกับวัดหรือพุทธศาสนสถานขนาดใหญ่ในชุมชนเมือง เพื่อสร้างสัมพันธภาพร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดเครือข่ายในการทำงานร่วมกันต่อไปในอนาคต

เสาวภา พรสิริพงษ์ และคณะ(๒๕๕๗, หน้า ๖๒) ได้ศึกษาและเสนอบทความเชิงวิจัยเรื่อง “วัดในพุทธศาสนากับความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบคำถามว่าวัดในประเทศไทยมีความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุหรือไม่ มีความพร้อมในด้านใดบ้าง มีปัจจัยอะไรที่ทำให้วัดมีความพร้อมแตกต่างกัน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณศึกษากับวัดพัฒนาตัวอย่างทั่วประเทศจำนวน ๘๖๖ วัด ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๕ ผลการศึกษาพบว่า ในภาพรวม

วัดส่วนใหญ่ มีความพร้อมในระดับปานกลาง เมื่อแยกรายด้านพบว่า วัดมีความพร้อมด้านการสร้าง เครื่องมือและพื้นที่ทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุในระดับมาก ด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตและด้านการส่งเสริมสุขภาพในระดับปานกลาง ส่วนปัจจัยที่ทำให้วัดมีความพร้อมแตกต่างกัน ได้แก่ ศักยภาพของเจ้าอาวาส จำนวนและคุณสมบัติของพระในวัด ความรู้ของพระ การสนับสนุนจากชุมชนรอบวัด และการทำงานเป็นเครือข่าย แนวทางในการสนับสนุนความพร้อมของวัด ได้แก่ การจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัดที่ประสบผลสำเร็จในการทำงานเกี่ยวกับ ผู้สูงอายุ การถวายเป็นบุญ การถวายความรู้เรื่อง การบริหารและเรื่องผู้สูงอายุแก่พระสงฆ์ การสนับสนุนการสร้างเครือข่ายของวัด และการจัดพื้นที่และสิ่งแวดล้อมของวัดให้เอื้อต่อผู้สูงอายุ

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ (๒๕๕๘, หน้า ๔๓) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สื่อสารมวลชนกับความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสถานการณ์สังคมไทยในปัจจุบัน ภายใต้กระแสสื่อสารมวลชนเสรี และศึกษาเหตุผลในการเสนอข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์ของสื่อสารมวลชน และความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ผลของการศึกษา พบว่า สื่อสารมวลชนเป็นองค์กรธุรกิจมีเสรีภาพในการเสนอข่าวสารต่างๆ อย่างเต็มที่ ภายใต้ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย และภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม สื่อสารมวลชนทุกประเภทมีบทบาทและอิทธิพลสูงมากต่อบุคคลและต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลทางด้านการเผยแพร่ค่านิยมทางวัฒนธรรมและความเชื่อ แม้จะมีการกำหนดจรรยาบรรณของสื่อ แต่ก็มักจะถูกมองข้ามเพราะมีการแข่งขันกันสูง เพื่อผลกำไรและความอยู่รอดของตน การเสนอข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์จึงขาดความรอบคอบและไม่ค่อยคำนึงถึงผลกระทบต่อสถาบันพระพุทธศาสนา และสังคมไทยปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการเป็นสังคมเปิดและสังคมเสรี จึงรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาอย่างไม่มีขอบเขต ได้มีผลกระทบเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ มากขึ้น ทำให้เกิดการไร้เสถียรภาพทางด้านวัฒนธรรมและความเสื่อมศีลธรรมอันมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนานั้นได้ให้ความสำคัญแต่สื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสื่อศิลปวัฒนธรรม ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาประกอบด้วย สื่อพื้นฐานทั้งสามประเภทนี้เป็นหลัก ส่วนองค์ประกอบอื่นๆ ที่ทำให้พระพุทธศาสนาเข้มแข็งมั่นคง ได้แก่ บทบาทของรัฐ คณะสงฆ์ ประชาชน สื่อสารมวลชน ภาคธุรกิจเอกชน และนักวิชาการ ซึ่งจะต้องร่วมมือส่งเสริมและพัฒนาสถาบันพระพุทธศาสนาในรูปของพหุภาคี สำหรับเหตุผลในการนำเสนอข่าวสารของสื่อสารมวลชนเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงลบของพระภิกษุสงฆ์ ประกอบด้วย เหตุผลเชิงธุรกิจ เชิงเตือนสติ เชิงสะท้อนปัญหาสังคม เชิงความรับผิดชอบ เชิงวิชาการ และเชิงทำลาย แม้จะเป็นข้อเท็จจริงว่า เหตุผลในการเสนอข่าวสารเกี่ยวกับพระภิกษุสงฆ์ของสื่อสารมวลชนจะเป็นเหตุผลเชิงธุรกิจเป็นหลักก็ตาม แต่ก็มีข้อเสนอแนะว่า การที่จะให้สื่อมีบทบาทในการสร้างความมั่นคงแก่พระพุทธศาสนา สังคมและรัฐจะต้องสนับสนุนสื่อประเภทสร้างสรรค์เพื่อให้อยู่รอด และคณะสงฆ์

ควรมีสำนักรงานแถลงข่าวเกี่ยวกับบทบาทของคณะสงฆ์ในเชิงรุกเป็นประจำ และควรจัดตั้งองค์กรด้านการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับพระศาสนาให้มีประสิทธิภาพ และนำเสนอใจเพื่อดึงดูดความสนใจของประชาชนให้มากขึ้น

นพมณี เชื้อวชิรจันทร์ (๒๕๕๗, หน้า ๕๓) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “จิตวิทยาศาสตร์ กับ ธรรมะทางพุทธศาสนา” นำเสนอความหมายของจิตวิทยาศาสตร์ (Scientific mind) ที่ได้จากการหาความสัมพันธ์กันระหว่าง จิตวิทยาศาสตร์ กับธรรมะทางพุทธศาสนา (Buddhism dharma) โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้ที่อยู่ในวงการศึกษ ทั้งที่เป็นผู้สอนและผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของธรรมะทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติไทย และในฐานะเป็นองค์ประกอบสำคัญของจิตวิทยาศาสตร์ ที่สมควรนำมาฝึกปฏิบัติรวมไปกับกระบวนการสอนและกระบวนการเรียนรู้ได้ในทุกสาขาวิชา อันนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย ซึ่งผู้เขียนได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ เพื่อให้ได้คนดีมีความรู้คู่คุณธรรม จริยธรรม มีปัญญาและศักยภาพในการศึกษาต่อจนสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ในอนาคตควบคู่ไปกับการปฏิบัติตนตามหลักพุทธศาสนา สำหรับคำว่า จิตวิทยาศาสตร์นั้นมิใช่ให้ความหมายไว้หลากหลายแต่ในภาพรวมที่สรุปได้ มี ๓ แบบคือ แบบที่หนึ่ง เป็นความหมายที่มีความหมายเหมือนเจตคติทางวิทยาศาสตร์ (Scientific attitude) คือเป็นคุณลักษณะนิสัยของบุคคลที่เกิดขึ้นจากการศึกษาหาความรู้โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งได้แก่ ความสนใจใฝ่รู้ ความมุ่งมั่น อดทน รอบคอบ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ประหยัด การร่วมแสดงความคิดเห็นและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความมีเหตุผล การทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์ แบบที่สอง เป็นความหมายที่รวมเจตคติทางวิทยาศาสตร์ไว้กับ เจตคติต่อวิทยาศาสตร์ (Attitude towards science) ซึ่งมีความหมายครอบคลุมไปถึงความมีคุณธรรมและความคิดเห็นที่ดีต่อกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์และกิจกรรมที่หลากหลายอื่นๆที่ใช้ในการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ และ แบบที่สามซึ่ง เป็นความหมายที่รวมความหมายในแบบที่สองไว้กับความหมายตามพจนานุกรม และความหมายที่เข้ากับการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา (Buddhism dharma) ดังนั้นผู้ที่มีจิตวิทยาศาสตร์ตามความหมายแบบที่สามจะเป็นผู้ที่มีจิตวิทยาศาสตร์ที่สมบูรณ์ มีความสุข มีมโนธรรม สำหรับควบคุมความประพฤติ ทั้งทางกาย วาจา และใจ ทำให้คล่องแคล่วเหมาะสมแก่การเรียนรู้ศาสตร์ต่างๆ ไม่เฉพาะแต่ด้านวิทยาศาสตร์เท่านั้น ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการที่จะพัฒนาเพื่อให้ได้ทั้งบุคลากรที่จะเป็นผู้สอนในอนาคตและนักเรียนในช่วงวัยต่างๆ ให้เป็นผู้มีจิตวิทยาศาสตร์ที่สมบูรณ์

กันตนา ทองอินทร์ (๒๕๕๗, หน้า ๕๓) ได้ศึกษาวิจัยและเสนอบทความเรื่อง “การนำเอาหลักคำสอนของศาสนาพุทธมาใช้ในการบริหารของนักธุรกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” โดยได้เสนอผลวิเคราะห์ว่า นักธุรกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้นำเอาหลักคำสอนในพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารธุรกิจของตนเองอย่างไร ผลการวิจัยพบว่า การนำเอาหลักคำสอนของพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวทางในการการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ตามกรอบแนวคิดของนักธุรกิจที่ศึกษา นี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Balanced Scorecard ใน ๔ มิติ คือ มิติด้านลูกค้า (Customer Perspective) ฆราวาสธรรม ๔ อิทธิบาท ๔ สังคหวัตถุ ๔ และทศพิธราชธรรม ๑๐ มิติด้านกระบวนการภายใน (Internal Process Perspective) นักธุรกิจใช้หลักคำสอนทางพุทธศาสนา

มาประยุกต์ใช้ คือ ฆราวาสธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ และอิทธิบาท ๔ มิติด้านการเงิน (Financial Perspective) นักธุรกิจใช้หลักการสอนทางพุทธศาสนา ฆราวาสธรรม ๔ มาประยุกต์ใช้ และ มิติด้านการเรียนรู้และพัฒนา (Learning and Growth Perspective) นักธุรกิจใช้หลักการสอนทางพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ คือ ฆราวาสธรรม ๔ จักรธรรม ๔ ญาณธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ และกัลยาณมิตร ๗

สรุป

การศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งในเชิงหลักการ ปรัชญา วิทยาศาสตร์ คตินิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี หลักข้อกฎหมาย และงานศึกษาวิจัย จะพบว่า พระพุทธศาสนาย่อมมีบทบาทและมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกชาติพันธุ์ และมีส่วนสำคัญในการปลุกฝัง จรรโลงรักษา จัดระบบแบบแผนทางสังคมที่ดี และนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาชาติในที่สุด จึงกล่าวได้ว่าความมั่นคงของพระพุทธศาสนา คือความมั่นคงของมนุษย์ และความมั่นคงของชาตินั่นเอง

บทที่ ๓

งานกิจการพระพุทธศาสนา

งานกิจการพระพุทธศาสนา เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนศาสนาในมิติต่างๆ เพื่อให้กลไกทางพระพุทธศาสนาสืบทอดไปอย่างมีความมั่นคง ยั่งยืน จึงเสนอบริบทที่เกี่ยวข้องไว้ ดังนี้

ประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนประเทศไทย เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๖ สมัยเดียวกับประเทศลังกา ด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ ๙ สาย โดยการอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์อินเดีย ในขณะที่ประเทศไทยรวมอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวาง มีประเทศรวมกันอยู่ในดินแดนส่วนนี้ไม่น้อยกว่า ๗ ประเทศ ได้แก่ ไทย พม่า ศรีลังกา ญวน กัมพูชา ลาว มาเลเซีย ซึ่งสันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐมของไทย เนื่องจากได้พบโบราณวัตถุที่สำคัญ เช่นพระปฐมเจดีย์ และรูปธรรมจักรวางหมอบเป็นหลักฐานสำคัญ แต่พม่าก็สันนิษฐานว่ามีใจกลางอยู่ที่เมืองสะเทิม ภาคใต้ของพม่า พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่สุวรรณภูมิในยุคนี้ นำโดยพระโสณะและพระอุตตระ พระเถระชาวอินเดีย เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแถบนี้ จนเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ ตามยุคสมัยต่อไปนี้

๑. พระพุทธศาสนา สมัยทวาราวดี

ผืนแผ่นดินจุดแรกของอาณาจักรสุวรรณภูมิ หรือที่เรียกกันว่า "แหลมทอง" ซึ่งท่านพระโสณะกับพระอุตตระได้เดินทางจากชมพูทวีปเข้ามาประดิษฐานนั้น จุดหมายเหตุของหลวงจีนเหียนจั่ง เรียกว่า "ทวาราวดี" สันนิษฐานว่าได้แก่ที่จังหวัดนครปฐม เพราะมีโบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง ๆ เช่น พระปฐมเจดีย์ ศิลารูปพระธรรมจักร เป็นต้น ปรากฏว่าเป็นหลักฐานประจักษ์พยานอยู่ พระพุทธศาสนาที่เข้ามาในครั้งนี้เป็นแบบเถรวาทดั้งเดิม พุทธศาสนิกชนได้มีความศรัทธาเลื่อมใสบวชเป็นพระภิกษุจำนวนมาก และได้สร้างสถูปเจดีย์ไว้สักการบูชา เรียกว่าสถูปรูปพองน้ำ เหมือนสถูปสาญจีในอินเดีย ที่พระเจ้าอโศกทรงสร้างขึ้น ศิลปะในยุคนี้เรียกว่า ศิลปะแบบทวาราวดี

๒. พระพุทธศาสนา สมัยอาณาจักรอัยลาว

พระพุทธศาสนาในยุคนี้เป็นแบบมหายาน ในสมัยที่ขุนนางเจ้ากษัตริย์ไทย ก่อนที่จะอพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยปัจจุบัน ครองราชย์อยู่ในอาณาจักรอัยลาว ได้รับเอาพระพุทธศาสนา

มหายานผ่านมาทางประเทศจีน โดยการนำของพระสมณทูตชาวอินเดียมาเผยแผ่ ในคราวที่พระเจ้ากนิษกะมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ ๔ ของฝ่ายมหายาน ณ เมืองชลันธร พระสมณทูตได้เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเอเชียกลาง พระเจ้ามิ่งตี้ กษัตริย์จีนทรงรับพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ในจีน และได้ส่งทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับอาณาจักรอัยลาว คณะทูตได้นำเอาพระพุทธศาสนา มาด้วย ทำให้หัวเมืองไทยทั้ง ๗๗ มีราษฎร ๕๑,๘๘๐ ครอบครัว หันมานับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายานเป็นครั้งแรก

๓. พระพุทธศาสนา สมัยศรีวิชัย พ.ศ. ๑๓๐๐

อาณาจักรศรีวิชัยในเกาะสุมาตราเจริญรุ่งเรืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ได้แผ่อำนาจเข้ามาถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานี กษัตริย์ศรีวิชัยทรงนับถือพุทธศาสนาแบบมหายาน พระพุทธศาสนาแบบมหายานจึงได้แผ่เข้ามาสู่ภาคใต้ของไทย ดังหลักฐานที่ปรากฏคือเจดีย์พระบรมธาตุไชยา พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช และรูปหล่อพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

๔. พระพุทธศาสนา สมัยลพบุรี พ.ศ. ๑๕๕๐

ในสมัยกษัตริย์กัมพูชาราชวงศ์สุริยวรมันเรื่องอำนาจนั้น ได้แผ่อำนาจเขตขยายออกมาทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของประเทศไทย ในราว พ.ศ. ๑๕๕๐ และได้ตั้งราชธานีเป็นที่อำนวยการปกครองเมืองต่าง ๆ ในดินแดนดังกล่าวขึ้นหลายแห่ง เช่น เมืองลพบุรี ปกครองเมืองที่อยู่ในอาณาเขตทวารวดี ส่วนข้างใต้ เมืองสุโขทัย ปกครองเมืองที่อยู่ในอาณาเขตทวารวดีส่วนข้างเหนือ เมืองศรีเทพ ปกครองหัวเมืองที่อยู่ตามลุ่มแม่น้ำป่าสัก เมืองพิมาย ปกครองเมืองที่อยู่ในที่ราบสูงตอนข้างเหนือ เมืองต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นนี้เมืองลพบุรีหรือละโว้ ถือว่าเป็นเมืองสำคัญที่สุด กษัตริย์กัมพูชาราชวงศ์สุริยวรมัน ทรงนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ซึ่งมีสายสัมพันธ์เชื่อมต่อมาจากอาณาจักรศรีวิชัย แต่ฝ่ายมหายานในสมัยนี้ผสมกับศาสนาพราหมณ์มาก ประชาชนในอาณาเขตต่าง ๆ ดังกล่าว จึงได้รับพระพุทธศาสนาทั้งแบบเถรวาทที่สืบมาแต่เดิมด้วย กับแบบมหายานและศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามาใหม่ด้วย ทำให้มีผู้นับถือพระพุทธศาสนา ๒ แบบ และมีพระสงฆ์ทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายเถรวาทและฝ่ายมหายาน และภาษาสันสกฤตอันเป็นภาษาหลักของศาสนาพราหมณ์ และพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานก็ได้เริ่มเข้ามามีอิทธิพล ในด้านภาษาและวรรณคดีไทยตั้งแต่บัดนั้นมา สำหรับศาสนสถานที่เป็นที่ประจักษ์พยาน ให้ได้ศึกษาถึงความเป็นมาแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทยครั้งนั้น คือพระปรางค์สามยอดที่จังหวัดลพบุรี ปราสาทหินพิมาย ที่จังหวัดนครราชสีมา และปราสาทหินเขาพนมรุ้งที่จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น ส่วนพระพุทธรูปที่สร้างในสมัยนั้นก็เป็นแบบขอม ถือเป็นศิลปะอยู่ในกลุ่ม ศิลปะสมัยลพบุรี

๕. พระพุทธศาสนา สมัยเถรวาทแบบพุกาม

ในสมัยที่พระเจ้าอโนรุทมหหาราช กษัตริย์พุกามเรืองอำนาจ ทรงรวบรวมเอาพม่ากับ รามัญเข้าเป็นอาณาจักรเดียวกัน แล้วแผ่อำณาเขตเข้ามาถึงอาณาจักรล้านนา ล้านช้าง จนถึงลพบุรี และทวารวดี พระเจ้าอโนรุททรงนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ทรงส่งเสริม ทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ส่วนชนชาติไทย หลังจากอาณาจักรอัยลาวสลายตัว ก็ได้มาตั้ง อาณาจักรน่านเจ้า ถึงประมาณ พ.ศ. ๑๒๙๙ ขุนท้าวกวาโอรสขุนบรมแห่งอาณาจักรน่านเจ้า ได้ สถาปนาอาณาจักรโยนกเชียงแสนในสุวรรณภูมิ หลังจากนั้นคนไทยก็กระจัดกระจายอยู่ทั่วภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางของประเทศไทยปัจจุบัน เมื่อกษัตริย์พุกาม (กัมพูชา) เรือง อำนาจ คนไทยที่อยู่ในเขตอำนาจของขอม ก็ได้รับทั้งศาสนาและวัฒนธรรมของเขมรไปด้วย ส่วนทาง ล้านนาก็ได้รับอิทธิพลจากขอมเช่นเดียวกันคือ เมื่ออาณาจักรพุกามของกษัตริย์พม่าเข้ามา ครอบครองดินแดนแถบนี้ ดังเห็นว่ามีปูชนียสถานแบบพม่าหลายแห่ง และเจดีย์ที่มีฉัตรอยู่บนยอด และฉัตรที่ ๔ มุมของเจดีย์ ก็ได้รับอิทธิพลมาจากพุกามแบบพม่า

๖. พระพุทธศาสนา สมัยสุโขทัย

หลังจากอาณาจักรพุกามและกัมพูชาเสื่อมอำนาจลง คนไทยจึงได้ตั้งตัวเป็นอิสระ ได้ ก่อตั้งอาณาจักรขึ้นเอง ๒ อาณาจักร ได้แก่ อาณาจักรล้านนา อยู่ทางภาคเหนือของไทย และ อาณาจักรสุโขทัย มีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดสุโขทัยปัจจุบัน เมื่อพ่อขุนรามคำแหงเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงสดับกิตติศัพท์ของพระสงฆ์ลังกา จึงทรงอาราธนาพระมหาเถระสังฆราช ซึ่งเป็นพระเถระชาว ลังกาที่มาเผยแผ่อยู่ที่นครศรีธรรมราช มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกรุงสุโขทัย พระพุทธศาสนาแบบ ลังกาวงศ์ได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย ถึง ๒ ครั้ง คือครั้งที่ ๑ ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ครั้งที่ ๒ ในสมัยพระเจ้าลิไท พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก กษัตริย์ทุกพระองค์ทรงปกครองบ้านเมืองโดย ธรรม มีความสงบร่มเย็น ประชาชนเป็นอยู่โดยผาสุก ศิลปะสมัยสุโขทัยได้รับการกล่าวขานว่า งดงามมาก โดยเฉพาะพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย มีลักษณะงดงาม ไม่มีศิลปะสมัยใดเหมือน

๗. พระพุทธศาสนา สมัยอยุธยา

พระพุทธศาสนาในสมัยอยุธยาได้รับอิทธิพลของพราหมณ์เข้ามามาก พิธีกรรมต่าง ๆ ได้ปะปนพิธีของพราหมณ์ เน้นความหลังความศักดิ์สิทธิ์ และอิทธิปาฏิหาริย์ มีเรื่องไสยศาสตร์เข้ามา ปะปนอยู่มาก ประชาชนมุ่งเรื่องการบุญการกุศล สร้างวัดวาอาราม สร้างปูชนียวัตถุ บำรุงศาสนา เป็นส่วนมาก ในสมัยอยุธยาต้องประสบกับภาวะสงครามกับพม่า จนเกิดภาวะวิกฤตทางศาสนา หลายครั้ง ประวัติศาสตร์อยุธยาแบ่งเป็น

๗.๑ อยุธยาตอนแรก (พ.ศ. ๑๙๙๑ - ๒๐๓๑)

ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยความสงบร่มเย็น ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงผนวชเป็นเวลา ๘ เดือน เมื่อ พ.ศ. ๑๙๙๘ และทรงให้พระราชโอรสกับพระราชนัดดาผนวชเป็นสามเณรด้วย สันนิษฐานว่าเป็นการเริ่มต้นของประเพณีการบวชเรียนของเจ้านายและข้าราชการในรัชสมัยของพระองค์ได้มีการรณนาหนังสือมหาชาติคำหลวง ใน พ.ศ.๒๐๒๕

๗.๒ สมัยอยุธยาตอนที่สอง (พ.ศ. ๒๐๓๔ - ๒๑๗๓)

สมัยนี้ได้รับความนิยมในการสร้างวัดขึ้น ทั้งกษัตริย์และประชาชนทั่วไป นิยมสร้างวัดประจำตระกูล ในสมัยพระเจ้าทรงธรรมได้พบพระพุทธบาทสระบุรี ทรงให้สร้างมณฑปครอบพระพุทธบาทไว้ และโปรดให้ชุมชนราชบัณฑิตแต่งกาพย์มหาชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๐ และโปรดให้สร้างพระไตรปิฎกด้วย

๗.๓ สมัยอยุธยาตอนที่สาม (พ.ศ. ๒๑๗๓ - ๒๓๑๐)

พระมหากษัตริย์ที่มีพระนามยิ่งใหญ่ที่สุดในศตวรรษนี้ ได้แก่ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์ทรงมีบทบาทอย่างมากทั้งต่อฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร ทรงส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า สมัยนี้พวกฝรั่งเศสได้เข้ามาติดต่อกับไทย และได้พยายามเผยแพร่ศาสนา และทูลขอให้พระนารายณ์เข้ารีต แต่พระองค์ทรงมั่นคงในพระพุทธศาสนา ทรงนำพาประเทศชาติรอดพ้นจากการเป็นเมืองของฝรั่งเศสได้ เพราะมีพระราชศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง

๗.๔ สมัยอยุธยาตอนที่สี่ (พ.ศ. ๒๒๗๕ - ๒๓๑๐)

พระมหากษัตริย์ที่ทรงมีบทบาทมากในยุคนี้นี้ ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงเสวยราช เมื่อ พ.ศ. ๒๒๗๕ การบวชเรียนกลายเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาถึงยุคหลัง ถึงกับกำหนดให้ผู้ที่จะเป็นขุนนาง มียศถาบรรดาศักดิ์ต้องเป็นผู้ที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้วนั้น จึงจะทรงแต่งตั้งตำแหน่งหน้าที่ให้ ในสมัยนี้ได้ส่งพระภิกษุเถระชาวไทยไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศลังกา ตามคำทูลขอของกษัตริย์ลังกา เมื่อ พ.ศ. ๒๒๙๖ จนทำให้พุทธศาสนากลับเจริญรุ่งเรืองในลังกาอีกครั้ง จนถึงปัจจุบัน และเกิดนิกายของคณะสงฆ์ไทยขึ้นในลังกา ชื่อว่า นิกายสยามวงศ์ นิกายนี้ยังคงมีอยู่ถึงปัจจุบัน

๘. พระพุทธศาสนา สมัยกรุงธนบุรี

ในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ กรุงศรีอยุธยาถูกพม่ายกทัพเข้าตีจนบ้านเมืองแตกยับเยิน พม่าได้ทำลายบ้านเมืองเสียหายย่อยยับ เก็บเอาทรัพย์สินไป เป็นจำนวนมาก วัดวาอารามถูกเผาทำลาย ครั้นต่อมาพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเป็นผู้นำในการกอบกู้อิสรภาพ สามารถกอบกู้เอกราชจากพม่าได้ ทรงตั้งราชธานีใหม่คือเมืองธนบุรี

ทรงครองราชย์และปกครองแผ่นดินสืบมา ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอารามและสร้างวัดเพิ่มเติมอีกมาก ทรงรับภาระบำรุงพระพุทธศาสนารวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกจากหัวเมือง มาคัดเลือกจัดเป็นฉบับหลวง แต่ไม่ยังทันเสร็จปริบูรณ์ก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน ต่อมา พ.ศ. ๒๓๒๒ กองทัพไทยได้อัญเชิญพระแก้วมรกตจากเวียงจันทน์มายังประเทศไทย ภายหลังพระองค์ถูกสำเร็จโทษเป็นอันสิ้นสุดสมัยกรุงธนบุรี

๙. พระพุทธศาสนา สมัยรัตนโกสินทร์

๙.๑ รัชกาลที่ ๑ (๒๓๒๕ - ๒๓๕๒)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ต่อจากพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงย้ายเมืองจากธนบุรี มาตั้งราชธานีใหม่ เรียกชื่อว่า "กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์" ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ เช่น สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดสุทัศนเทพวราราม วัดสระเกศ และวัดพระเชตุพนฯ เป็นต้น ทรงโปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๙ และถือเป็นครั้งที่ ๒ ในประเทศไทย ณ วัดมหาธาตุ ได้มีการสอนพระปริยัติธรรมในพระบรมมหาราชวัง ตลอดจนตามวังเจ้านายและบ้านเรือนของข้าราชการผู้ใหญ่ ทรงตรากฎหมายคณะสงฆ์ขึ้น เพื่อจัดระเบียบการปกครองของสงฆ์ให้เรียบร้อย ทรงจัดให้มีการสอบพระปริยัติธรรมทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์แรกของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยสถาปนาพระสังฆราช (ศรี) เป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๒

๙.๒ รัชกาลที่ ๒ (๒๓๕๒ - ๒๓๖๗)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๒ เป็นทรงทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาเหมือนอย่างพระมหากษัตริย์ไทยแต่โบราณ ในรัชสมัยของพระองค์ได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชถึง ๓ พระองค์ คือ สมเด็จพระสังฆราช(สุก) สมเด็จพระสังฆราช(มี) และสมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร)

ในปี พ.ศ. ๒๓๕๗ ทรงจัดส่งสมณทูต ๘ รูป ไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศลังกา ได้จัดให้มีการจัดงานวันวิสาขบูชาขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๐ ซึ่งแต่เดิมก็เคยปฏิบัติถือกันมาเมื่อครั้งกรุงสุโขทัย แต่ได้ขาดตอนไปตั้งแต่เสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า จึงได้มีการฟื้นฟูวันวิสาขบูชาใหม่ ได้โปรดให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขวิธีการสวดไล่ปริยัติธรรมขึ้นใหม่ ได้ขยายหลักสูตร ๓ ชั้น คือ เปรียญตรี - โท - เอก เป็น ๙ ชั้น คือชั้นประโยค ๑ - ๙

๙.๓ รัชกาลที่ ๓ (๒๓๖๗ - ๒๓๙๔)

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้มีการสร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวงเพิ่มจำนวนขึ้นไว้อีกหลายฉบับครบถ้วนกว่ารัชกาลก่อน ๆ โปรดให้แปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอารามหลายแห่ง และสร้างวัดใหม่ คือ วัดเทพธิดาราม วัดราชนันทดา และ

วัดเฉลิมพระเกียรติ ได้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อสอนหนังสือไทยแก่เด็กในสมัยนี้ได้เกิด
นิกายธรรมยุติกขึ้น โดยพระวชิรญาณเถระ (เจ้าฟ้ามงกุฏ) ขณะที่ผนวชอยู่ได้ทรงศรัทธาเลื่อมใสใน
จริยาวัตรของพระมอญ ชื่อ ชาย ฉายา พุทรวโส จึงได้ทรงอุปสมบทใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๒ ได้ตั้งคณะ
ธรรมยุติกขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๗๖ แล้วเสด็จมาประทับที่วัดบวรนิเวศวิหาร และตั้งเป็นศูนย์กลางของ
คณะธรรมยุติก

๙.๔ รัชกาลที่ ๔ (๒๓๙๔ - ๒๔๑๑)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ เมื่อทรงเป็นเจ้าฟ้ามงกุฎได้ผนวช
๒๗ พรรษาแล้วได้ลาสิกขาขึ้นครองราชย์เมื่อพระชนมายุ ๕๗ พรรษา ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ ด้านการ
พระศาสนา ทรงพระราชศรัทธาสั่งสร้างวัดใหม่ขึ้นหลายวัด เช่น วัดปทุมวนาราม วัดโสมนัสวิหาร วัด
มกุฏกษัตริยาราม วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม และวัดราชบพิตร เป็นต้น ตลอดจนบูรณะวัด
ต่าง ๆ อีกมาก โปรดให้มีพระราชพิธี "มาฆบูชา" ขึ้นเป็นครั้งแรก ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ ณ ที่วัดพระศรี
รัตนศาสดาราม จนได้ถือปฏิบัติสืบมาจนถึงทุกวันนี้

๙.๕ รัชกาลที่ ๕ (๒๔๑๑ - ๒๔๕๓)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ ทรง
ยกเลิกระบบทาสในเมืองไทยได้สำเร็จ ทรงสร้างวัดใหม่ขึ้น คือ วัดวัดราชบพิตร วัดเทพศิรินทรา
वास วัดเบญจมบพิตร วัดอัมพวันนิมิตร วัดจุฬาทิศราชธรรมสภา และวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ ทรง
บูรณะวัดมหาธาตุ และวัดอื่น ๆ อีก ทรงนิพนธ์วรรณกรรมทางพุทธศาสนาจำนวนมาก โปรดให้มีการ
เริ่มต้นการศึกษาแบบสมัยใหม่ในประเทศไทย โดยให้พระสงฆ์รับภาระช่วยการศึกษาของชาติ ครั้น
พ.ศ. ๒๔๒๗ ได้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับราษฎรขึ้นเป็นแห่งแรก ณ วัดมหรณพาราม ถึงปี พ.ศ. ๒๔๑๔
โปรดให้จัดการศึกษาแก่ประชาชนในหัวเมือง โดยจัดตั้งโรงเรียนในหัวเมืองขึ้น

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ มีพระบรมราชโองการประกาศตั้งกรมธรรมการเป็นกระทรวงธรรม
การ (กระทรวงศึกษาธิการปัจจุบัน) โปรดให้มีการพิมพ์พระไตรปิฎกด้วยอักษรไทย จบละ ๓๙ เล่ม
จำนวน ๑,๐๐๐ จบ พ.ศ. ๒๔๓๒ โปรดให้ย้ายที่ราชบัณฑิตยสถานพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร
จากในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ออกมาเป็นบาลีวิทยาลัย ชื่อมหาธาตุวิทยาลัย ที่วัดมหาธาตุ และ
ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้ประกาศเปลี่ยนนามมหาธาตุวิทยาลัยเป็นมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็น
ที่ศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูงของพระภิกษุสามเณร

ปี พ.ศ. ๒๔๓๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงจัดตั้ง
"มหามกุฏราชวิทยาลัย" ขึ้น เพื่อเป็นแหล่งศึกษาพระพุทธานุศาสตร์แก่พระภิกษุสามเณรฝ่าย
ธรรมยุติกนิกาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จเปิดในปีเดียวกัน

๙.๖ รัชกาลที่ ๖ (๒๔๕๓ - ๒๔๖๘)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงพระปรีชาปราดเปรื่องในความรู้ทางพระศาสนา มาก ทรงนิพนธ์หนังสือแสดงคำสอนในพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง เช่น เทศนาเสือป่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร เป็นต้น ถึงกับทรงมอบรมสั่งสอนอบรมข้าราชการด้วยพระองค์เอง ทรงโปรดให้ใช้ พุทธศักราช (พ.ศ.) แทน ร.ศ. เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ให้เปลี่ยนกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงศึกษาธิการ

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเปลี่ยนวิธีการสอบบาลีสนามหลวงจากปากเปล่ามาเป็นข้อเขียน เป็นครั้งแรก

พ.ศ. ๒๔๖๙ ทรงเริ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมใหม่ขึ้นอีกหลักสูตรหนึ่ง เรียกว่า "นักธรรม" โดยมีการสอบครั้งแรกเมื่อ เดือนตุลาคม ๒๔๕๔ ตอนแรกเรียกว่า "องค์ของสามเณรรู้ธรรม"

พ.ศ. ๒๔๖๒ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๓ โปรดให้พิมพ์คัมภีร์อรรถกถาแห่งพระไตรปิฎกและอรรถกถาชาดก และคัมภีร์อื่น ๆ เช่น วิสุทธิมรรค มลินทปัญหา เป็นต้น

๙.๗ รัชกาลที่ ๗ (๒๔๖๘ - ๒๔๗๗)

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้น ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๘ - ๒๔๗๓ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เป็นการสังคายนาครั้งที่ ๓ ในเมืองไทย แล้วทรงจัดให้พิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ชุดละ ๔๕ เล่ม จำนวน ๑,๕๐๐ ชุด และพระราชทานแก่ประเทศต่าง ๆ ประมาณ ๕๐๐ ชุด โปรดให้ย้ายกรมธรรมการกลับเข้ามารวมกับกระทรวงศึกษาธิการ และเปลี่ยนชื่อกระทรวงศึกษาธิการเป็นกระทรวงธรรมการอย่างเดิม โดยมีพระราชดำริว่า "การศึกษาไม่ควรแยกออกจากวัด" ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๗๑ กระทรวงธรรมการประกาศเพิ่มหลักสูตรทางจริยศึกษาสำหรับนักเรียน ได้เปิดให้ฆราวาสเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม โดยจัดหลักสูตรใหม่ เรียกว่า "ธรรมศึกษา" ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๗ ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งยิ่งใหญ่ของไทย เมื่อคณะราษฎรได้ทำการปฏิวัติ เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗

๙.๘ รัชกาลที่ ๘ (๒๔๗๗ - ๒๔๘๙)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่อยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จขึ้นครองราชย์เป็น รัชกาลที่ ๘ ในขณะที่พระชนมายุ เพียง ๙ พรรษาเท่านั้น และยังกำลังทรงศึกษาอยู่ในต่างประเทศ จึงมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ในด้านการศาสนาได้มีการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) พระไตรปิฎก แปลโดยอรุณ พิมพ์เป็นเล่มสมุด ๘๐ เล่ม เรียกว่าพระไตรปิฎกภาษาไทย แต่ไม่เสร็จสมบูรณ์ และได้ทำต่อจนเสร็จเมื่องานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐

๒) พระไตรปิฎก แปลโดยสำนวนเทศนา พิมพ์โบราณ แบ่งเป็น ๑๒๕๐ กัณฑ์ เรียกว่าพระไตรปิฎกฉบับหลวง เสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒

พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้เปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงศึกษาธิการ และกรมธรรมการเปลี่ยนเป็น กรมการศาสนา และในปีเดียวกัน รัฐบาลได้ออก พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์มีความสอดคล้องเหมาะสมกับการปกครองแบบใหม่

พ.ศ. ๒๔๘๘ มหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้ประกาศตั้งเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ ชื่อ "สภาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัย"

เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคต

๙.๙ สมัยรัชกาลที่ ๙ (พ.ศ. ๒๔๘๙ - ๒๕๕๙)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ เป็นรัชกาลที่ ๙ สืบต่อมา ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา และทรงเป็นศาสนูปถัมภก ทรงให้การอุปถัมภ์แก่ทุกศาสนา และทรงปกครองบ้านเมืองโดยสงบร่มเย็น ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ในรัชสมัยรัชกาลปัจจุบัน ได้มีการส่งเสริมพุทธศาสนาด้านต่าง ๆ มากมายดังนี้

๙.๙.๑ ด้านการศึกษา ประชาชนได้สนใจศึกษาพุทธศาสนามากขึ้นตามลำดับ ได้มีการจัดตั้งสมาคม มูลนิธิทางพุทธศาสนาเพื่อการศึกษามากมาย มีการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ พ.ศ. ๒๔๙๐ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๒ ได้ประกาศตั้งเป็นมหาวิทยาลัยฝ่ายพระพุทธศาสนาขึ้น เมื่อวันที่ ๙ มกราคม ๒๔๙๐ และเปิดการศึกษาเมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๔๙๐ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนการศึกษาของพระสงฆ์ได้มีการยกระดับมาตรฐานการศึกษา เช่นยกระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง คือมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้เปิดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และมีนโยบายจะเปิดระดับปริญญาเอกในอนาคต ได้มีการรับรองวิทยฐานะเทียบเท่ากับมหาวิทยาลัยสากลทั่วไป และได้ออกกฎหมาย พ.ร.บ. มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง โดยรัฐสภาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ มีชื่อว่า "มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ "มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย" ปัจจุบันนี้ได้มีวิทยาเขตต่างจังหวัดอีกหลายแห่ง

เช่น เชียงใหม่ พะเยา แพร่ ลำพูน นครสวรรค์ ขอนแก่น อุบลราชธานี นครราชสีมาหนองคาย นครปฐม นครศรีธรรมราช เป็นต้น ส่วนการศึกษาด้านอื่น ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ ระดับประถมปลาย และ ม.๑ ถึง ม.๖ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นเป็นแห่งแรก ณ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเปิดการสอนพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชนจนได้แพร่ขยายไปทั่วประเทศ

๙.๙.๒ ด้านการเผยแผ่ ได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทั้งในและต่างประเทศ ในประเทศไทยได้มีองค์กรเผยแผ่ธรรมในแต่ละจังหวัด โดยได้จัดตั้งพุทธสมาคมประจำจังหวัดขึ้น ส่วนพระสงฆ์ได้มีบทบาทในการเผยแผ่มากขึ้น โดยใช้สื่อของรัฐ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดเอาวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาภาคบังคับแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษา ตั้งแต่ ม. ๑ ถึง ม. ๖ พระสงฆ์จึงได้มีบทบาทในการเข้าไปสอนในโรงเรียนต่าง ๆ มีการประยุกต์การเผยแผ่ธรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่นการบรรยาย ปาฐกถา และเขียนหนังสืออธิบายพุทธธรรมมากขึ้น ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เช่นมีพระเถระนักปราชญ์ชาวไทยในยุคนี้ ได้แก่ ท่านพุทธทาสภิกขุ และพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) เป็นต้น ในต่างประเทศได้มีการสร้างวัดไทยในต่างประเทศหลายวัด เช่นวัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย เป็นวัดไทยแห่งแรกในต่างประเทศ ต่อจากนั้นได้มีการสร้างวัดไทยในประเทศตะวันตก คือวัดพุทธประทีป กรุงลอนดอน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จเปิด เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ นับเป็นวัดไทยวัดแรกในประเทศตะวันตก ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้มีการสร้างวัดแห่งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกา ที่นครลอสแอนเจลิส รัฐแคลิฟอร์เนีย ชื่อว่า วัดไทยลอสแอนเจลิส ปัจจุบันมีวัดไทยในสหรัฐอเมริกา ประมาณ ๑๕ วัด นอกจากนั้นได้มีองค์กรเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทย ได้จัดให้มีการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศขึ้นประจำทุกปี เพื่อส่งไปเผยแผ่พุทธศาสนาในต่างประเทศ โดยเฉพาะทางตะวันตก ปัจจุบันนี้ชาวตะวันตกได้หันมาสนใจพุทธศาสนากันมาก ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้มีการจัดตั้งสำนักงานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกขึ้น ณ ประเทศไทย (พ.ส.ล.) เพื่อเป็นศูนย์กลางของชาวพุทธทั่วโลก

๙.๙.๓ ด้านพิธีกรรม ได้มีการเปลี่ยนแปลงพระราชพิธีต่าง ๆ ที่เป็นพระราชพิธีของพระมหากษัตริย์ ให้เป็นพิธีของรัฐบาล เรียกว่า "รัฐพิธี" โดยให้กรม กระทรวงต่าง ๆ เป็นผู้จัด จัดให้มีงานส่งเสริมพระพุทธศาสนาช่วงวันวิสาขบูชาของทุกปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้พระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จแทนพระองค์ในพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนาเช่นวันวิสาขบูชา มาฆบูชา อาสาฬหบูชา ณ พุทธมณฑล ซึ่งสร้างขึ้น เมื่อคราว ฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ

๙.๙.๔ ด้านวรรณกรรม ได้มีวรรณกรรมทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นมากมาย มี
 ปรากฏทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นหลายรูป จึงได้เกิดวรรณกรรมทั้งประเภทร้อยแก้วและร้อยกรอง
 มากมายหลายเล่ม เช่นพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ ปฏิจลสมุปบาทจากพระโอษฐ์ ของท่านพุทธทาส
 ภิกขุ หนังสือ พุทธธรรม ของพระธรรมปิฎก (ประยูร ปยุตโต) เป็นต้น

และเมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จ
 สวรรคต นำมาซึ่งความซึ่งความโศกเศร้า เสียใจ แก่คนไทยทั้งชาติเป็นอย่างยิ่ง

๙.๑๐ สมัยรัชกาลที่ ๑๐ (ตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๕๙ สืบต่อมา)

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มหาวชิราลงกรณปดินทรเทพยวรางกูร ได้เสด็จขึ้นครองราชย์
 เป็นรัชกาลที่ ๑๐ สืบต่อมา ทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา และทรงเป็นศาสนูปถัมภก
 ทรงให้การอุปถัมภ์แก่ทุกศาสนา และทรงปกครองบ้านเมืองโดยสงบร่มเย็น ตามระบอบ
 ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ในรัชสมัยรัชกาลปัจจุบัน ได้มีการส่งเสริมพุทธ
 ศาสนาด้านต่าง ๆ ต่อจากรัชกาลที่ ๙ สืบมาจนถึงปัจจุบัน

องค์ประกอบของกิจการพระพุทธศาสนา

กิจการพระพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนงานพระพุทธศาสนาในมิติต่างๆ
 ให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก ๘ ส่วน คือ การปกครองคณะสงฆ์ การศึกษา
 สงฆ์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรม การอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนา การ
 ศาสนาสถาน การศาสนสมบัติ และการส่งเสริมพระพุทธศาสนา กล่าวคือ

๑. การปกครองคณะสงฆ์

คณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันเป็น คณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาท มี ๒ นิกาย คือ มหานิกายและ
 ธรรมยุติกนิกาย มีการจัดระบบการปกครองตามบทบัญญัติแห่งพระธรรมวินัย ควบคุมดูแลความเป็น
 ภิกษุสงฆ์ โดยระบบการบรรพชาอุปสมบท มีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ดูแลการบรรพชาอุปสมบท และ
 รับรองเป็นภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ โดยให้พำนักประจำในสังกัดวัด มีการศึกษา
 ปฏิบัติพระธรรมวินัย และพระปาฏิโมกข์เป็นปกติ ภายใต้การปกครองดูแลของวัดโดยเจ้าอาวาส เจ้า
 คณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ และมหาเถรสมาคม โดย
 ลำดับ สามารถจำแนกลำดับการปกครองสงฆ์ได้ดังนี้

๑.๑ ประมุขสงฆ์ มีสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ซึ่ง
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนา เป็น ประมุข/ผู้นำสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย

๑.๒ มหาเถรสมาคม คือ คณะผู้ปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย ประกอบด้วย
 สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นประธานกรรมการ สมเด็จพระราชาคณะทุกรูป

จำนวน ๘ รูป เป็นกรรมการ พระราชาคณะที่ สมเด็จพระสังฆราช ทรงแต่งตั้ง จำนวน ๑๒ รูป เป็นกรรมการ และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ ในการควบคุมดูแลคณะสงฆ์และกิจการพระพุทธศาสนาทั้งหมด โดยอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มติมหาเถรสมาคม ระเบียบ-คำสั่งมหาเถรสมาคม และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เป็นเครื่องมือ มีวาระการประชุมเพื่อพิจารณางานกิจการพระพุทธศาสนาและการคณะสงฆ์เป็นประจำ เดือนละประมาณ ๔ ครั้ง และแจ้งข้อปฏิบัติสำคัญถึงคณะสงฆ์ทุกระดับ

๑.๓ คณะปกครองหนต่างๆ ได้แก่ คณะปกครองหนกลาง คณะปกครองหนเหนือ คณะปกครองหนตะวันออก คณะปกครองหนใต้ และคณะธรรมยุต มีเจ้าคณะใหญ่ เป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในภาคต่าง ๆ ตามเขตปกครอง โดยถ่ายทอดการปกครองจากมหาเถรสมาคมมาอีกชั้นหนึ่ง

๑.๔ คณะปกครองภาคต่างๆ ได้แก่ คณะปกครองภาคที่จัดตั้งขึ้นในภูมิภาค ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม แต่ละภาคประกอบด้วย ๓-๕ จังหวัด กระจายไปทั่วทุกภูมิภาค ทั้งฝ่ายธรรมยุต และมหานิกาย จำนวน ๑๘ ภาค แยกเป็น

๑.๔.๑ ฝ่ายมหานิกาย ประกอบด้วย

- หนกลาง ภาค ๑ ภาค ๒ ภาค ๓ ภาค ๑๓ ภาค ๑๔ ภาค ๑๕
- หนเหนือ ภาค ๔ ภาค ๕ ภาค ๖ ภาค ๗
- หนตะวันออก ภาค ๘ ภาค ๙ ภาค ๑๐ ภาค ๑๑ ภาค ๑๒
- หนใต้ ภาค ๑๖ ภาค ๑๗ ภาค ๑๘

๑.๔.๒ ฝ่ายธรรมยุต ประกอบด้วย

- คณะธรรมยุต ภาค ๑-๒-๓ ภาค ๔-๕-๖-๗ ภาค ๘ ภาค ๙
- ภาค ๑๐ ภาค ๑๑ ภาค ๑๒-๑๓ ภาค ๑๔-๑๕ ภาค ๑๖-๑๗

มีเจ้าคณะภาค เป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในจังหวัดต่าง ๆ ตามเขตปกครอง โดยถ่ายทอดการปกครองจาก เจ้าคณะใหญ่ และ มหาเถรสมาคมมาอีกชั้นหนึ่ง

๑.๕ คณะปกครองจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่ การปกครองสงฆ์ในจังหวัดตามภูมิภาค ตามการปกครองประเทศ จำนวน ๗๗ จังหวัด (รวมกรุงเทพมหานคร) มีเจ้าคณะจังหวัดเป็นหัวหน้าผู้ปกครองในจังหวัด จำแนกตามคณะปกครอง ระดับหน และระดับภาค ในสังกัดมหานิกาย และธรรมยุตนิกาย คือ

๑.๕.๑ มหานิกาย จำนวน ๗๗ จังหวัด ตามภูมิภาคการปกครอง

๑.๕.๒ ธรรมยุตนิกาย จำนวน ๕๙ จังหวัด โดยเป็น รายจังหวัดตามภูมิภาคปกครอง จำนวน ๔๖ จังหวัด และรวมจังหวัด จำนวน ๑๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกรุงเทพ-

สมุทรปราการ จังหวัดชัยนาท-อุทัยธานี จังหวัดปราจีนบุรี-สระแก้ว จังหวัดกำแพงเพชร-พิจิตร
จังหวัดสุโขทัย-ตาก จังหวัดพิษณุโลก-อุตรดิตถ์ จังหวัดลำปาง-แพร่ จังหวัดพะเยา-น่าน จังหวัด
เชียงใหม่-ลำพูน-แม่ฮ่องสอน จังหวัดนครปฐม-สุพรรณบุรี จังหวัดภูเก็ต-พังงา-กระบี่-ระนอง
จังหวัดสงขลา-สตูล จังหวัดปัตตานี-ยะลา-นราธิวาส (ยกเว้นจังหวัดตรังที่ไม่มีคณะสงฆ์ธรรมยุต)

๑.๖ คณะปกครองอำเภอต่างๆได้แก่ การปกครองสงฆ์ในแต่ําเภอคณะสงฆ์
หมายถึงอำเภอตามการปกครองภูมิภาคส่วนหนึ่ง และหลายอำเภอควบรวมเป็นอำเภอคณะสงฆ์ส่วน
หนึ่ง มีเจ้าคณะอำเภอเป็นหัวหน้าผู้ปกครองในอำเภอ จำแนกตามคณะปกครอง ระดับหน และ
ระดับภาค ระดับจังหวัด ในสังกัดมหานิกาย และธรรมยุตนิกาย ที่มีลักษณะแตกต่างกัน

๑.๗ คณะปกครองตำบลต่างๆได้แก่ การปกครองสงฆ์ในแต่ําบลคณะสงฆ์
หมายถึงตำบลตามการปกครองภูมิภาคส่วนหนึ่ง และหลายตำบลควบรวมเป็นตำบลคณะสงฆ์ส่วน
หนึ่ง หรือแยกตำบลเป็นตำบลคณะสงฆ์ส่วนหนึ่ง มีเจ้าคณะตำบลเป็นหัวหน้าผู้ปกครองวัดในตำบล
จำแนกตามคณะปกครอง ระดับหน และระดับภาค ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ในสังกัดมหานิกาย
และธรรมยุตนิกาย ที่มีลักษณะแตกต่างกัน

๑.๘ ระดับวัดต่างๆได้แก่ การปกครองสงฆ์ในวัดที่ตั้งขึ้นโดยถูกต้องในความดูแล
ของคณะสงฆ์ ทั่วประเทศ มีเจ้าอาวาสเป็นหัวหน้าผู้ปกครองสงฆ์ในวัด

๒. การศึกษาของคณะสงฆ์

ในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ แบ่งการจัดการศึกษาไว้ ๔ รูปแบบ การศึกษาพระ
ปริยัติธรรมแผนกบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
สามัญศึกษา และการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ กล่าวคือ

๒.๑ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมภาษา
บาลี จากพระไตรปิฎก โดยการ อ่าน พุท เขียน แปล แต่งประโยค ถอดความ วิเคราะห์ ประพันธ์
คาถา ฯลฯ ตั้งแต่ชั้นต้นตรี(ต้น) ชั้นโท(กลาง) ชั้นเอก (สูง) ให้พระภิกษุ สามเณร ได้ศึกษา โดยแบ่ง
ระดับการศึกษา เป็น ๘ ระดับ คือ ระดับเปรียญธรรม ๑-๒ เปรียญธรรม ๓ เปรียญธรรม ๔ เปรียญ
ธรรม ๕ เปรียญธรรม ๖ เปรียญธรรม ๗ เปรียญธรรม ๘ และเปรียญธรรม ๙ อีกทั้งได้ขยาย
หลักสูตรบาลีศึกษา เป็น บาลีศึกษา (บศ.) ๑-๒ ,๓,๔,๕,๖,๗,๘,๙ ให้ฆราวาสได้ศึกษาด้วย เปิดสอน
ในทุกสำนักเรียน และมีการสอบบาลีสนามหลวง ปีละ ๑ ครั้ง

๒.๒ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นการศึกษาพระปริยัติธรรม
นักธรรม หลักธรรมคำสอน ที่เป็นพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พุทธธรรม กระจูธรรม พระธรรมวินัย
 ฯลฯ โดยการ อ่าน พุท เขียน แปล แต่งกระจู ถอดความ วิเคราะห์ ตอบคำถาม ปุจฉา วิสัจฉา
 ฯลฯ ให้พระภิกษุ สามเณรได้ศึกษา โดยแบ่งระดับการศึกษา เป็น ๓ ระดับ คือ นักธรรมตรี

นักธรรมโท นักธรรมเอก อีกทั้งได้ขยายหลักสูตรบาลีศึกษา เป็น ธรรมศึกษาตรี ธรรมศึกษาโท ธรรมศึกษาเอก ให้ฆราวาสได้ศึกษาด้วย เปิดสอนในทุกสำนักเรียน และมีการสอบธรรมสนามหลวง ปีละ ๑ ครั้ง

๒.๓ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ที่เรียนวิชาสามัญศึกษาควบคู่กับการศึกษาแผนกบาลีศึกษา และแผนกธรรม ให้พระภิกษุ สามเณร ได้ศึกษา โดยจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ เป็น ๒ ระดับ คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.๑-๓) และระดับ มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.๔-๖)

๒.๔ การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ให้แก่พระภิกษุ สามเณร ทั้งวิชาพระพุทธศาสนา พุทธปรัชญา ปรัชญา สังคมศาสตร์ และศึกษาศาสตร์ ในระดับ ประกาศนียบัตร อนุปริญญา ปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก พร้อมการศึกษาวิจัย และศึกษาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ด้วย ปัจจุบันมีมหาวิทยาลัยสงฆ์จัดการศึกษา ๒ แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ม.จร.) และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย(ม.มร.)

ซึ่งการจัดการศึกษาสงฆ์ดังกล่าว เป็นการเพิ่มพูนวิทยฐานะ ความรู้ทักษะ ประสบการณ์ให้แก่ พระภิกษุ สามเณร ที่เป็นศาสนาทายาท ได้เป็นกำลังสำคัญในการสืบต่อพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงต่อไป

๓. การปฏิบัติธรรม

การปฏิบัติธรรมเป็นส่วนหนึ่งของกิจการพระพุทธศาสนา ที่มุ่งส่งเสริมการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสู่การปฏิบัติยังผล ให้ผู้ปฏิบัติทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตได้รับคุณค่าทางพระพุทธศาสนาโดยตรง นำสู่การดับทุกข์ ชัดเกล้าจิตใจให้พ้นกิเลส มีจิตผ่องใส นำความสุขสู่ตนเอง คนรอบข้างและสังคม และเป็นพื้นฐานการสร้างคมที่สงบสุขยั่งยืน โดยมีแนวทางในการปฏิบัติธรรม ทั้งสำหรับ บรรพชิตและคฤหัสถ์ ดังนี้

๓.๑ การปฏิบัติธรรมสำหรับบรรพชิต

บรรพชิต คือ พระภิกษุ สามเณร ผู้ถือบรรพชาอุปสมบท ซึ่งตัดขาดจากทางโลกเข้าสู่ทางธรรม ย่อมเป็นผู้ถึงพร้อม ใน “ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวช” กล่าวคือ ต้องเป็นผู้ศึกษาพระธรรมโดยแจ่มแจ้ง นำสู่การปฏิบัติอย่างลึกซึ้ง และเกิดปัญญาอย่างแตกฉาน โดยรู้แจ้งแทงตลอดในเรื่องที่ศึกษา วิสัยของบรรพชิต ย่อมเป็นผู้ชัดเกล้ากิเลสอยู่เสมอ เครื่องเครื่องชัดเกล้ากิเลสคือ ศีลสมาธิ ปัญญา การเจริญภาวนา หรือการปฏิบัติธรรม เจริญวิปัสสนา กรรมฐาน บรรพชิตทั้งปวงจึงมีกิจวัตรสำคัญในการเจริญภาวนา ปฏิบัติธรรมเจริญกรรมฐาน นั่นเอง

ในการการเจริญภาวนา ปฏิบัติธรรมเจริญกรรมฐาน ของบรรพชิต มีหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทุกอริยาบท เป็นปกติ และมีการปฏิบัติเศษ ในการเจริญมนต์พิธี ศึกษาพระธรรมวินัย ทำกิจของสงฆ์ตามปกติ ได้แก่ การรักษาศีลให้ครบถ้วนสมบูรณ์ การเจริญสติ การเจริญภาวนา การเจริญสมาธิ จนถึงการปฏิบัติกรรมฐานภายใต้การอบรมสั่งสอนจากพระวิปัสณาจารย์ ตามหลักสูตรพระกรรมฐานต่าง ๆ หรือจัดสำนักปฏิบัติธรรมประจำวัดต่าง ๆ ที่เน้นสมถะ-วิปัสณากรรมฐาน เป็นต้น

๓.๒ การปฏิบัติธรรมสำหรับคฤหัสถ์

คฤหัสถ์ คือ ผู้ครองเรือน หรือผู้ใช้ชีวิตทางโลก หรือปุถุชน ต้องดำเนินชีวิตในการทำมาหากิน ประกอบสัมมาชีพ ย่อมอยู่ในวังวนของกิเลส ตัณหา บ้างเป็นปกติ การควบคุมระดับกิเลสให้พอดี ไม่ส่งผลกระทบต่อชีวิตตนเองจึงเป็นเรื่องสำคัญ การนับถือพระพุทธศาสนา โดยเป็นพุทธศาสนิกชน จึงเป็นเหตุผลสำคัญในการนำเข้าสู่การขัดเกลากิเลส ตัณหา ให้บรรเทา วิธีปฏิบัติพื้นฐานเริ่มต้นจากรักษาศีล ๕ ศีล ๘ หรืออุโบสถศีล ถือบุญการียวัตถุ ๓ คือ การให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา การให้ทานเป็นการสร้างพื้นฐานในการละวาง ลดความตระหนี่ ถี่ เหนียว และเสริมความมีจิตใจที่อ่อนโยน การรักษาศีล เป็นการเตรียมตนให้พร้อม การเจริญภาวนาคือการกล่อมเกลาจิตใจให้อ่อนโยน โดยการ เจริญสมาธิ ภาวนา สวดมนต์ทำวัตร นั่งสมาธิ เดินจงกรม พิจารณาอริยาบท ตลอดถึงการเจริญสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน ตามลำดับ ด้วยวิธีต่างๆ หรืออาจเข้าอบรมปฏิบัติธรรมตามสำนักปฏิบัติธรรมที่มีพระวิปัสณาจารย์คอยสอนคอยแนะนำ เป็นหลักสูตรต่าง ๆ เพื่อเกิดผลสุดท้ายคือเจริญปัญญา มีจิตผ่องใส นั่นเอง

๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีอายุยืนยาวมาได้หลายพันปี แสดงถึงว่ามีการสืบทอด การสอน เผยแผ่ หรือการสื่อสารคำสอนของพระพุทธศาสนาไปยังพุทธศาสนิกชน ด้วยวิธีการท่องจำแบบดั้งเดิม จนมาถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ อินเทอร์เน็ต เครือข่ายสังคมออนไลน์ในยุคนี้ เพื่อช่วยเผยแผ่ ธรรมของพระพุทธศาสนาในโลกยุคปัจจุบัน

การเผยแผ่ คือ การทำให้ขยายออกไป การทำให้ขยายวงกว้างออกไป ทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ มีหลักการใหญ่ ๆ ดังนี้

๔.๑ หลักการและวิธีการในการเผยแผ่

๔.๑.๑ หลักการเผยแผ่ตามหลักพระพุทธศาสนา

๔.๑.๑.๑ หลักประโยชน์ ๓ การประกาศพระพุทธศาสนา โดยยึดหลักประโยชน์ และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง ถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่

พระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งไปประกาศพรหมจรรย์ว่า “พวกเธอ จงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและ ความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงาม ในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์..”

๔.๑.๑.๒ หลักไตรสิกขา หลักการที่สำคัญอีกประการคือ ไตรสิกขา คือ สิ่งที่เราเรียกว่าความงาม ในเบื้องต้น ได้แก่ ศีล งามในท่ามกลางได้แก่ สมาธิ งามในที่สุด ได้แก่ ปัญญา ปราภฏใน พระดำรัสที่ส่งสาวกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนารุ่นแรก ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา การดำเนินงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ฟังได้นั้น หลักนี้ถือเป็นหลักใหญ่ที่ ครอบคลุมการปฏิบัติให้บรรลุประโยชน์ที่ตนพึงปรารถนา ดังปรากฏในเมตตาสูตฺร ขุททกนิกาย ว่า “ผู้ฉลาด ในประโยชน์มุ่งหวังบรรลุสันตบพ ควรบำเพ็ญกรณียกิจ ควรเป็นผู้อาจหาญ ซื่อตรง เคร่งครัด วาง่าย อ่อนโยน และไม่เย่อหยิ่งควรเป็นผู้สันโดษ เลี้ยงง่าย มีกิจน้อย มีความประพฤติ เบา มีอินทรีย์สงบ มีปัญญารักษาตน ไม่คะนอง ไม่ติดในตระกูลทั้งหลายอนึ่ง ไม่ควรประพฤติกุศลความเสียหายใด ๆ ที่จะเป็นสาเหตุให้วิญญูชนเหล่าอื่นตำหนิเอาได้...”

๔.๑.๑.๓ ศักยภาพของมนุษย์ พระพุทธเจ้าถือหลักว่า มนุษย์เป็นผู้ฝึกได้ มนุษย์สามารถที่จะรู้ ตามได้ ถ้าเขาได้ฝึกฝนตนตามหลักการที่แสดง การมองเช่นนี้ เป็นการมองที่ศักยภาพทางปัญญา ของมนุษย์มากกว่ามองในแง่ความแตกต่างในด้านทางร่างกาย ซึ่งถือเป็นหลักใหญ่หลักหนึ่ง ที่นำไปสู่การรับสมาธิ การพยายามที่จะทำให้เห็นอุดมการณ์ที่เป็นเหมือนการมองมนุษย์ทุกคน ที่จิตใจ มากกว่ามองรูปลักษณ์ที่แสดงออกมาภายนอก อันจะนำไปสู่การรับฟังคำสอน และนำไปปฏิบัติ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ โดยใช้วิธีวิเคราะห์ผู้ฟัง ดังนี้

๔.๑.๒ หลักการวิเคราะห์ผู้รับสารตามแนวพุทธศาสนา

๔.๑.๒.๑ ความแตกต่างของบุคคล ๔ ประเภท เห็นว่าบุคคลมีความสามารถทางปัญญา แตกต่างกันเป็น ๔ ระดับ คือ

(๑) อุกมตัตถัญญ ได้แก่ ผู้มีภูมิปัญญาที่สามารถเรียนรู้และเข้าใจพระธรรมคำสอนได้ทันที เมื่อได้ฟัง เปรียบเสมือนดอกบัวเจริญเต็มที่ ผลิผลเหนือระดับน้ำเตรียมที่จะบานได้ทันทีเมื่อได้รับ แสงจากดวงอาทิตย์

(๒) วิปจิตถัญญ ได้แก่ ผู้สามารถเรียนรู้ได้เมื่อมีการอธิบายขยายความเพิ่มเติม เปรียบเสมือน ดอกบัวที่ชูก้านมาถึงระดับพื้นน้ำรอที่จะผลิผลพื้นน้ำในวันรุ่งขึ้นและเตรียมบานเมื่อได้รับแสงตะวัน

(๓) เนยยะ คือ ผู้ที่อาจเรียนรู้ธรรม ด้วยอาศัยความเพียรอย่างยิ่งยวด ทั้งด้วยการฟัง การคิด การถาม การท่องบ่น เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ ต้องการเวลาในการโผล่ขึ้นสู่พื้นผิวน้ำ เพื่อเบ่งบานในโอกาสต่อไป

(๔) ปทปรมะ ได้แก่ ผู้ซึ่งไม่อาจเรียนรู้ และเข้าใจในพระธรรมวิเศษ แม้จะฟัง คิดและท่องบ่น อย่างไรก็ตาม เปรียบเสมือนบัวที่จมติดอยู่ใต้น้ำ

๔.๑.๒.๒ ความแตกต่างของบุคคลโดยจริตนิสัย บุคคลย่อมมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน เนื่องจาก สาเหตุภายใน คือ จริตนิสัย ๖ ประการ ได้แก่ บางคนชอบสวยงาม (ราคะจริต) บางคนชอบใช้อารมณ์ หุนหัน พลันแล่น มักโกรธ (โทสะจริต) บางคนก็ปกติลุ่มหลงเร็ว (โมหะจริต) บางคนก็มีความเชื่อความศรัทธาโดยขาดปัญญา (ศรัทธาจริต) บางคนก็มีปกติใช้วิจลณญาณ ก่อนรับฟัง (พุทธิจริต) บางคนก็จัดอยู่ในพวกคิดมาก กังวลมาก หาข้อยุติได้ยาก (วิตกจริต)

๔.๑.๓ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๔.๑.๓.๑ วิธีการที่ ๑ อนุปวาโท ไม่ว่าจะร้ายใคร ไม่โจมตีใคร ไม่โจมตีศาสนาอื่น แต่ใช้ปัญญาบอกว่า พระพุทธศาสนาดีอย่างไร

๔.๑.๓.๒ วิธีการที่ ๒ อนุปฆาโต ไม่ทำร้ายใคร ไม่ใช้กำลังเพื่อไปบังคับให้ใครเชื่อ ไม่ทำร้าย ยึดหลักอหิงสาธรรม คือ ไม่เบียดเบียน ใช้ปัญญาในการอ้างเหตุผล จนกระทั่งผู้ฟังอยากลงมือ ปฏิบัติด้วยตนเอง

๔.๑.๓.๓ วิธีการที่ ๓ ปาฏิโมกฺเข จ ส่วโร มีความสามารถในศีลและมารยาทให้ดี

๔.๑.๓.๔ วิธีการที่ ๔ มตตณฺญาตา จ ภตตสฺมี รู้จักประมาณในการรับประทาน รวมไปถึงการใช้สอย ปัจจัยสี่ จะได้เป็นทางมาแห่งความเคารพเลื่อมใสของผู้ได้พบเห็น

๔.๑.๓.๕ วิธีการที่ ๕ ปนตฺยจ สยนาสนํ นิ่งนอนใจ ที่สงบ นักปฏิบัติธรรมต้อง รักความสงบ และรักในการอยู่ในที่สงบ

๔.๑.๓.๖ วิธีการที่ ๖ อธิจิตฺเต จ อาโยโค ประกอบความเพียรในอธิจิต ต้องหมั่นฝึกสมาธิเพราะ สมาธิ คือ แก่นของการได้บรรลุธรรมผลนิพพาน

๔.๒ เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในปัจจุบัน การสื่อสารมีการพัฒนาไปถึงระดับเครือข่ายทั่วโลก (Internet) การส่งข้อมูลไป ทั่วโลกอย่างไร้พรมแดน แต่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยสื่อทางสารสนเทศ โดยเฉพาะทาง เอกสาร หนังสือต่างๆ ยังจำเป็นต้องใช้เป็นหลักเพราะให้ประโยชน์ แบบประโยชน์สูงสุด อีกทั้งยังเป็นหลักฐานเก็บรักษาไว้ได้ในระยะเวลานาน เหมาะแก่ผู้ศึกษา(ผู้รับข้อมูลสารสนเทศ) และสะดวกในการผลิต การเผยแผ่ได้อย่างกว้างไกลมากยิ่งขึ้น

เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงมีการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือนี้ให้เกิดประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะหากจะใช้วิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบเดิมอาจเข้าไม่ถึงสังคมยุคใหม่หรือคนรุ่นใหม่ก็เป็นได้ เพราะสังคมสมัยปัจจุบัน ประชาชนไม่ค่อยมีเวลาไปปฏิบัติธรรม ฟังเทศน์หรือ ศึกษาพระธรรมคำสอนที่วัดเหมือนสมัยอดีตที่ผ่านมา การเผยแผ่พระธรรมคำสอนผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถทำให้เข้าถึงประชาชนได้ง่ายและกว้างขวางมากที่สุด ไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ผู้ใช้อยู่ที่ไหนเวลาใดก็สามารถที่จะเข้าไปศึกษาพระธรรมคำสอนได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นที่ทำงาน ที่บ้าน หรืออยู่ในต่างประเทศก็ตาม

ดังนั้น เทคโนโลยีสารสนเทศ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้กว้างขวางไปทั่วโลก ภายใต้บริบทและแนวโน้มของประชากรโลกที่จะใช้ชีวิตใน

โลกออนไลน์ หรืออินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผ่านเครื่องมือต่างๆ ทั้งเครื่องคอมพิวเตอร์ และโทรศัพท์ เคลื่อนที่ ดังนั้น ประเทศไทยควรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือ ในการ พัฒนาประเทศ ให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก แต่การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าว ต้องเป็นไปอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งไม่เป็นการบิดเบือนพระธรรมคำสอนของ พระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎก

๕. การอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนา

ภารกิจสำคัญอีกประการ คือ การอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนา ซึ่งมีภารกิจ ย่อยใน ๓ เรื่อง คือ การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา การคุ้มครองพระพุทธศาสนา และการปกป้อง พระพุทธศาสนา

๕.๑ การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ย่อมเป็นหน้าที่ของชาวพุทธหรือผู้นับถือ พระพุทธศาสนา ได้แก่ พุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ในอันที่จะทำนุบำรุง อุปถัมภ์ คำจุนให้ กิจการพระพุทธศาสนาทั้งปวงดำรงอยู่ได้ และพัฒนาแผ่ ขยายไปอย่างมั่นคง เจริญรุ่งเรือง สืบไป ด้วยวิธีต่าง ๆ อาทิ การส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ การบำรุง พัฒนาเสนาสนะ การส่งเสริมการศึกษาพระธรรมวินัย การทำบุญ บำเพ็ญกุศล การเข้าวัดฟังธรรม การปฏิบัติธรรม เจริญจิตภาวนา การส่งเสริมการบรรพชาอุปสมบท การร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ เป็นต้น

๕.๒ การคุ้มครองพระพุทธศาสนา คือการช่วยกันดูแลกิจการพระพุทธศาสนาให้ ดำเนินไปได้ด้วยดี ไม่ผิดเพี้ยนไปในทางที่ไม่เหมาะสม การถือหลักการที่ถูกต้องทางพระพุทธศาสนา มาใช้ ช่วยขจัดสิ่งแปลกปลอมที่เป็นสิ่งป้อนทอนพระพุทธศาสนาออกไป ตลอดจนการทำความเข้าใจ ทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องแก่ผู้นับถือศาสนาและผู้เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งมีการเฝ้าระวังภัยทาง พระพุทธศาสนาด้วย

๕.๓ การปกป้องพระพุทธศาสนา คือ การป้องกันขัดขวางภัยทางพระพุทธศาสนา จากทั้งภัยภายในและภัยภายนอก มิให้กระทบความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในทางใดทางหนึ่งได้ โดยใช้มาตรการทางกฎหมาย และทางสังคม ควบคู่กันไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการพิทักษ์พระพุทธศาสนา โดยตรง

สิ่งที่กล่าวมาแล้วนั้น ก็เพื่อนำหน้าที่ปกป้องพระพุทธศาสนาจากการเข้าใจผิดและ นำไปใช้ผิด มหันตภัยต่อพระพุทธศาสนาที่เห็นชัดอย่างหนึ่ง ก็คือการใช้กลยุทธ์เชิงรุกรานนี้เป็นสิ่งนำ ห่วงโยมิใช่เฉพาะต่อพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่อีกหลาย ๆ ศาสนาด้วยเหมือนกัน วิธีการอย่างหนึ่ง ในการเผชิญสิ่งคุกคามเช่นนี้ ก็โดยที่พระสงฆ์ต้องสร้างความมั่นใจได้ว่าปฏิบัติตามหน้าที่ต่อคฤหัสถ์ อย่างถูกต้อง เช่น ให้คำแนะนำและช่วยเป็นภาระทางด้านการศึกษา ในขณะที่เดียวกันพระสงฆ์เอง ต้องรักษาข้อพระวินัยอย่างเคร่งครัด ในการโต้ข้อกล่าวหาของศาสนาอื่น ที่กล่าวหาว่า

พระพุทธศาสนาไม่สนใจปัญหาสังคมนั้น ด้วยการสื่อสารว่า ชาวพุทธได้สร้างสาธารณประโยชน์อื่น ๆ มาก่อน ซึ่งเป็นการทำงานด้านบริการสาธารณะและมีความเมตตา อีกทั้ง ในคราวประชุมสภาผู้นำศาสนาของโลกที่กรุงเทพมหานคร เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ มีการหยิบยกปัญหาเรื่องการแย่งชิงกันเปลี่ยนศาสนา เป็นเรื่องน่าห่วงใยสำหรับ ทุกศาสนา และเป็นเรื่องแน่ชัดว่า สภา ผู้นำศาสนาโลกจะไม่เห็นด้วยกับการให้เปลี่ยนศาสนาเชิงรุกgranใดๆ สิ่งคุกคามอย่างมากต่อพระพุทธศาสนาก็คือ ภัยภายในพระพุทธศาสนา จากการที่พระสงฆ์ที่ไม่ยอมปฏิบัติตามพระวินัย การล่วงละเมิดของพระเหล่านี้เป็นเหตุให้ภายในคณะสงฆ์เองกลับเลวร้ายลงยิ่งขึ้น ทั้งคอยเป็นสนิมกัดกร่อนอำนาจของพระสงฆ์ในหมู่คฤหัสถ์ และกลับเป็นสื่อช่องทาง แก่ผู้เป็นปรปักษ์ต่อพระพุทธศาสนาซึ่งต้องค้นหาหนทางที่จะแก้ปัญหาให้ได้ ทั้งปวงนี้คือปัจจัยต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

๖. การศาสนาสถาน

การศาสนาสถาน คือ การดำเนินการเกี่ยวกับสถานที่ สถานะขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นองค์กรขับเคลื่อนกิจการทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วัด อาราม สำนักสงฆ์ สำนักปฏิบัติ พุทธศาสนสถานอื่น หรือองค์อื่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งดำเนินการในลักษณะต่อไปนี้

๖.๑ การสร้างวัด และการตั้งวัด เป็นการดำเนินการเพื่อมีวัดในพระพุทธศาสนา โดยถูกต้องตามระเบียบกฎหมาย สามารถเป็นสถานที่พำนักของสงฆ์ และใช้ทำสังฆกิจสังฆกรรม ได้อย่างถูกต้องตามพระธรรมวินัย ตลอดทั้งการขึ้นทะเบียนรับรองให้เป็นวัดถูกต้องทางพระพุทธศาสนาด้วย

๖.๒ การเปลี่ยนแปลงสถานะวัดและศาสนาสถาน ได้แก่ การยุบเลิกวัด การรวมวัด การย้ายวัด การยกฐานะวัดเป็นพระอารามหลวง การพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระสงฆ์ เป็นต้น ซึ่งเป็นการดำเนินการเพื่อปรับปรุงสถานะของศาสนาสถานให้เหมาะสม และสอดคล้องตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ และตอบสนองการดำเนินการตามภารกิจเฉพาะได้

๖.๓ การพัฒนายกระดับมาตรฐานของศาสนาสถาน ได้แก่ การพัฒนาวัดให้มีมาตรฐานดีขึ้น ตามเกณฑ์มาตรฐาน และสามารถเป็นศูนย์กลางทางสังคมได้อย่างแท้จริง อาทิ การพัฒนาวัดเป็นอุทยานการศึกษา วัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างดีเด่น วัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด สำนักเรียน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้วัดเป็นต้นแบบที่ดีทางสังคมต่อไป

๖.๔ การสาธารณูปการในวัด ได้แก่ การจัดหาที่ดิน เอกสารสิทธิ์ กรรมสิทธิ์ ที่ดินวัด การก่อสร้าง บูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะ เพื่อประโยชน์ในกิจการพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรืองและประชาชนได้ใช้ประโยชน์ต่อไป

๗. การศาสนสมบัติ

วัด ศาสนสถาน และองค์กรทางพระพุทธศาสนาต้องมีทรัพย์สินที่จะต้องดูแลและใช้ประโยชน์ทางพระพุทธศาสนา เช่น ที่ดิน อาคารสถานที่ ทรัพย์สินสิ่งมีค่า เงินทอง และสิทธิประโยชน์อื่นๆ ในการนี้จะต้องดำเนินการ หรือจัดการให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าทางพระพุทธศาสนาอย่างสูงสุด ไม่เกิดการสูญหาย สูญเสียโดยเปล่าประโยชน์ โดยดำเนินการในลักษณะต่อไปนี้

๗.๑ อสังหาริมทรัพย์ ได้แก่ ที่ดิน อาคารสถานที่ สิ่งปลูกสร้างที่ใช้ประโยชน์ทางพระพุทธศาสนาโดยตรง เช่น ที่ตั้งวัด ศาลา อาคาร กุฏิสงฆ์ อุโบสถ วิหาร ฯลฯ ควรลงทะเบียนควบคุมการใช้งานอย่างเป็นระบบและมีการดูแล บำรุงรักษา เป็นดีอย่างดี และใช้ประโยชน์ทางสังคมได้

๗.๒ อสังหาริมทรัพย์ ได้แก่ ที่ดิน อาคารสถานที่ สิ่งปลูกสร้างที่มีได้ใช้ประโยชน์ทางพระพุทธศาสนาโดยตรง เช่น ที่ธรณีสงฆ์ ที่วัดร้าง สิทธิประโยชน์ อาคาร ที่พังกนอกที่ตั้งวัด ฯลฯ ควรจัดประโยชน์ตามระเบียบที่เกี่ยวข้องให้เรียบร้อยและนำผลประโยชน์มาใช้ในกิจการพระพุทธ ศาสนาต่อไป

๗.๓ ศาสนาวัตถุ ศิลปวัตถุ วัตถุมงคล สิ่งของมีค่า และเงินทองของวัด ควรลงทะเบียน ลงบัญชีและจัดระบบควบคุมการใช้ประโยชน์และเก็บรักษาอย่างเหมาะสมมิให้เกิดการสูญหายรั่วไหล และนำมาใช้ในกิจการพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๘. การส่งเสริมพระพุทธศาสนา

การส่งเสริมพระพุทธศาสนา เป็นภารกิจร่วมกันของชาวพุทธ ที่จะต้องร่วมมือกัน ทำนุบำรุง ดูแลรักษา สนับสนุน ส่งเสริม ให้กิจการต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาไปสู่บุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม และหน่วยงานต่าง ๆ ให้กว้างขวางและแพร่หลายที่สุด มีแนวทางการดำเนินที่สำคัญได้แก่

๘.๑ การตั้งมติแห่งตนในการเป็นชาวพุทธ เข้าถึงพระรัตนตรัย เป็นพุทธมามกะตลอดไป

๘.๒ การถือปฏิบัติตามแนวทางของชาวพุทธให้ครบถ้วน ตามแนวบุญกิริยาวัตถุ ๓ ทาน ศีล ภาวนา หรือ หลัก ไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา

๘.๓ การส่งเสริมช่วยเหลืองานคณะสงฆ์ตามสมควร โดย การมีส่วนร่วมในการบำเพ็ญบุญ ร่วมกิจกรรมทางศาสนา ปวารณาอุปฐากสงฆ์ตามโอกาส

๘.๔ นำหลักธรรมไปปฏิบัติ และเชิญชวนคนใกล้ชิดได้ปฏิบัติบ้าง เป็นการขยายกิจการพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง

๘.๕ ร่วมสืบสาน สืบทอดพระพุทธศาสนา ในโอกาสต่าง ๆ เช่น ส่งเสริมการสร้าง วัด การบรรพชา การทำบุญ ทำกิจกรรมทางศาสนา การเผยแพร่พระพุทธศาสนา เป็นต้น

งานกิจการพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

งานกิจการพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น มีภารกิจเช่นเดียวกับกิจการพระพุทธศาสนาในภูมิภาคอื่น แต่อาจจะมีภารกิจเฉพาะเพิ่มเติมในบางส่วน ประกอบด้วยภารกิจสำคัญดังต่อไปนี้

๑. การจัดการดูแลวัดและศาสนสถาน เป็นภารกิจที่คณะสงฆ์และพระสังฆาธิการจะต้องรับผิดชอบให้เรียบร้อย เพื่อดำรงสถานะทางพระพุทธศาสนาไว้อย่างมั่นคง ทั้งที่มีเหตุปัจจัยภายนอกมาส่งผลต่อการบริหารจัดการเป็นอย่างดี

๒. งานกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และสาธารณสงเคราะห์ ที่จะต้องดำเนินการเป็นภารกิจหลักของคณะสงฆ์และพระสังฆาธิการทุกระดับ

๓. การสร้างศาสนทายาท คณะสงฆ์จำเป็นต้องสร้างพระสงฆ์รุ่นใหม่ทดแทนรุ่นเดิมที่กำลังจะหมดไป เพื่อเป็นศาสนทายาทที่ดี เป็นกำลังทางพระพุทธศาสนาต่อไป ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นเรื่องยากในการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพได้

๔. การสานสัมพันธ์ต่อพุทธศาสนิกชน ชาวพุทธในพื้นที่มักประสบปัญหา ในการไปร่วมทำบุญหรือทำกิจกรรมทางศาสนาที่วัด เนื่องจากขาดความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน อีกทั้งต้องประกอบอาชีพ ทำให้ไม่สะดวกในการไปทำบุญที่วัด คณะสงฆ์จึงต้องสร้างช่องทางเพื่อสานสัมพันธ์ชาวพุทธอีกทางหนึ่งด้วย

๕. การจัดศาสนพิธี สังฆกิจ และกิจกรรมทางศาสนา โดยสภาพพื้นที่และเหตุการณ์ความไม่ปลอดภัยในพื้นที่ ทำให้วัดต่างๆ ประสบความยุ่งยากในการจัดศาสนพิธี และกิจกรรมต่างๆ ที่ให้ชาวพุทธมาร่วมในเวลาที่เหมาะสม อาจจะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการ และลดความเข้มข้น

๖. การสร้างขวัญกำลังใจแก่ชาวพุทธ ชาวพุทธในพื้นที่ดำรงชีวิตด้วยความยากลำบาก ท่ามกลางความหวาดวิตก กังวล หวาดระแวง ไม่เชื่อมั่นในความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน คณะสงฆ์จึงต้องเข้ามาดูแล สร้างขวัญกำลังใจ ให้วัดและพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจของชาวพุทธอย่างแท้จริง

๗. การสร้างศาสนสัมพันธ์ ถึงอย่างไรก็ตาม กิจการพระพุทธศาสนาและชาวพุทธจะต้องอยู่ร่วมกับศาสนิกอื่นอย่างมีคุณค่า มีเกียรติและศักดิ์ศรีตามสถานะความเป็นคนไทย การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาจึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน

ภารกิจดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่เป็นบทบาทของคณะสงฆ์และหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และองค์กรชาวพุทธเป็นหลัก ยังขาดการสนับสนุน จากหน่วยราชการบ้านเมือง ชุมชน ท้องถิ่นอยู่พอสมควร

ข้อมูลสารสนเทศกิจการพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย จังหวัดยะลา นราธิวาส ปัตตานี สตูล และสงขลา(เฉพาะ ๔ อำเภอ คือ อำเภอสะบ้าย้อย อำเภอเทพา อำเภอนาทวี และอำเภอจะนะ) มีข้อมูลสารสนเทศ พื้นฐานทางกิจการพระพุทธศาสนา ตามตาราง ๓ - ๑ และตาราง ๓ - ๒

ตาราง ๓ - ๑ ข้อมูลทั่วไปทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ที่	ข้อมูลกิจการพระพุทธศาสนา	ข้อมูล - จังหวัดชายแดนภาคใต้						หมายเหตุ
		ยะลา	นราธิวาส	ปัตตานี	สตูล	สงขลา (๔อำเภอ)	รวม	
๑	วัด	๖๕	๕๒	๕๗	๔๘	๖๔	๒๘๖	
	- พระอารามหลวง	๓	๒	๓	๑	๑	๑๐	
	- วัดราษฎร์	๖๒	๕๐	๕๔	๔๗	๖๓	๒๗๖	
๒	ที่พักสงฆ์	๑๒	๙	๑๓	๗	๑๘	๕๙	
๓	วัดร้าง	๓	๔	๙	๒	๑๒	๓๐	
๔	สำนักปฏิบัติธรรม	๑๔	๑๒	๑๖	๘	๑๐	๖๐	
๕	สำนักเรียน	๙	๑๐	๑๔	๙	๘	๕๐	
๖	หน่วยอบรมประจำตำบล	๑๙	๒๒	๒๖	๑๖	๒๗	๑๑๐	
๗	ศูนย์พุทธศาสนวันอาทิตย์	๑๗	๒๐	๒๓	๑๕	๒๔	๙๙	
๘	คณะสงฆ์							
	- พระสังฆาธิการ	๗๙	๗๓	๘๑	๕๘	๘๘	๓๗๙	
	- พระภิกษุ	๓๕๔	๓๒๓	๓๗๖	๒๓๑	๔๒๑	๑๗๐๕	
	- สามเณร	๓๒	๒๙	๓๙	๒๐	๕๕	๑๗๕	
	- พระธรรมทูต	๑๔	๑๖	๑๙	๑๑	๑๘	๗๘	
	- พระธรรมทูตอาสา	๓๒	๔๒	๔๘	๒๖	๑๕	๑๖๓	
	- พระสอนศีลธรรม	๕๐	๕๖	๖๒	๓๑	๔๓	๒๔๒	
๙	พุทธศาสนิกชน	๖๓๐๐๐	๕๙๐๐๐	๖๖๓๐๐	๒๔๕๐๐	๕๘๒๓๐	๒๗๑๐๓๐	
๑๐	องค์กรชาวพุทธ	๔	๕	๗	๓	๖	๒๕	
๑๑	สำนักงานพระพุทธศาสนา	๑	๑	๑	๑	๑	๕	

(ที่มา : ข้อมูลสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ณ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๙)

ตาราง ๓ - ๒ ร้อยละ ผู้นำถือพระพุทธศาสนา และอัตราส่วนวัดต่อพุทธศาสนิกชน

ที่	สารสนเทศ กิจกรรม พระพุทธศาสนา	ร้อยละ - อัตราส่วน- จังหวัดชายแดนภาคใต้						หมายเหตุ
		ยะลา	นราธิวาส	ปัตตานี	สตูล	สงขลา (อำเภอ)	รวม	
๑	ร้อยละ ผู้นำถือ พระพุทธศาสนา	๘.๒๐	๖.๕๐	๗.๙๐	๙.๗๕	๑๒.๔๕	๘.๖๕	
๒	อัตราส่วนวัดต่อ พุทธศาสนิกชน	๑:๓๒๗	๑:๓๕๕	๑:๔๒๓	๑:๕๖๗	๑:๖๑๒	๑:๔๙๕	

(ที่มา : ข้อมูลสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ณ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๙)

จากข้อมูลสารสนเทศกิจกรรมพระพุทธศาสนา ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะเห็นว่าพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นกิจการกลุ่มน้อยทางสังคม มีพื้นที่ในการขับเคลื่อนดำเนินงานที่จำกัด ท่ามกลางพื้นที่ที่ห้อมล้อมอย่างมีอุปสรรค และมีความยุ่งยากในการดำเนินงาน มีความเสี่ยงที่จะได้รับผลกระทบจากภายนอกเป็นอย่างยิ่ง

บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกิจการพระพุทธศาสนา

ในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ ได้มีบทบาทในลักษณะต่าง ๆ โดยแตกต่างกันไปตามภารกิจ หน้าที่ความรับผิดชอบ ตามเหตุการณ์ในพื้นที่ และตามกระแสสังคมจิตวิทยา กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

๑. บทบาทขององค์กรคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ตั้งแต่เจ้าคณะปกครองระดับเจ้าคณะใหญ่หนใต้ได้มีความห่วงใย ติดตาม เยี่ยมเยียน ช่วยเหลือ แก้ปัญหาอย่างใกล้ชิดโดยตลอดมา ภาค ๑๘ ทั้งฝ่ายธรรมยุตและมหานิกาย ซึ่งปกครองดูแล จังหวัดพัทลุง สงขลา สตูล ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ได้เป็นหลักในการดูแลประคับประคอง ส่งเสริมคณะสงฆ์ในพื้นที่ให้มีความมั่นใจในการปฏิบัติภารกิจ อีกทั้งคอยปลอบขวัญ เยียวยา แก้ปัญหาเหตุการณ์ในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง คณะสงฆ์ในพื้นที่ทั้งเจ้าคณะจังหวัดเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล จนถึงเจ้าอาวาส ต่างก็รับภาระหนักในการดูแลรักษาพื้นที่ เพื่อให้ชาวพุทธยังคงมีความหวังต่อไป อีกทั้งต้องคอยเฝ้าระวัง พิทักษ์ ปกป้องพระพุทธศาสนาอย่างเต็มกำลัง แม้บ่อยครั้งจะประสบภัยการก่อการร้ายก็ตาม

๒. บทบาทของหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบงานพระพุทธศาสนา ในที่นี้หมายถึงสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด หรือสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ซึ่งมีบทบาทแตกต่างกันไป โดยหน่วยที่เป็นหลักคือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดในพื้นที่ ที่จะต้องประสานสัมพันธ์กับคณะสงฆ์ทุกระดับอย่างใกล้ชิดร่วมดำเนินงานกันอย่างเป็นเอกภาพ มีการระดมสรรพกำลัง

และทรัพยากรร่วมกันอยู่เสมอ อีกทั้งเป็นผู้ประสานกลางระหว่าง องค์การพระพุทธศาสนา ชาวพุทธ ราชการบ้านเมือง องค์การศาสนาอื่น ชุมชนท้องถิ่น และหน่วยงานความมั่นคงอย่างต่อเนื่อง

๓. หน่วยงานอื่นๆ ได้แก่ส่วนราชการ ภาคเอกชน ชุมชน ท้องถิ่น มักมีบทบาทที่แตกต่างกันอย่างหลากหลาย ส่วนใหญ่มักสงวนท่าที ในการเข้ามาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เว้นแต่มีบุคลากรในสังกัดส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ จึงจะให้ความสำคัญมากเป็นพิเศษ จึงยังไม่สามารถจะคาดหวังได้

จะเห็นได้ว่ากิจการพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดูเสมือนอยู่ในภาวะโดดเดี่ยว ไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร องค์การพระพุทธศาสนาต้องจัดการดูแลกันเอง จึงเป็นข้อสังเกตสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป

สรุป

กิจการพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงอยู่ในภาวะที่ขาดความมั่นคง การขับเคลื่อนงานทางพระพุทธศาสนา การจกกิจกรรม การศาสนาพิธี สังฆกิจสังฆกรรม ดำเนินการด้วยความยุ่งยาก ชาวพุทธขาดความเชื่อมั่น ขาดแรงจูงใจในการร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบกับมีเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง จึงเป็นการซ้ำเติมสถานการณ์ให้แย่งยิ่งขึ้น สมควรที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ต้องมาพิจารณาหาทางดูแลแก้ปัญหา และสร้างความเข้าใจที่ดีในพื้นที่ โดยลดความหวาดระแวง สร้างการบังคับใช้กฎหมายให้เป็นผลสูงสุด และหาแนวทางพัฒนา โดยยั่งยืนต่อไป

บทที่ ๔

แนวทางการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา

สภาพปัจจุบันและปัญหาของกิจการพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในปัจจุบันเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีปัญหาทางด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ การเมือง สังคมจิตวิทยา การบังคับใช้กฎหมาย นับเป็นพื้นที่พิเศษ จึงส่งผลอย่างยิ่งที่จะก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินงานกิจการพระพุทธศาสนา ซึ่งมีพื้นฐานสำคัญและประเด็นปัญหาดังต่อไปนี้

๑. ปัญหาของวัดและศาสนสถาน

วัดและศาสนสถานในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่ ตั้งขึ้นมาช้านานควบคู่กับผู้คน ที่นับถือพระพุทธศาสนาในพื้นที่ ซึ่งเดิมทีสามารถดำเนินงานกิจการพระพุทธศาสนาได้ตามปกติ สามารถเป็นศูนย์กลางของชุมชนชาวพุทธได้เป็นอย่างดี เมื่อมีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นในพื้นที่ ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๗ เป็นต้นมา วัดและศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาจึงได้รับผลกระทบและเป็นปัญหาเป็นอย่างยิ่ง โดยมีปัญหาที่สำคัญ ได้แก่

๑.๑ จำนวนวัดและศาสนสถานลดน้อยลง เนื่องจากเหตุการณ์ความไม่สงบที่ทำให้ไม่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยผู้ก่อเหตุการณ์มักมีเป้าหมายมุ่งที่ประชาชนชาวพุทธและเจ้าหน้าที่ของรัฐ จึงทำให้วัดไม่มีผู้มาทำบุญหรือทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ชาวพุทธต้องอพยพออกจากพื้นที่ พระภิกษุสงฆ์ไม่สามารถอยู่วัดได้ วัดจึงว่างเว้นพระสงฆ์และยุบตัวเองในที่สุด

๑.๒ วัดที่มีอยู่มีพระภิกษุสงฆ์น้อยและไม่มีเจ้าอาวาสที่จะปกครองดูแล ซึ่งทำให้การดำเนินงานกิจการทางพระพุทธศาสนามีข้อจำกัดมาก ไม่สามารถตอบสนองจิตศรัทธาของชาวพุทธในพื้นที่ได้

๑.๓ อาคารเสนาสนะของวัดและศาสนสถานชำรุดทรุดโทรม ขาดการบูรณปฏิสังขรณ์ เนื่องจากขาดเงินบริจาคของประชาชนในพื้นที่ จึงไม่สามารถใช้ทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาได้

๑.๔ ขาดความปลอดภัยในพื้นที่วัด วัดไม่สามารถควบคุมดูแลรักษาความปลอดภัยในวัดได้ เนื่องจากในพื้นที่ชุมชนไม่มีความปลอดภัย วัดเป็นจุดเสี่ยงภัย กำลังเจ้าหน้าที่ไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง

๑.๕ วัดไม่ได้รับความช่วยเหลือหรือดูแลแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นภาระของวัดที่จะต้องจัดการเอง ประชาชนในพื้นที่ไม่สามารถดูแลช่วยเหลือวัดในพื้นที่ได้

๒. ปัญหาของประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนา

ประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนาหรือชาวพุทธมีความเป็นอยู่ที่จำกัด และลดจำนวนลงเรื่อย ๆ เนื่องจากอยู่ในพื้นที่อย่างไม่ปลอดภัย โดยมีปัญหาที่สำคัญ ได้แก่

๒.๑ ขาดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มักเป็นเป้าหมายของการก่อเหตุการณ์ไม่สงบ และมักถูกคุกคามบีบบังคับให้อยู่ในพื้นที่ที่ไม่ได้ ไม่สามารถประกอบอาชีพได้โดยสะดวก ซึ่งส่งผลถึงการครองชีพและการดูแลครอบครัวต่อไป

๒.๒ มีความเสี่ยงภัยในการไปทำบุญ หรือทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ประชาชนจึงขาดความเชื่อมั่นและไม่กล้าไปทำบุญหรือร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

๒.๓ ได้รับความกดดันให้อยู่ในพื้นที่ที่ไม่ได้ โดยมีแรงกดดันจากสังคมในพื้นที่ให้รู้สึกว่าจะไม่ปลอดภัยไม่ใช่พื้นที่ของคนพุทธไม่ต้อนรับศาสนาและศิลปวัฒนธรรมของชาวพุทธ อีกทั้งถูกคุกคามในรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

๒.๔ ในที่สุดชาวพุทธก็อยู่ในพื้นที่ที่ไม่ได้ต้องอพยพออกนอกพื้นที่ ต้องละทิ้งครอบครัวทรัพย์สินที่ทำกินและทุกสิ่งทุกอย่าง ไปตกกระทบลำบากในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

๓. ศักยภาพขององค์กรทางพระพุทธศาสนา

องค์กรทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่ ได้แก่ คณะสงฆ์ เจ้าคณะปกครองระดับภาค ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล ระดับวัด และหน่วยงานทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่ ซึ่งเดิมมีข้อจำกัดอยู่แล้ว เมื่อต้องได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบที่ต่อเนื่องยาวนานจึงถูกบั่นทอนศักยภาพ โดยลำดับ อีกทั้งมิได้รับการดูแล ช่วยเหลือจากภายนอกเท่าที่ควร จึงขาดความเข้มแข็งไม่สามารถดูแล แก้ปัญหากิจการพระพุทธศาสนาในพื้นที่ได้

๔. สภาพแวดล้อมทางสังคม

สังคมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความน่าเป็นห่วงเป็นอย่างยิ่ง ผู้คนในสังคมเป็นอยู่อย่างขาดความเชื่อมั่น มีความหวาดระแวง การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความยากลำบาก ผู้คนมักประสบภัย จากการก่อความไม่สงบอยู่เนื่อง ๆ ผู้บริสุทธิ์ไม่ได้รับความคุ้มครอง การทำกิจกรรมทางสังคมจึงมีความยุ่งยากและเป็นปัญหาอย่างยิ่ง

๕. ปัจจัยเสี่ยงและผลกระทบทางศาสนาศิลปวัฒนธรรม

จากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ต่อเนื่องยาวนาน จึงส่งผลอย่างยิ่งต่อกิจการทางศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาที่ถูกมองว่าเป็นกลุ่มส่วนน้อยและเป็นสิ่งแปลกปลอมในพื้นที่ และส่งผลถึงศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิตของชาวพุทธอย่างยิ่งด้วย

๖. ขาดการสนับสนุนส่งเสริมช่วยเหลือ

กิจการพระพุทธศาสนาในพื้นที่ ต้องขับเคลื่อนโดยลำพังเป็นส่วนใหญ่ โดยองค์กรและหน่วยงานทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น กลไกของรัฐและภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และองค์กรพระพุทธศาสนา เข้ามาดูแลสนับสนุน ช่วยเหลือน้อยมาก และนับวันยิ่งน้อยลงเรื่อย ๆ แม้มีการช่วยเหลือบ้างก็เป็นการช่วยเหลือที่ปลายทางเป็นส่วนใหญ่

จากสภาพปัญหาของกิจการพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ย่อมเป็นเครื่องยืนยันโดยชัดเจน ได้ว่า พื้นที่นี้เป็นพื้นที่วิกฤตต่อกิจการพระพุทธศาสนา จึงสมควรที่ทุกฝ่ายจะต้องพิจารณาแก้ปัญหาโดยเร่งด่วนต่อไป

ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา

ในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งถือว่าอยู่ในภาวะวิกฤตนั้นจำเป็นที่ทุกฝ่ายจะต้องศึกษาหาแนวทางที่เหมาะสม กำหนดแนวทางยุทธศาสตร์ที่สามารถดูแลแก้ปัญหาได้ โดยยั่งยืนอย่างแท้จริง จึงขอเสนอแนวคิดและวิธีการใน ๖ แนวทาง ดังนี้

๑. พัฒนาสร้างความเข้มแข็งแก่คณะสงฆ์ชาวพุทธ วัด และศาสนสถาน

โดยดำเนินการในลักษณะต่อไปนี้

๑.๑ สสำรวจ ตรวจสอบความเป็นอยู่ ทัศนคติของคณะสงฆ์และชาวพุทธในพื้นที่ พร้อมรับฟัง ข้อเสนอในการแก้ปัญหาและสร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางและแก้ปัญหาต่อไป

๑.๒ จัดหาพระภิกษุในพื้นที่ให้เพียงพอ ในการดำเนินกิจการทางพระพุทธศาสนา และพัฒนาศักยภาพให้สามารถเป็นที่พึ่งของชาวพุทธได้อย่างแท้จริง โดยจัดระบบการอุปถัมภ์และอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม

๑.๓ พบปะประชุมสัมมนาชาวพุทธในพื้นที่อย่างเนือง ๆ และจัดกิจกรรมสร้างขวัญกำลังใจ เสริมศักยภาพชาวพุทธด้วยวิธีที่หลากหลาย

๑.๔ มุ่งพัฒนาวัดศาสนสถานให้มั่นคงปลอดภัยมีภูมิคุ้มกันที่ดี สามารถเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้อย่างแท้จริง และให้เกิดความผูกพันแน่นแฟ้นกับชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

๑.๕ หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ประชาสังคมและประชาชน ในพื้นที่มีส่วนร่วมสำคัญ ในการทำนุบำรุงวัดและพระพุทธศาสนา

๒. รัฐบาลต้องแก้ไขปัญหาความไม่สงบในพื้นที่โดยเร็ว

ปัญหาเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นพื้นฐานของปัญหาทั้งปวงที่ส่งผลโดยตรงต่อกิจการพระพุทธศาสนาในพื้นที่เป็นอย่างยิ่ง ถ้าปล่อยให้เหตุการณ์ไม่สงบเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จะทำให้บ้านเมืองประสบปัญหาอย่างยิ่ง ท้ายที่สุดจะนำไปสู่การขาดความเป็น

เอกภาพในชาติ และไม่สามารถบังคับใช้อำนาจรัฐและกฎหมายในพื้นที่ได้อีกต่อไป โดยขอเสนอแนวทางในการดำเนินการ ดังนี้

๒.๑ ใช้หลักปรัชญาพระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” โดยรัฐมีความจริงใจ และแสดงเจตนารมณ์ที่บริสุทธิ์ ให้ประชาชนทุกกลุ่มได้รับรู้และเข้าถึงได้

๒.๒ ใช้กระบวนการบังคับใช้กฎหมายที่เด็ดขาดจริงจัง และใช้มาตรการควบคุม ขบวนการก่อความไม่สงบที่แหลมคม เข้มรุก อย่างต่อเนื่อง

๒.๓ สร้างเครือข่ายความร่วมมือในการแก้ปัญหา ในระดับสื่อมวลชน ประชาสังคม ประชาชนในพื้นที่และองค์กรในประเทศเพื่อนบ้าน

๒.๔ วางแผนยุทธศาสตร์ การสร้างความมั่นคงที่ยั่งยืน โดยการศึกษาวิเคราะห์จาก ผู้รอบรู้ปัญหาและมีความจริงใจที่จะแก้ปัญหาโดยกว้างขวาง

๒.๕ จัดองค์กรที่มีศักยภาพรับผิดชอบดูแล ในการแก้ปัญหาอย่างรวดเร็ว ทันทีที่

๒.๖ จัดระบบติดตาม การข่าว การเฝ้าระวัง และประเมินสถานการณ์ในพื้นที่อย่างใกล้ชิดโดยวิธีนอกรูปแบบ

๓. ทุกภาคส่วนต้องเข้ามาสนับสนุนช่วยเหลือกิจการพระพุทธศาสนา

กิจการพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานส่วนราชการ ซึ่งบังคับใช้กฎหมาย และมีอำนาจในการจัดสรรทรัพยากร ได้ เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดในรูปแบบต่อไปนี้

๓.๑ การสนับสนุนทรัพยากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และกำลังคนเข้ามาสนับสนุนกิจการพระพุทธศาสนาของวัดในพื้นที่ที่ตั้งหน่วยงานอย่างใกล้ชิด

๓.๒ เป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา ร่วมกับชุมชนท้องถิ่น พร้อมระดมบุคลากรที่นับถือพระพุทธศาสนาในสังกัดเข้าร่วมกิจกรรมโดยพร้อมเพรียง

๓.๓ เป็นผู้ประสานงานระหว่างชุมชน ภาคเอกชน ประชาสังคม ประชาชนในพื้นที่กับวัดและหน่วยงานทางพระพุทธศาสนา

๔. สร้างเครือข่ายองค์กรชาวพุทธเข้ามีส่วนร่วมแก้ปัญหา

เครือข่ายองค์กรชาวพุทธย่อมมีบทบาทสำคัญในการประสานงานกิจการพระพุทธศาสนา หรือร่วมเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหา ตลอดจนให้การให้ขวัญกำลังใจแก่ชาวพุทธในพื้นที่

๕. จัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา

โดยหยิบยกประเด็นกิจการทางศาสนาทุกศาสนาที่ได้รับการรับรองในประเทศมา จัดทำยุทธศาสตร์การสร้าง ความมั่นคงทางศาสนาต่างๆ ให้ดำเนินกิจการได้ตามปกติ มีแนวทางการ

อุปถัมภ์คุ้มครองและป้องกันการบ่อนทำลายศาสนาในพื้นที่ และที่สำคัญควรมีการจัดระบบให้ผู้นับถือศาสนาทุกศาสนาอยู่ร่วมกันได้อย่างปรองดอง สมานฉันท์

๖. จัดสถานเสวนากิจการศาสนาและศาสนสัมพันธ์

โดยจัดให้มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยในเรื่องกิจการทางศาสนาต่างๆ ในกลุ่มศาสนิกต่างๆ เพื่อทำความเข้าใจในข้อปฏิบัติ แนวทางของแต่ละศาสนา เพื่อความเข้าใจที่ดีต่อกัน พร้อมทั้งจัดกิจกรรมศาสนสัมพันธ์ในพื้นที่ในโอกาสสำคัญต่างๆ

กิจกรรมโครงการนำร่องในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่

กิจกรรม/โครงการนำร่องที่สำคัญที่ควรดำเนินการ เพื่อส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรมีกิจกรรมโครงการดังต่อไปนี้

๑. โครงการพัฒนาศักยภาพคณะสงฆ์

ลักษณะโครงการ : เป็นโครงการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะ ประสบการณ์ แก่พระภิกษุสงฆ์ และพระสังฆาธิการ ด้านพระปริยัติธรรมบาลี พุทธศาสนธรรม พระอภิธรรม พุทธปรัชญา สมถ-วิปัสสนากรรมฐาน การปฏิบัติธรรม การเจริญจิตตภาวนา โดยการอบรมสัมมนา และฝึกปฏิบัติ
เป้าหมาย : พระสังฆาธิการ พระภิกษุ สามเณรในพื้นที่ทุกรูป ปีละ ๑ ครั้ง

๒. โครงการบูรณะฟื้นฟูวัด

ลักษณะโครงการ : เป็นการพัฒนารูปแบบ ฟื้นฟูเสนาสนะ อาคารสถานที่และภูมิทัศน์ ของวัด ให้มีความพร้อม รมรื่นเป็นรมณีสถาน ตามเกณฑ์มาตรฐาน ให้มีความสะดวก เพียงพอในการ
เป้าหมาย : วัด สำนักสงฆ์ และที่พักสงฆ์ทุกแห่ง ในพื้นที่

๓. โครงการสร้างหลักประกันและภูมิคุ้มกันชาวพุทธ

ลักษณะโครงการ : เป็นการช่วยเหลือดูแลพุทธศาสนิกชน หรือประชาชนชาวพุทธ ให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีอาชีพมั่นคง มีความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน สามารถร่วมกิจกรรมทางศาสนาได้โดยสะดวก ปลอดภัย และมีภูมิคุ้มกันทางสังคมที่ดี
เป้าหมาย : พุทธศาสนิกชน ประชาชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา ทุกคนในพื้นที่

๔. โครงการพระธรรมทูตอาสา

ลักษณะโครงการ : เป็นโครงการจัดตั้งฝึกอบรมพระภิกษุที่มีความรอบรู้ในหลักพุทธธรรม มีความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการดำเนินงานกิจการพระพุทธศาสนา เป็นพระธรรมทูตอาสา ปฏิบัติงานเพื่อ เผยแผ่ พบปะ พุทธศาสนิกชน นำทำกิจกรรมทางศาสนา และจัดค่ายอบรมคุณธรรม ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

เป้าหมาย : จัดตั้งพระธรรมทูตอาสาประจำวัดในพื้นที่ทุกวัด จำนวน ๒๕๐ รูป

๕. โครงการชุมชนศูนย์กลางกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

ลักษณะโครงการ : เป็นโครงการกำหนดให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางกิจกรรมพระพุทธศาสนา โดยคัดเลือกชุมชนที่เป็นที่ตั้งวัดและมีพุทธศาสนิกชนอาศัยอยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อน และสามารถสัญจรเดินทางได้สะดวก เป็นจุดระดมสรรพกำลังในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยให้ผู้นำชุมชน และประชาชนมีบทบาทในการดำเนินงาน

เป้าหมาย : ชุมชนที่เป็นที่ตั้งวัดทุกแห่ง รวม ๒๕๐ แห่ง

๖. โครงการสถานเสวนา ปรับทุกข์ ผูกมิตร ร่วมทำกิจศาสนา

ลักษณะโครงการ : เป็นโครงการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่าง สดับรับฟัง ติดตามข้อมูล ข่าวสาร ปัญหาข้อเดือดร้อนต่างๆร่วมกัน ในหมู่ประชาชนในพื้นที่ เพื่อมุ่งสร้างความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจและช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

เป้าหมาย : ประชาชนในชุมชนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา คติความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม ในพื้นที่ จำนวน ๒๐๐ ชุมชน

๗. โครงการศาสนสัมพันธ์

ลักษณะโครงการ : เป็นโครงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำศาสนา ศาสนิกชน องค์กรทางศาสนา ในพื้นที่โดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดกิจกรรมทางศาสนา การเสวนาพูดคุยและบูรณาการกิจกรรมทางสังคม

เป้าหมาย : ผู้นำศาสนา ศาสนิกชน องค์กรทางศาสนา ทุกศาสนาในพื้นที่ จัดกิจกรรมปีละ ๑-๒ ครั้ง/พื้นที่ชุมชน

๘. โครงการช่วยเหลือเยียวยาชาวพุทธ

ลักษณะโครงการ : เป็นโครงการให้การช่วยเหลือบุคคล และครอบครัวชาวพุทธที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์การก่อความไม่สงบ ที่ต้องบาดเจ็บเสียชีวิต หรือได้รับความเดือดร้อนต่างๆ

เป้าหมาย : ชาวพุทธและครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์การก่อความไม่สงบ ทุกราย

๙. โครงการเครือข่ายไทยช่วยไทย พุทธช่วยพุทธ

ลักษณะโครงการ : เป็นโครงการที่มุ่งสร้างเครือข่าย เชื้อโยงเครือข่ายชาวพุทธเพื่อหาทางช่วยเหลือซึ่งกันและกันเมื่อได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่หรือได้รับความเดือดร้อนต่างๆ

เป้าหมาย : เครือข่ายองค์กรชาวพุทธทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทุกองค์กรเครือข่าย

รูปแบบและกระบวนการในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา

ในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรใช้รูปแบบและกระบวนการ ดังนี้

๑. รูปแบบการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา

การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรดำเนินการใน ๒ รูปแบบ คือ

๑.๑ ดำเนินการในรูปแบบ การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาตามปกติ โดย การใช้วิธีการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

๑.๑.๑ ติดตาม ดูแล งานกิจการพระพุทธศาสนาโดยทั่วไป เพื่อรับทราบ ปัญหา และหาทางแก้ไข

๑.๑.๒ อุปถัมภ์ ค้ำครอง ให้การช่วยเหลือกิจการพระพุทธศาสนา

๑.๑.๓ อุดหนุนงบประมาณ จัดสรรทรัพยากรเพื่อการพัฒนากิจการพระพุทธศาสนา

๑.๑.๔ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

๑.๑.๕ ดำเนินการร่วมกับคณะสงฆ์และหน่วยที่เกี่ยวข้อง ในการขับเคลื่อน กิจการพระพุทธศาสนา

๑.๑.๖ แก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่

๑.๒ ดำเนินการในรูปแบบ การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่ พิเศษ ใช้วิธีการส่งเสริมพระพุทธศาสนา คือ

๑.๒.๑ จัดทำยุทธศาสตร์ ส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัด ชายแดนภาคใต้

๑.๒.๒ เสริมศักยภาพพิเศษให้แก่ วัด คณะสงฆ์ หน่วยงานทาง พระพุทธศาสนาและชาวพุทธในพื้นที่

๑.๒.๓ จัดตั้งหน่วยเฉพาะกิจเพื่อเป็นหน่วยกลางดำเนินงาน

๑.๒.๔ จัดทำโครงการพิเศษที่สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละพื้นที่

๑.๒.๕ ใช้กระบวนการมวลชนสัมพันธ์ในการดำเนินงาน

๑.๑.๖ แก้ปัญหาโดยการช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับความเดือดร้อน

๒. กระบวนการการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา

การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ควร ดำเนินการโดยใช้กระบวนการดังนี้

๒.๑ ศึกษา วิเคราะห์ บริบท การดำเนินงาน สภาพปัญหาและอุปสรรคต่างๆ

๒.๒ จัดทำยุทธศาสตร์ การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย ๕ ยุทธศาสตร์หลัก คือ

๒.๒.๑ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ วัด ศาสนสถานเข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันที่ดี

๒.๒.๒ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ คณะสงฆ์มีความมั่นคงได้รับการอุปถัมภ์ที่ดี

๒.๒.๓ ยุทธศาสตร์ที่ ๓ ชาวพุทธอยู่ในพื้นที่อย่างมั่นคงและมีความสุข

๒.๒.๔ ยุทธศาสตร์ที่ ๔ ขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนาอย่างมี

ประสิทธิภาพ

๒.๒.๕ ยุทธศาสตร์ที่ ๕ ศาสนสัมพันธ์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒.๓ จัดทำแผนปฏิบัติการ ส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ ตาม ๕ ยุทธศาสตร์หลัก กำหนดหน่วยงานผู้รับผิดชอบ และจัดสรรงบประมาณ
ทรัพยากรในการดำเนินงานให้เพียงพอ

๒.๔ ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ ส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาใน
จังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้หน่วยงานผู้รับผิดชอบ ดำเนินการภายใต้การติดตามประเมินผล

๒.๓ ประเมินผลการดำเนินงาน ตามแผนปฏิบัติการส่งเสริมความมั่นคงทาง
พระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปผล ประเมินความสำเร็จ และปรับปรุงเพื่อใช้
ดำเนินการในวงรอบต่อไป

**๓. ยุทธศาสตร์กลยุทธ์/มาตรการ ในการส่งเสริมความมั่นคงทาง
พระพุทธศาสนา**

การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธ ครมมียุทธศาสตร์ กลยุทธ์/มาตรการ ตาม
ตาราง ๔ - ๑ ดังต่อไปนี้

ตาราง ๔ - ๑ ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์/มาตรการ ในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาใน
จังหวัดชายแดนภาคใต้

ยุทธศาสตร์	กลยุทธ์ /มาตรการ
ยุทธศาสตร์ที่ ๑ วัด ศาสนสถานเข้มแข็งและมี ภูมิคุ้มกันที่ดี	๑) พัฒนาระดับวัดและองค์กรทางพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็ง และมีศักยภาพ
	๒) วางระบบ กลไก การดำเนินงานกิจการพระพุทธศาสนาที่ดี
	๓) พัฒนาระบบงานกิจการพระพุทธศาสนาในทุกมิติ
	๔) พื้นฟู บูรณะวัดและศาสนสถานในพื้นที่ให้เป็นศูนย์กลางชุมชน
	๕) จัดระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ
ยุทธศาสตร์ที่ ๒ คณะสงฆ์มีความมั่นคงได้รับ การอุปถัมภ์ที่ดี	๑) อุปถัมภ์การบรรพชาอุปสมบทในพื้นที่
	๒) ระดม พัฒนาพระสังฆาธิการ ให้เพียงพอ
	๓) ถวายเป็นการอุปถัมภ์พระสังฆาธิการ พระภิกษุ ในพื้นที่เป็นพิเศษ
	๔) สนับสนุนการดำเนินงานของพระสังฆาธิการ พระภิกษุ ในพื้นที่ เป็นพิเศษ
	๕) เฝ้าระวัง ป้องกันภัย และคุ้มครองการปฏิบัติศาสนกิจของพระ สังฆาธิการ พระภิกษุ ในพื้นที่เป็นพิเศษ
ยุทธศาสตร์ที่ ๓ ชาวพุทธอยู่ ในพื้นที่อย่างมั่นคงและมี ความสุข	๑) สร้างหลักประกันให้ชาวพุทธอยู่ในพื้นที่ได้ปลอดภัย
	๒) ลดความหวาดระแวงของประชาชนในพื้นที่
	๓) จัดระบบการให้ความช่วยเหลือเยียวยาผู้เดือดร้อนในพื้นที่โดย ทั่วถึง
	๔) ส่งการจัดกิจกรรมในชุมชนให้ประชาชนทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่าง กว้างขวาง
ยุทธศาสตร์ที่ ๔ ขับเคลื่อนกิจการ พระพุทธศาสนาอย่างมี ประสิทธิภาพ	๑) ส่งเสริมระบบปกครองสงฆ์ที่เป็นระบบแบบแผนที่ดี
	๒) ส่งเสริมการศึกษาสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ
	๓) ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยทั่วถึง ต่อเนื่อง
	๔) สนับสนุนการจัดกิจกรรมทางศาสนาในชุมชนอย่างกว้างขวาง
	๕) ส่งเสริม การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และการปฏิบัติธรรมแก่ ประชาชน และเยาวชนอย่างจริงจัง
ยุทธศาสตร์ที่ ๕ ศาสนสัมพันธ์อยู่ร่วมกันอย่าง สันติสุข	๑) สร้างความร่วมมือที่ดีระหว่างองค์กรทางศาสนาและศาสนิก ของศาสนาต่างๆในพื้นที่
	๒) จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กิจการทางศาสนาต่างๆ
	๓) สร้างความสัมพันธ์ที่ดีของประชาชนในชุมชน/ท้องถิ่น
	๔) ร่วมแสวงหาแนวทางสร้างสันติสุขในพื้นที่

สรุป

ความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัจจุบันนับว่าอยู่ในภาวะวิกฤต บริบท องค์ประกอบ การขับเคลื่อน การดำเนินงาน ความเป็นอยู่ของชาวพุทธ มีความยุ่งยาก ลำบากและมีข้อจำกัดเป็นอย่างยิ่ง สมควรที่จะต้องพิจารณาดำเนินการเป็นวาระเร่งด่วนของชาติ โดยการกำหนดรูปแบบ กระบวนการ แนวทางดำเนินการที่สอดคล้องเหมาะสมกับปัญหาที่เป็นอยู่ด้วยการ จัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลเรื่องนี้เป็นการเฉพาะ จัดทำยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ในยุทธศาสตร์ ๕ ยุทธศาสตร์ คือ วัด ศาสนสถานเข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันที่ดี คณะสงฆ์มีความมั่นคงได้รับการอุปถัมภ์ที่ดี ชาวพุทธอยู่ในพื้นที่อย่างมั่นคงและมีความสุข ขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ และ ศาสนศาสนสัมพันธ์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข กำหนดกลยุทธ์/มาตรการนำยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติให้สำเร็จ ภายใต้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ทรัพยากรอย่างเพียงพอ และการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในพื้นที่

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

นโยบาย แนวคิด แนวทางในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงสรุปเป็นนโยบาย แนวคิด และแนวทาง ในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ดังต่อไปนี้

๑. นโยบายในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา

รัฐบาล และหน่วยงานที่รับผิดชอบในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา และด้านความมั่นคงของชาติ ควรกำหนดนโยบายที่มีจุดเน้นในเรื่อง ต่อไปนี้

- ๑.๑ สร้างความมั่นคง ปลอดภัยในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
- ๑.๒ สร้างหลักประกันและโอกาสทางศาสนาที่เท่าเทียมกัน
- ๑.๓ ส่งเสริมการดำเนินกิจการศาสนาเป็นพิเศษ
- ๑.๔ พิทักษ์ คุ้มครอง อุปถัมภ์ และสนับสนุนกิจการพระพุทธศาสนา
- ๑.๕ เสริมสร้างศักยภาพองค์กรพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์และชาวพุทธ
- ๑.๖ สร้างความเข้าใจที่ดีในสังคม เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้โดยปกติสุข

๒. แนวคิดในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา

ผู้รับผิดชอบ หน่วยดำเนินงาน และผู้เกี่ยวข้อง ควรยึดถือหลักปฏิบัติ ในการดำเนินการ ดังนี้

- ๒.๑ รับรู้ปัญหา เข้าใจและตระหนักในปัญหาของพื้นที่
- ๒.๒ เห็นอกเห็นใจ และมุ่งมั่นที่จะดูแลช่วยเหลือชาวพุทธในพื้นที่อย่างจริงจัง
- ๒.๓ มีแนวคิดให้พระพุทธศาสนาอยู่ได้ สังคมอยู่รอด
- ๒.๔ เปิดใจรับฟังข้อมูลจากทุกฝ่ายและแสวงหาการมีส่วนร่วม
- ๒.๕ มุ่งมั่นระดมทรัพยากรและสรรพกำลังในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา
- ๒.๖ ทุ่มเทในการดำเนินงานส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา อย่างจริงจัง

๓. แนวทางในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา

ในการดำเนินงาน ส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้รับผิดชอบ ควรใช้แนวทางดำเนินการที่สำคัญ ดังนี้

- ๓.๑ รัฐบาลกำหนดนโยบาย มาตรการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นการเฉพาะ
- ๓.๒ จัดตั้ง มอบหมายหน่วยรับผิดชอบการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นการเฉพาะ

๓.๓ จัดทำยุทธศาสตร์การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และนำสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง

๓.๔ ระดมทรัพยากรและสรรพกำลัง เพื่อส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

๓.๕ หน่วยงานราชการ เอกชน ประชาชนทุกภาคส่วน ผนึกกำลัง ร่วมกันดำเนินการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างจริงจัง

๓.๖ ประเมินผลการดำเนินงานทุกระยะ โดยใกล้ชิด อย่างต่อเนื่อง

สรุป

ในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ รัฐ หน่วยงานราชการ องค์กร หน่วยงานทางพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ ชาวพุทธ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในพื้นที่ควรใช้แนวทางการดำเนินการที่เป็นระบบ ยึดโยงกับสภาพปัญหาจริงในพื้นที่ โดยการศึกษาวิเคราะห์ กำหนดแนวทางจัดทำยุทธศาสตร์ มอบหมายหน่วยรับผิดชอบโดยชัดเจน มีการประเมินผล และทบทวนแนวทางดำเนินงานเป็นระยะ มุ่งผลสำเร็จสุดท้ายให้พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความมั่นคง ปลอดภัย กิจกรรมพระพุทธศาสนา ดำรงอยู่ในพื้นที่ได้โดยเรียบร้อย ชาวพุทธอยู่ในพื้นที่ได้อย่างมีความสุข และประชาชนทั่วไปอยู่ร่วมกันในสังคมที่หลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างปกติสุขต่อไป

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน

หน่วยงานที่รับผิดชอบและผู้เกี่ยวข้อง ควรพิจารณา ข้อสังเกตในการดำเนินงานการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในลักษณะต่อไปนี้

๑.๑ ควรให้ความสำคัญกับระบบและกระบวนการในกิจการพระพุทธศาสนา อาทิ วัด องค์กรทางพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ พระสังฆาธิการ พระภิกษุสงฆ์ หน่วยงานทางพระพุทธศาสนา ระบบการปกครองสงฆ์ การศาสนศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการ เป็นต้น

๑.๒ ควรมีจุดเน้นในการสร้างความมั่นคง ปลอดภัยในพื้นที่ ให้ชาวพุทธในพื้นที่อยู่ในพื้นที่ได้อย่างปลอดภัย มีสุข เป็นสำคัญ

๑.๓ ควรระดมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในการดำเนินงาน

๑.๔ ควรดำเนินงานโดยการสร้างเครือข่ายที่ดีและมีประสิทธิภาพ

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ผู้ศึกษา วิจัย มีข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรพิจารณาศึกษาวิจัย ในเรื่องต่อไปนี

๒.๑ ศึกษา วิจัย เรื่อง “ปัญหาและผลกระทบต่อกิจการพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้”

๒.๒ ศึกษา วิจัย เรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบความมั่นคงทางพระพุทธศาสนากับศาสนาอื่นๆ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้”

๒.๓ ศึกษา วิจัย เรื่อง “เกี่ยวกับ ความเป็นอยู่และวิถีชีวิตชาวพุทธในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้”

๒.๔ ศึกษา วิจัย เรื่อง เกี่ยวกับ การเผยแผ่ การปฏิบัติศาสนกิจ กิจกรรมทางศาสนา หรือเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- กรมการศาสนา. กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.
- กรมการศาสนา. กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.
- กรมการศาสนา. กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. **การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.
- ณรงค์ เส็งประชา. **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.
- นงเยาว์ ชาญณรงค์. **ศาสนากับสังคม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๑.
- พนัส หันนาคินทร์. **การสอนค่านิยมและจริยธรรม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๒๓.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : พรศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๒.
- พระเทพปริยัติสุธี. (วรวิทย์ คงคปญโญ), **วัดช่วยชาวบ้านอย่างไร**. การแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของคณะสงฆ์ไทย, (อัสสาเนา).
- พระมหาฐุ่น ธีรปญโญ. **พระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน**. การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย. หน้า ๕๓-๗๖. (อัสสาเนา).
- พระมหาสมทรง สิริธโร และคณะ. **บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๒๕.
- พระราชวรมนูณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **การศึกษา เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๐.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). **เอกสารประกอบคาบบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). **การพัฒนาจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). **จะพัฒนาคนกันอย่างไร**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก, ๒๕๓๖.
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). **ยิ่งก้าวยิ่งสุข ยิ่งใกล้ถึงธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๔.
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). **รากฐานพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมไทยร่วมสมัย**, กรุงเทพฯ: มหาสำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๓.
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). “เมื่อธรรมค้ำครองโลก” ใน **เมื่อธรรมค้ำครองโลก, การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. พิมพ์ครั้งที่๙. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- พระไพศาล วิสาโล. **พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.
- พัทธา สายหู. **กลไกของสังคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.
- พิฑูร มลิวัดย์. **พระพุทธศาสนาสำหรับประชาชน ตอนที่ ๑**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗.
- พิฑูร มลิวัดย์. **หลักธรรมสำหรับพัฒนาชีวิต**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗.
- รัชนิกร เศรษฐ์. **โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖.
- รัชนิกร เศรษฐ์. **สังคมวิทยาชนบท**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- วราคม ที่สุกะ. **ความคิดทางสังคมและทฤษฎีทางสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ สร้างสรรค์, มปป.
- สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญโญ). **การเผยแผ่พระพุทธศาสนา. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.
- สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญโญ). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระ**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ) . การเผยแผ่พระพุทธศาสนา. **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และ การศาสนา.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

สุชา จันทร์เอม. **จิตวิทยาสังคม.** กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา, ๒๕๒๐.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน.** กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สุพัตรา สุภาพ. **ปัญหาสังคม.** พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี.** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖.

สุพัตรา สุภาพ. **พุทธปรัชญามนุษย์ สังคมและปัญหาจริยธรรม.** กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

สุพัตรา สุภาพ. **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒. ๑๐๖

สุวรรณ เพชรนิล. **วัฒนธรรมและศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : กิ่งจันทร์การพิมพ์, ๒๕๓๒.

อนุমানราชชน, พระยา. **ชาติ-ศาสนา-วัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ : บรรณาการ, ๒๕๑๖.

อมรา พงศาพิชญ์. “พุทธศาสนาชาวบ้าน,” ใน **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย.** หน้า ๒๗๓. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.

วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย เอกสารการวิจัย

พระมหากฤษฏา นันทเพชร. **ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะพัฒนาสังคม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,** ๒๕๔๐.

พินิจ ลาภธนานนท์. “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท. **โครงการหนังสือเล่มสถาบันวิจัยสังคม” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.๑๐๘**

ภาคผนวก

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕
(ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๖๐

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕
แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๖๐

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า โดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า "พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕"

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวัน ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔

มาตรา ๔ ภายในระยะเวลาหนึ่งปี นับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ บรรดากฎกระทรวง สังกาณัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับและระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ที่ใช้บังคับต่อไปเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้จนกว่าจะมีกฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับหรือระเบียบของมหาเถรสมาคมยกเลิก หรือมีความอย่างเดียวกัน หรือขัดหรือแย้งกัน หรือกล่าวไว้เป็นอย่างอื่น

มาตรา ๕ เพื่อประโยชน์แห่งมาตรา ๔ บรรดาอำนาจหน้าที่ ซึ่งกำหนดไว้ในสังกานัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับและระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพระภิกษุตำแหน่งใดหรือคณะกรรมการสงฆ์ใดซึ่งไม่มีในพระราชบัญญัตินี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจกำหนดโดยกฎมหาเถรสมาคมให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพระภิกษุตำแหน่งใด รูปใด หรือหลายรูป ร่วมกันเป็นคณะตามที่เห็นสมควร

มาตรา ๕ ทวิ ในพระราชบัญญัตินี้

คณะสงฆ์ หมายความว่า บรรดาพระภิกษุที่ได้รับบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ ตามพระราชบัญญัตินี้ หรือตามกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาณาจักร

คณะสงฆ์อื่น หมายความว่า บรรดาบรรพชิตจันนิกายหรือนันนิกาย

พระราชกฤษฎีกา หมายความว่า พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งและสถาปนาให้มีสมณศักดิ์ ตั้งแต่สามัญจนถึงชั้นสมเด็จพระราชาคณะ

สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ หมายความว่า สมเด็จพระราชาคณะที่ได้รับสถาปนาก่อนสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่น ถ้าได้รับสถาปนาในวันเดียวกันให้ถือรูปที่ได้รับสถาปนาในลำดับก่อน

มาตรา ๕ ตี พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสถาปนา และถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุในคณะสงฆ์

มาตรา ๖ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวงเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวด ๑ สมเด็จพระสังฆราช

มาตรา ๗ พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง และให้นายกรัฐมนตรี ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

มาตรา ๘ สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายอาญา

มาตรา ๙ ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชทรงลาออกจากตำแหน่งหรือพระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดให้ออกจากตำแหน่ง พระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระสังฆราชหรือตำแหน่งอื่นใดตามพระราชอัธยาศัยก็ได้

มาตรา ๑๐ ในเมื่อไม่มีสมเด็จพระสังฆราช ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ถ้าสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้กรรมการมหาเถรสมาคมที่เหลืออยู่เลือกสมเด็จพระราชาคณะรูปหนึ่งผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์ รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

ในเมื่อสมเด็จพระสังฆราชไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือไม่อาจทรงปฏิบัติหน้าที่ได้สมเด็จพระสังฆราชจะได้ทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน

ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชมิได้ทรงแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนตามวรรคสาม หรือสมเด็จพระราชาคณะซึ่งได้แต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราชไม่อาจปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชได้ให้นำความในวรรคหนึ่งและวรรคสองมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศนามสมเด็จพระราชาคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชตามมาตรา ๑๐ ในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา ๑๑ สมเด็จพระสังฆราชพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

- (๑) มรณภาพ
- (๒) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ
- (๓) ลาออก
- (๔) ทรงพระกรุณาโปรดให้ออก

หมวด ๒ มหาเถรสมาคม

มาตรา ๑๒ มหาเถรสมาคมประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกินสิบสองรูปเป็นกรรมการ

มาตรา ๑๓ ให้อธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และให้กรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

มาตรา ๑๔ กรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งอยู่ในตำแหน่งคราวละสองปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้

มาตรา ๑๕ นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระตามมาตรา ๑๔ กรรมการมหาเถรสมาคมซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

- (๑) มรณภาพ
- (๒) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ
- (๓) ลาออก
- (๔) สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาให้ออก

ในกรณีที่กรรมการมหาเถรสมาคมพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ สมเด็จพระสังฆราชอาจทรงแต่งตั้งพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งเป็นกรรมการแทน

กรรมการซึ่งได้รับแต่งตั้งตามความในวรรคก่อนอยู่ในตำแหน่ง ตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน

มาตรา ๑๕ ทวิ การแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมตามมาตรา ๑๒ และการให้กรรมการมหาเถรสมาคมพ้นจากตำแหน่งตามมาตรา ๑๕ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

มาตรา ๑๕ ตริ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ ดังต่อไปนี้

- (๑) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
- (๒) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
- (๓) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
- (๔) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
- (๕) ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้ หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคมออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย ใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา 19 เป็นผู้ใช้

อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้

มาตรา ๑๕ จัตวา เพื่อรักษาหลักธรรมวินัย และเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครอง สำหรับพระภิกษุ และสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนา และการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้

พระภิกษุและสามเณรที่ได้รับโทษตามวรรคหนึ่ง ถึงขั้นให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวัน นับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ

มาตรา ๑๖ ในกรณีที่ประธานกรรมการมหาเถรสมาคมไม่อาจมาประชุมหรือไม่อยู่ในที่ประชุมมหาเถรสมาคม และมีได้มอบหมายให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้นั้นมีอำนาจโดยสมณศักดิ์ ซึ่งอยู่ในที่ประชุมเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน

มาตรา ๑๗ การประชุมมหาเถรสมาคมต้องมีกรรมการโดยตำแหน่งและกรรมการโดยการแต่งตั้งรวมกันประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของกรรมการทั้งหมด จึงเป็นองค์ประชุม

ระเบียบการประชุมมหาเถรสมาคมให้เป็นไปตามกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา ๑๘ ในกรณีนี้ที่ยังไม่มีการแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมแทนตำแหน่งที่ว่างตามมาตรา ๑๕ วรรคสอง ให้ถือว่ามหาเถรสมาคมมีกรรมการเท่าจำนวนที่เหลืออยู่ในขณะนั้น

มาตรา ๑๙ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ตามมติมหาเถรสมาคม ประกอบด้วยพระภิกษุหรือบุคคลอื่นจำนวนหนึ่ง มีหน้าที่พิจารณาถ้อยแถลงเรื่องที่จะเสนอต่อมหาเถรสมาคมและปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย โดยขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม

การจัดให้มีคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ การแต่งตั้งกรรมการหรืออนุกรรมการ การพ้นจากตำแหน่งของกรรมการหรืออนุกรรมการ และระเบียบการประชุม ให้เป็นไปตามระเบียบมหาเถรสมาคม

หมวด ๓ การปกครองคณะสงฆ์

มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา ๒๐ ทวิ เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์

การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา ๒๑ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้จัดแบ่งเขตปกครอง ดังนี้

- (๑) ภาค
- (๒) จังหวัด
- (๓) อำเภอ
- (๔) ตำบล

จำนวน และเขตปกครองดังกล่าวให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายธรรมนูญ
มาตรา ๒๒ การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้มีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้น
ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

- (๑) เจ้าคณะภาค
- (๒) เจ้าคณะจังหวัด
- (๓) เจ้าคณะอำเภอ
- (๔) เจ้าคณะตำบล

เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รอง
เจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบล เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะนั้นๆ ก็ได้

มาตรา ๒๓ การแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้า
อาวาส พระภิกษุอันเกี่ยวกับตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่นๆ และไวยาวัจกรให้เป็นไปตาม
หลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายธรรมนูญ

หมวด ๔ นิคหกรรมและการสละสมณเพศ

มาตรา ๒๔ พระภิกษุจะต้องรับนิคหกรรมก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรม
วินัย และนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย

มาตรา ๒๕ ภายใต้งบบังคับมาตรา ๒๔ มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายธรรมนูญ
กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิคหกรรมเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็ว และ
เป็นธรรม และให้ถือว่าเป็นการชอบด้วยกฎหมายที่มหาเถรสมาคมจะกำหนดในกฎหมายธรรมนูญ

ให้มหาเถรสมาคมหรือพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งใดเป็นผู้มีอำนาจลงนิคหกรรม
แก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยกับทั้งการกำหนดให้การวินิจฉัยการลงนิคหกรรมให้เป็นอันยุติใน
ชั้นใดๆ นั้นด้วย

มาตรา ๒๖ พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุด ให้
ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในสี่สัปดาห์นับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น

มาตรา ๒๗ เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- (๑) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับ
นิคหกรรมนั้น
- (๒) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาจิดน

(๓) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง

(๔) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศ ตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในกฎหมาย
สมาคม

พระภิกษุผู้ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่
วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น

มาตรา ๒๘ พระภิกษุรูปใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย ต้องสึก
ภายในสามวันนับแต่วันที่คดีถึงที่สุด

มาตรา ๒๙ พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงาน
สอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้น
สังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมหรือ
พระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละ
สมณเพศเสียได้

มาตรา ๓๐ เมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษา หรือคำสั่ง
ของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลมี
อำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณ
เพศนั้น

หมวด ๕ วัด

มาตรา ๓๑ วัดมีสองอย่าง

(๑) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

(๒) สำนักสงฆ์

ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

มาตรา ๓๒ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัดและการขอรับ
พระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ในกรณียุบเลิกวัด ทรัพย์สินของวัดที่ถูกยุบเลิกให้ตกเป็นศาสนสมบัติกลาง

มาตรา ๓๒ ทวิ วัดใดเป็นวัดร้างที่ไม่มีพระภิกษุอยู่อาศัยในระหว่างที่ยังไม่มีการยุบ
เลิกวัดให้กรรมการศาสนามีหน้าที่ปกครองดูแล รักษาวัดนั้น รวมทั้งที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และทรัพย์สิน
ของวัดนั้นด้วย

การยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่
กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๓๓ ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด มีดังนี้

- (๑) ที่วัด คือที่ซึ่งตั้งวัด ตลอดจนเขตของวัดนั้น
- (๒) ที่ธรณีสงฆ์ คือที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด
- (๓) ที่กัลปนา คือที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา

มาตรา ๓๔ การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้กระทำ
ได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ เว้นแต่เป็นกรณีตามวรรคสอง

การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้แก่ส่วนราชการ
รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ เมื่อมหาเถรสมาคมไม่ขัดข้องและได้รับคำผาติกรรมจากส่วน
ราชการ รัฐวิสาหกิจหรือหน่วยงานนั้นแล้ว ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา

ห้ามมิให้บุคคลโดยกายุความขึ้นต่อสูกับวัดหรือกรรมการศาสนา แล้วแต่กรณีในเรื่อง
ทรัพย์สินอันเป็นที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง

มาตรา ๓๕ ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และที่ศาสนสมบัติกลาง เป็นทรัพย์สินซึ่งไม่อยู่ในความ
รับผิดชอบแห่งการบังคับคดี

มาตรา ๓๖ วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และถ้าเป็นการสมควรจะให้มีรองเจ้า
อาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้

มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

- (๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- (๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ใน
ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถร
สมาคม
- (๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและ
คฤหัสถ์

(๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

- (๑) ห้ามบรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่
อาศัยในวัด
- (๒) สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสีย
จากวัด
- (๓) สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัด
หรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่ง

เจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

มาตรา ๓๙ ในกรณีที่ไม่มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสมีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าอาวาส การแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

หมวด ๖ ศาสนสมบัติ

มาตรา ๔๐ ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็น สองประเภท

(๑) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนา ซึ่งมีใช้ของวัดใดวัดหนึ่ง

(๒) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง

การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลาง ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมการศาสนา เพื่อการนี้ให้ถือว่ากรมการศาสนาเป็นเจ้าของศาสนสมบัตินั้นด้วย

การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๔๑ ให้กระทรวงศึกษาธิการจัดทำงบประมาณประจำปีของศาสนสมบัติกลาง ด้วยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้งบประมาณนั้นได้

หมวด ๗ บทกำหนดโทษ

มาตรา ๔๒ ผู้ใดมิได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ หรือถูกถอดถอนจากความเป็นพระอุปัชฌาย์ ตามมาตรา ๒๓ แล้ว กระทำการบรรพชาอุปสมบทแก่บุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา ๔๓ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๕ จัตวา วรรคสอง มาตรา ๒๖ มาตรา ๒๗ วรรคสาม หรือมาตรา ๒๘ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา ๔๔ ผู้ใดพ้นจากความเป็นพระภิกษุเพราะต้องปาราชิกมาแล้ว ไม่ว่าจะมีความวินิจฉัยตามมาตรา ๒๕ หรือไม่ก็ตาม แต่มารับบรรพชาอุปสมบทใหม่ โดยกล่าวความเท็จหรือปิดบังความจริงต่อพระอุปัชฌาย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

มาตรา ๔๕ ทวิ ผู้ใดหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายสมเด็จพระสังฆราช ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๔๔ ตริ ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์หรือคณะสงฆ์อื่นอันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำ ทั้งปรับ

หมวด ๘ เบ็ดเตล็ด

มาตรา ๔๕ ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา ๔๖ การปกครองคณะสงฆ์อื่นให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับที่ ๒๗ (พ.ศ. ๒๕๔๖)
แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑)
ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์
ฉบับที่ ๒๗ (พ.ศ. ๒๕๔๖)
แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑)
ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตีร มาตรา ๒๐ และมาตรา ๒๐ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มหาเถรสมาคมตรากฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้ เรียกว่า กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับที่ ๒๗ (พ.ศ. ๒๕๔๖) แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์

ข้อ ๒ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เป็นต้นไป

ข้อ ๓ ตั้งแต่วันใช้กฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้ ให้ยกเลิกกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ฉบับที่ ๑๕ (พ.ศ. ๒๕๓๕) ว่าด้วยระเบียบการปกครอง คณะสงฆ์

บรรดา กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ หรือประกาศอื่นใด ในส่วนที่กำหนดไว้แล้วในกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้ ให้ใช้กฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้แทน

หมวด ๑

บททั่วไป

ข้อ ๔ การปกครองคณะสงฆ์ ทุกส่วนทุกชั้น ให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุต ปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้น

หมวด ๒

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง

ข้อ ๕ วิธีดำเนินการเพื่อความเรียบร้อยดีงาม วิธีดำเนินการศาสนศึกษาและศึกษาสงเคราะห์ วิธีดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา วิธีดำเนินการสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ อันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม

ข้อ ๖ เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ ตามข้อ ๔ ให้เจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์นิกายนั้นๆ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้

(๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑ ภาค ๒ ภาค ๓ ภาค ๑๓ ภาค ๑๔ และภาค ๑๕

(๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๔ ภาค ๕ ภาค ๖ และภาค ๗

(๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๘ ภาค ๙ ภาค ๑๐ ภาค ๑๑ และภาค ๑๒

(๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๖ ภาค ๑๗ และภาค ๑๘

(๕) เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์ธรรมยุต ภาคทุกภาค

ข้อ ๗ เจ้าคณะใหญ่มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตหนของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ ๘ ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะใหญ่ หรือเจ้าคณะใหญ่ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม รักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะใหญ่ เมื่อได้ปฏิบัติตามความในวรรคต้นแล้ว ให้ดำเนินการเพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะใหญ่ภายในเวลาไม่เกิน ๑ ปี

ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะใหญ่มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะใหญ่

ข้อ ๙ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ ให้มีเลขานุการเจ้าคณะใหญ่ 2 รูป ทำหน้าที่การเลขานุการ

หมวด ๓

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

ส่วนที่ ๑

ภาค

ข้อ ๑๐ เจ้าคณะภาคมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตภาคของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นจังหวัด

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมผู้บังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้ อยู่ในบังคับบัญชาหรือ อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ ๑๑ ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะภาค หรือเจ้าคณะภาคไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้เจ้าคณะใหญ่แต่งตั้งรองเจ้าคณะภาครักษาการแทนเจ้าคณะภาค ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะภาค หรือรองเจ้าคณะภาคไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่เห็นสมควรรักษาการแทนเจ้าคณะภาค แล้วรายงานให้มหาเถรสมาคมทราบ

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะภาค เมื่อได้ปฏิบัติตามความในวรรคต้นแล้ว ให้เจ้าคณะใหญ่ดำเนินการเพื่อมีการแต่งตั้งเจ้าคณะภาคภายในเวลาไม่เกิน ๑ ปี

ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะภาคมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะภาค

ข้อ ๑๒ รองเจ้าคณะภาคเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะภาค มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าคณะภาคมอบหมาย

ข้อ ๑๓ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะภาคและรองเจ้าคณะภาค ให้มีเลขานุการเจ้าคณะภาค แลเลขานุการรองเจ้าคณะภาค ทำหน้าที่การเลขานุการ

ส่วนที่ ๒

จังหวัด

ข้อ ๑๔ เจ้าคณะจังหวัด หมายถึงเจ้าคณะกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะจังหวัด นอกจากกรุงเทพมหานคร

รองเจ้าคณะจังหวัด หมายถึง รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะจังหวัดนอกจากกรุงเทพมหานคร

ในกรณีที่มีข้อความกล่าวถึงเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัดที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายมหาเถรสมาคมนี้ กฎหมายมหาเถรสมาคมอื่น ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ สำหรับ กรุงเทพมหานคร ให้หมายถึง เจ้าคณะกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร

ข้อ ๑๕ เจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) ระงับอธิการณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัย ข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะอำเภอ

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ ๑๖ ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะจังหวัดไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้เจ้าคณะภาคแต่งตั้งรองเจ้าคณะจังหวัดรักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะจังหวัด หรือรองเจ้าคณะจังหวัดไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่เห็นสมควรรักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัด แล้วรายงานให้เจ้าคณะใหญ่ทราบ

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะจังหวัด เมื่อได้ปฏิบัติตามวรรคต้นแล้ว ให้เจ้าคณะภาคดำเนินการเพื่อมีการแต่งตั้ง เจ้าคณะจังหวัดภายในเวลาไม่เกิน 1 ปี

ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะจังหวัด

ข้อ ๑๗ รองเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าคณะจังหวัดมอบหมาย

ข้อ ๑๘ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัดและรองเจ้าคณะจังหวัด ให้มีเลขานุการเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัด ทำหน้าที่การเลขานุการ

ส่วนที่ ๓

อำเภอ

ข้อ ๑๙ เจ้าคณะอำเภอ หมายถึงเจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานคร เจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนอก จากกรุงเทพมหานคร

รองเจ้าคณะอำเภอ หมายถึงรองเจ้าคณะเขตในกรุงเทพมหานครและรองเจ้าคณะอำเภอ ในจังหวัดนอจากกรุงเทพมหานคร

ในกรณีที่มีข้อความกล่าวถึงเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอที่ปรากฏอยู่ในกฎหมาย เถรสมาคมนี้ กฎหมาย เถรสมาคมอื่น ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ สำหรับกรุงเทพมหานคร ให้หมายถึงเจ้าคณะเขตและรองเจ้าคณะเขต

ข้อ ๒๐ เจ้าคณะอำเภอมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตอำเภอของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎหมาย เถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าคณะตำบล

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ ๒๑ ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะอำเภอ หรือเจ้าคณะอำเภอไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้เจ้าคณะจังหวัดแต่งตั้งรองเจ้าคณะอำเภอรักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอ ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ หรือรองเจ้าคณะอำเภอไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่เหมาะสมรักษารักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอ แล้วรายงานให้เจ้าคณะภาคทราบ

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะอำเภอ เมื่อได้ปฏิบัติตามวรรคต้นแล้ว ให้เจ้าคณะจังหวัดดำเนินการเพื่อมีการแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอภายในเวลาไม่เกิน ๑ ปี

ให้ผู้รักษารักษาการแทนเจ้าคณะอำเภอมีอำนาจเจ้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะอำเภอ

ข้อ ๒๒ รองเจ้าคณะอำเภอเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะอำเภอ มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าคณะอำเภอมอบหมาย

ข้อ ๒๓ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอและรองเจ้าคณะอำเภอให้มีเลขานุการเจ้าคณะอำเภอ และเลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอ ทำหน้าที่การเลขานุการ

ส่วนที่ ๔

ตำบล

ข้อ ๒๔ เจ้าคณะตำบล หมายถึงเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครและเจ้าคณะตำบลในจังหวัด นอกจากกรุงเทพมหานคร

ในกรณีที่มีข้อความกล่าวถึงเจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบลที่ปรากฏอยู่ในกฎหมาย เถรสมาคมนี้ กฎมหาเถรสมาคมอื่น ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ สำหรับกรุงเทพมหานคร ให้หมายถึงเจ้าคณะแขวงและรองเจ้าคณะแขวง

ข้อ ๒๕ เจ้าคณะตำบลมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตตำบลของตน ดังนี้

(๑) ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช คำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน

(๒) ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

(๓) ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นเจ้าอาวาส

(๔) แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ

(๕) ควบคุมและบังคับบัญชาเจ้าอาวาสและพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรือ อยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

(๖) ตรวจสอบและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน

ข้อ ๒๖ ในเมื่อไม่มีเจ้าคณะตำบล หรือเจ้าคณะตำบลไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้เจ้าคณะอำเภอแต่งตั้งรองเจ้าคณะตำบลรักษาการแทนเจ้าคณะตำบล ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะตำบล หรือรองเจ้าคณะตำบลไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่เหมาะสมรักษาการแทนเจ้าคณะตำบล แล้วรายงานให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าคณะตำบล เมื่อได้ปฏิบัติตามวรรคต้นแล้ว ให้เจ้าคณะอำเภอดำเนินการเพื่อมีการแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลภายในเวลาไม่เกิน 1 ปี

ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะตำบลมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าคณะตำบล

ข้อ ๒๗ รองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะตำบล มีอำนาจหน้าที่ตามที่เจ้าคณะตำบลมอบหมาย

ข้อ ๒๘ เพื่อประโยชน์แก่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าคณะตำบล ให้มีเลขานุการเจ้าคณะตำบล ทำหน้าที่การเลขานุการ

หมวด ๔

บทเปิดเตล็ด

ข้อ ๒๙ “เพื่อยกย่องเชิดชูพระสังฆาธิการผู้ปฏิบัติหน้าที่มาด้วยความเรียบร้อย มหาเถรสมาคมจะให้ผู้ที่ปรึกษาของเจ้าคณะในชั้นใด ๆ ก็ได้

ให้ที่ปรึกษามีหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่เจ้าคณะชั้นนั้น ๆ”

ตราไว้ ณ วันที่ ๑ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๑

สมเด็จพระญาณสังวร

(สมเด็จพระญาณสังวร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

กฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ ๒๒ (พ.ศ.๒๕๓๙) แก้ไขเพิ่มเติม
กฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ ๑๔ (พ.ศ.๒๕๓๕)
ว่าด้วยจำนวนและเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

กฎหมายตราสามดวง
ฉบับที่ ๒๒ (พ.ศ.๒๕๓๙) แก้ไขเพิ่มเติม
กฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ ๑๔ (พ.ศ.๒๕๓๕)
ว่าด้วยจำนวนและเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตริ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ และมาตรา ๒๑ วรรคสองแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ มหาเถรสมาคมตรากฎหมายตราสามดวง ไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ กฎหมายตราสามดวงนี้ เรียกว่า กฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ ๒๒ (พ.ศ.๒๕๓๙) แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ ๑๔ (พ.ศ.๒๕๓๕) ว่าด้วยจำนวนและเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

ข้อ ๒ กฎหมายตราสามดวงนี้ ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เป็นต้นไป

ข้อ ๓ ตั้งแต่วันใช้กฎหมายตราสามดวงนี้ ให้ยกเลิก

(๑) กฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๐๖) ว่าด้วยจำนวนและเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค

(๒) กฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ ๓ แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. ๒๕๑๕)

(๓) กฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ ๓ แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. ๒๕๑๕)

(๔) กฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ ๓ แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. ๒๕๒๐)

(๕) กฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ ๓ แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. ๒๕๒๑)

(๖) กฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ ๓ แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. ๒๕๒๖)

บรรดา กฎ ข้อบังคับ คำสั่ง มติ หรือประกาศอื่นใดในส่วนที่กำหนดไว้แล้วในกฎหมายตราสามดวงนี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับกฎหมายตราสามดวงนี้ ให้ใช้กฎหมายตราสามดวงนี้แทน

ข้อ ๔ ให้มีจำนวนภาค ๑๘ ภาค และให้รวมเขตปกครองจังหวัดต่างๆ เป็นเขตปกครองภาคดังต่อไปนี้

ภาค ๑ มีจังหวัด ๔ จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร จังหวัดนนทบุรี จังหวัดปทุมธานี และจังหวัดสมุทรปราการ

ภาค ๒ มีจังหวัด ๓ จังหวัด คือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดอ่างทอง และจังหวัดสระบุรี

ภาค ๓ มีจังหวัด ๔ จังหวัด คือ จังหวัดลพบุรี จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดชัยนาท และจังหวัดอุทัยธานี

ภาค ๔ มีจังหวัด ๔ จังหวัด คือ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดพิจิตร และจังหวัดเพชรบูรณ์

ภาค ๕ มีจังหวัด ๔ จังหวัด คือ จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดสุโขทัย จังหวัดตาก และจังหวัดอุตรดิตถ์

ภาค ๖ มีจังหวัด ๕ จังหวัด คือ จังหวัดลำปาง จังหวัดพะเยา จังหวัดเชียงราย จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน

ภาค ๗ มีจังหวัด ๓ จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน และจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาค ๘ มีจังหวัด ๕ จังหวัด คือ จังหวัดอุดรธานี จังหวัดหนองบัวลำภู จังหวัดหนองคาย จังหวัดเลย และจังหวัดสกลนคร

ภาค ๙ มีจังหวัด ๔ จังหวัด คือ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ด

ภาค ๑๐ มีจังหวัด ๖ จังหวัด คือ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอำนาจเจริญ จังหวัดยโสธร จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดนครพนม และจังหวัดมุกดาหาร

ภาค ๑๑ มีจังหวัด ๔ จังหวัดคือ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดสุรินทร์

ภาค ๑๒ มีจังหวัด ๔ จังหวัด คือ จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดสระแก้ว จังหวัดนครนายก และจังหวัดฉะเชิงเทรา

ภาค ๑๓ มีจังหวัด ๔ จังหวัด คือ จังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดตราด

ภาค ๑๔ มีจังหวัด ๔ จังหวัด คือ จังหวัดนครปฐม จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดสมุทรสาคร

ภาค ๑๕ มีจังหวัด ๔ จังหวัด คือ จังหวัดราชบุรี จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ภาค ๑๖ มีจังหวัด ๓ จังหวัด คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดชุมพร

ภาค ๑๗ มีจังหวัด ๕ จังหวัด คือ จังหวัดภูเก็ต จังหวัดตรัง จังหวัดพังงา จังหวัดกระบี่ และจังหวัดระนอง

ภาค ๑๘ มีจังหวัด ๖ จังหวัด คือ จังหวัดสงขลา จังหวัดพัทลุง จังหวัดสตูล จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส

ข้อ ๕ จำนวนและเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ในชั้น

จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร และจังหวัดนอกรวมกรุงเทพมหานครก็ดี ชั้นอำเภอ ได้แก่ เขตในกรุงเทพมหานคร และอำเภอในจังหวัดนอกรวมกรุงเทพมหานครก็ดี ชั้นตำบลได้แก่ แขวงใน

กรุงเทพมหานคร และตำบลในจังหวัดนอจากกรุงเทพมหานครก็ดี ให้อนุโลมตามจำนวนและเขต
บริหารราชการแห่งราชอาณาจักรแต่ละชั้น แล้วแต่กรณีแต่ถ้ามีกรณีพิเศษจะกำหนดให้เป็นอย่าง
อื่น ย่อมทำได้โดยระเบียบมหาเถรสมาคม

ตราไว้ ณ วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๕

(สมเด็จพระญาณสังวร)

สมเด็จพระสังฆราช ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับที่ ๒๗ (พ.ศ.๒๕๔๖) แก้ไขเพิ่มเติม
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑)
ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์
ฉบับที่ ๒๗ (พ.ศ.๒๕๔๖) แก้ไขเพิ่มเติม
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑)
ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตรี และมาตรา ๒๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มหาเถรสมาคมตรากฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้ เรียกว่า กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับที่ ๒๗ (พ.ศ. ๒๕๔๖) แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์

ข้อ ๒ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์นี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์เป็นต้นไป

ข้อ ๓ ให้ยกเลิกข้อความในข้อ ๒๙ แห่งกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ.๒๕๔๑) ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“เพื่อยกย่องเชิดชูพระสังฆาธิการผู้ปฏิบัติหน้าที่มาด้วยความเรียบร้อย มหาเถรสมาคมจะให้มีที่ปรึกษาของเจ้าคณะในชั้นใด ๆ ก็ได้

ให้ที่ปรึกษามีหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่เจ้าคณะชั้นนั้น ๆ”

ตราไว้ ณ วันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

สมเด็จพระญาณสังวร
(สมเด็จพระญาณสังวร)
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นายสนธยา เสนเอี่ยม
วัน เดือน ปีเกิด	๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๔
การศึกษา	ศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศษ.บ.) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ศษ.ม.) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ประวัติการทำงานโดยย่อ	ข้าราชการครู อาจารย์ ๑ ระดับ ๓ - ๕ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ผู้ช่วยศึกษานิเทศก์อำเภอ ระดับ ๕ - ๖ ศักยภาพอำเภอ ระดับ ๖ - ๗ ผู้ช่วยศึกษานิเทศก์จังหวัด ระดับ ๗ - ๘ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ระดับ ๘ ผู้อำนวยการ ระดับต้น ผู้อำนวยการ ระดับสูง ผู้ตรวจราชการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
ตำแหน่งปัจจุบัน	ผู้ตรวจราชการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา

เรื่อง การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ผู้วิจัย นายสนธยา เสนเอี่ยม

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๕๙

ตำแหน่ง ผู้ตรวจราชการ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่อยู่คู่กับการก่อตั้งประเทศไทยมาเป็นระยะเวลาช้านาน คนไทยส่วนใหญ่จำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ ๙๕ นับถือพระพุทธศาสนา ทุกภูมิภาคทั่วประเทศมีผู้นับถือพระพุทธศาสนากระจายไปโดยกว้างขวาง พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่มีความผูกพันคู่กับคนไทยอย่างแยกกันไม่ออก หรือพูดได้ว่า “ที่ใดมีคนไทย ที่นั่นมีพระพุทธศาสนา” อีกทั้งพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันอันสำคัญของชาติไทยมาช้านาน ถึงแม้ว่าในบางภูมิภาคพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม แต่ก็ยังมีกลุ่มคนไทยผู้นับถือพระพุทธศาสนา และปฏิบัติศาสนากิจ อย่างเป็นปกติวิสัยและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงตลอดมา

เมื่อสังคมโลก และสถานการณ์บ้านเมืองในประเทศมีการเปลี่ยนแปลงไปในด้านที่เกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศ โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ๕ จังหวัด คือ จังหวัดนราธิวาส จังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี จังหวัดสงขลา และจังหวัดสตูล จึงมีแนวโน้มเกิดการเปลี่ยนแปลงที่จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่ เป็นต้นว่า พุทธบริษัท พุทธศาสนิกชน หรือชาวพุทธ ในพื้นที่ที่มีความเป็นอยู่ที่ลำบาก ยุ่งยาก ขาดความมั่นคง ปลอดภัย ในชีวิตและทรัพย์สิน ไม่สามารถปฏิบัติศาสนากิจ ได้โดยสะดวกและเรียบร้อย การเผยแพร่พระพุทธศาสนา กระทำไม่ได้โดยจำกัด อีกทั้งยังมีภัยคุกคามต่อบุคลากรทางพระพุทธศาสนาอยู่เป็นระยะ ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานผู้รับผิดชอบ จึงควรดำเนินการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นรูปอย่างจริงจังและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาบริบทในกิจการพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

๒. เพื่อศึกษา วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ผลกระทบ ในกิจการพระพุทธ ศาสนาในพื้นที่ จังหวัดชายแดนภาคใต้

๓. เพื่อเสนอรูปแบบในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ในพื้นที่จังหวัด ชายแดนภาคใต้

ขอบเขตของการวิจัย

๑. เน้นการวิจัยเฉพาะกระบวนการ แนวทาง และรูปแบบในการส่งเสริมความมั่นคงทาง พระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

๒. เสนอแนวคิดหรือหลักการกว้าง ๆ เกี่ยวกับโครงสร้าง บทบาท ภารกิจ ในการส่งเสริม ความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ขององค์กรที่รับผิดชอบ โดยไม่ พิจารณาถึงรายละเอียดของการดำเนินการ

๓. มุ่งวิจัย ศึกษา เฉพาะข้อมูล นโยบาย และกระบวนการที่สามารถเปิดเผยได้เท่านั้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาวิเคราะห์กระบวนการ แนวทาง วิธีการ รูปแบบ และบริบทสำคัญในการดำเนินกิจการทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่ที่เป็นอยู่ และ วิเคราะห์ ศึกษา ปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัด ผลกระทบ ปัจจัยเสี่ยง และบริบทอื่น โดยการศึกษา ประมวล และลำดับรับฟังเหตุการณ์ เพื่อให้ได้แนวทางในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม และนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงโดยยั่งยืน ต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย ผู้ศึกษาวิจัยได้พบรูปแบบและกระบวนการในการส่งเสริมความมั่นคงทาง พระพุทธศาสนา กล่าวโดยสรุป ดังต่อไปนี้

รูปแบบและกระบวนการในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา

ในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรใช้ รูปแบบและกระบวนการ ดังนี้

๑. รูปแบบการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา

การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ควร ดำเนินการใน ๒ รูปแบบ คือ

๑.๑ ดำเนินการในรูปแบบ การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาตามปกติ โดย การใช้วิธีการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

๑.๑.๑ ติดตาม ดูแลงานกิจการพระพุทธศาสนาโดยทั่วไป เพื่อรับทราบ ปัญหา และหาทางแก้ไข

๑.๑.๒ อุปถัมภ์ ค้ำครอง ให้การช่วยเหลือกิจการพระพุทธศาสนา

๑.๑.๓ อุทิศทุนงบประมาณ จัดสรรทรัพยากร เพื่อการพัฒนากิจการ พระพุทธศาสนา

๑.๑.๔ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

๑.๑.๕ ดำเนินการร่วมกับคณะสงฆ์และหน่วยที่เกี่ยวข้อง ในการขับเคลื่อน กิจการพระพุทธศาสนา

๑.๑.๖ แก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่

๑.๒ ดำเนินการในรูปแบบการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ในพื้นที่ พิเศษ คือการใช้วิธีการส่งเสริมพระพุทธศาสนา คือ

๑.๒.๑ จัดทำยุทธศาสตร์ ส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัด ชายแดนภาคใต้

๑.๒.๒ เสริมศักยภาพพิเศษให้แก่ วัด คณะสงฆ์ หน่วยงานทางพุทธ พระพุทธศาสนาและชาวพุทธในพื้นที่

๑.๒.๓ จัดตั้งหน่วยเฉพาะกิจเพื่อเป็นหน่วยกลางดำเนินงาน

๑.๒.๔ จัดทำโครงการพิเศษที่สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละพื้นที่

๑.๒.๕ ใช้กระบวนการมวลชนสัมพันธ์ในการดำเนินงาน

๑.๑.๖ แก้ปัญหาโดยการช่วยเหลือเยียวยาผู้ได้รับความเดือดร้อน

๒. กระบวนการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา

การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ควร ดำเนินการโดยใช้กระบวนการดังนี้

๒.๑ ศึกษา วิเคราะห์ บริบท การดำเนินงาน สภาพปัญหาและอุปสรรคต่างๆ

๒.๒ จัดทำยุทธศาสตร์ การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ในจังหวัด ชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย ๕ ยุทธศาสตร์หลัก คือ

๒.๒.๑ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ วัด ศาสนสถานเข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันที่ดี

๒.๒.๒ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ คณะสงฆ์มีความมั่นคงได้รับการอุปถัมภ์ที่ดี

๒.๒.๓ ยุทธศาสตร์ที่ ๓ ชาวพุทธอยู่ในพื้นที่อย่างมั่นคงและมีความสุข

๒.๒.๔ ยุทธศาสตร์ที่ ๔ ขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๒.๕ ยุทธศาสตร์ที่ ๕ ศาสนสัมพันธ์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒.๓ จัดทำแผนปฏิบัติการ ส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามยุทธศาสตร์หลัก กำหนดผู้รับผิดชอบ และจัดสรรงบประมาณ ในการดำเนินงาน

๒.๔ ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ ส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้หน่วยงานผู้รับผิดชอบ ดำเนินการภายใต้การติดตามประเมินผล

๒.๓ ประเมินผลการดำเนินงาน สรุปผล ประเมินความสำเร็จ

๓. ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์/มาตรการในการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา

การส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธ ครมมียุทธศาสตร์ กลยุทธ์/มาตรการ ดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์	กลยุทธ์ /มาตรการ
ยุทธศาสตร์ที่ ๑ วัด ศาสนสถานเข้มแข็งและมี ภูมิคุ้มกันที่ดี	๑) พัฒนาระดับวัดและองค์กรทางพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็งและมีศักยภาพ
	๒) วางระบบ กลไก การดำเนินงานกิจการพระพุทธศาสนาที่ดี
	๓) พัฒนาระบบงานกิจการพระพุทธศาสนาในทุกมิติ
	๔) พัฒนาบูรณะวัดและศาสนสถานในพื้นที่ให้เป็นศูนย์กลางชุมชน
	๕) จัดระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ
ยุทธศาสตร์ที่ ๒ คณะสงฆ์มีความมั่นคงได้รับการ อุปถัมภ์ที่ดี	๑) อุปถัมภ์การบรรพชาอุปสมบทในพื้นที่
	๒) ระดม พัฒนาพระสังฆาธิการ ให้เพียงพอ
	๓) ถวายการอุปถัมภ์พระสังฆาธิการ พระภิกษุ ในพื้นที่เป็นพิเศษ
	๔) สนับสนุนการดำเนินงานของพระสังฆาธิการ พระภิกษุ ในพื้นที่เป็นพิเศษ
	๕) เฝ้าระวัง ป้องกันภัย และคุ้มครองการปฏิบัติศาสนกิจของพระสังฆาธิการ พระภิกษุ ในพื้นที่เป็นพิเศษ
ยุทธศาสตร์ที่ ๓ ชาวพุทธอยู่ใน พื้นที่อย่างมั่นคงและมีความสุข	๑) สร้างหลักประกันให้ชาวพุทธอยู่ในพื้นที่ได้ปลอดภัย
	๒) ลดความหวาดระแวงของประชาชนในพื้นที่
	๓) จัดระบบการให้ความช่วยเหลือเยียวยาผู้เดือดร้อนในพื้นที่โดยทั่วถึง
	๔) ส่งการจัดกิจกรรมในชุมชนให้ประชาชนทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง
ยุทธศาสตร์ที่ ๔ ขับเคลื่อนกิจการ พระพุทธศาสนาอย่างมี ประสิทธิภาพ	๑) ส่งเสริมระบบปกครองสงฆ์ที่เป็นระบบแบบแผนที่ดี
	๒) ส่งเสริมการศึกษาสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ
	๓) ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยทั่วถึง ต่อเนื่อง
	๔) สนับสนุนการจัดกิจกรรมทางศาสนาในชุมชนอย่างกว้างขวาง
	๕) ส่งเสริม การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม อย่างจริงจัง

ยุทธศาสตร์	กลยุทธ์ /มาตรการ
ยุทธศาสตร์ที่ ๕ ศาสนสัมพันธ์อยู่ร่วมกันอย่าง สันติสุข	๑) สร้างความร่วมมือที่ดีระหว่างองค์กรทางศาสนาและศาสนิก ของศาสนาต่างๆในพื้นที่
	๒) จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กิจการทางศาสนาต่างๆ
	๓) สร้างความสัมพันธ์ที่ดีของประชาชนในชุมชน/ท้องถิ่น
	๔) ร่วมแสวงหาแนวทางสร้างสันติสุขในพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย ดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน

หน่วยงานที่รับผิดชอบและผู้เกี่ยวข้อง ควรพิจารณา ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานการส่งเสริมความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในลักษณะต่อไปนี้

๑.๑ ควรให้ความสำคัญกับระบบ และกระบวนการในกิจการพระพุทธศาสนา อาทิ วัด องค์กรทางพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ พระสังฆาธิการ หน่วยงานทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

๑.๒ ควรมีจุดเน้นในการสร้างความมั่นคง ปลอดภัยในพื้นที่ ให้ชาวพุทธในพื้นที่อยู่ในพื้นที่ได้อย่างปลอดภัย มีสุข เป็นสำคัญ

๑.๓ ควรระดมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในการดำเนินงาน

๑.๔ ควรดำเนินงานโดยการสร้างเครือข่ายที่ดีและมีประสิทธิภาพ

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ผู้ศึกษา วิจัย มีข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรพิจารณาการศึกษาวิจัยในเรื่องต่อไปนี้

๒.๑ ศึกษา วิจัย เรื่อง “ปัญหาและผลกระทบต่อกิจการพระพุทธศาสนาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้”

๒.๒ ศึกษา วิจัย เรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบความมั่นคงทางพระพุทธศาสนากับศาสนาอื่นๆ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้”

๒.๓ ศึกษา วิจัย เรื่อง “เกี่ยวกับ ความเป็นอยู่และวิถีชีวิตชาวพุทธในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้”

๒.๔ ศึกษา วิจัย เกี่ยวกับ การเผยแผ่ การปฏิบัติศาสนกิจ กิจกรรมทางศาสนา หรือเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง